

AB KOMİSYONU 2001 YILI TÜRKİYE İLERLEME RAPORU

GİRİŞ

Önsöz

Komisyon Türkiye hakkındaki ilk İlerleme Raporunu, diğer aday ülkelerin İlerleme Raporlarıyla birlikte, 1998 yılı Ekim ayında sunmuştur. İkinci rapor ise 1999 Ekim'de onaylanmıştır.

Helsinki Avrupa Konseyi toplantısında Türkiye'nin AB tam üyeliğine adaylık statüsünün tanınmasından sonra Türkiye için hazırlanan ilk kapsamlı rapor Aralık 2000 tarihli Nice Avrupa Konseyi'ne sunulmuştur.

Bu rapor, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde belirlenen önceliklerin Türkiye tarafından hangi ölçüde karşılandığını inceleyen ayrı bir bölüm içermektedir. KOB'daki kısa vadeli önceliklerin karşılanması konusunda kaydedilen ilerlemenin değerlendirilmesi, Konsey'in belgeyi 8 Mart 2001 tarihinde onayladığı göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmiştir.

Avrupa Birliği ve Türkiye Arasındaki İlişkiler

15-16 Haziran 2001 tarihli Göteborg Avrupa Konseyi, Helsinki'de alınan kararların Türkiye'yi AB'ye daha fazla yakınlaştırdığını ve Türkiye'nin Birliğe üyelik amacına yeni bir boyut kazandırdığını belirtmiştir. Ayrıca, güçlendirilmiş siyasi diyalog da dahil olmak üzere, Türkiye'ye yönelik katılım öncesi stratejisinin uygulanmasında önemli bir ilerlemenin kaydedildiği ifade edilmiştir.

Son aylarda, AB-Türkiye ilişkileri yeni bir ivme kazanmıştır. Halihazırda, Türkiye, diğer aday ülkeler gibi katılım öncesi stratejiye tam olarak katılmaktadır. Bu strateji Türkiye'deki reform sürecini harekete geçirmiştir.

Türkiye'ye yönelik katılım öncesi stratejide önemli ölçüde ilerleme kaydedilmiştir:

- Konsey Katılım Ortaklığı Belgesini 8 Mart 2001 tarihinde resmen onaylamıştır.
- Türk hükümeti 19 Mart 2001 tarihinde Ulusal Programı onaylamıştır. Program geniş çaplı siyasi ve ekonomik reformlar içermektedir. Bu sırada, Ulusal Programın uygulanması, eşgüdümü ve izlenmesi için bir hükümet kararı alınmıştır. Göteborg Konseyi, Ulusal Programı memnuniyet verici bir gelişme olarak karşılamış ve Türkiye'yi KOB'da yer alan öncelikleri uygulamaya çağırmıştır.
- Fransa, İsveç ve Belçika dönem başkanlıkları sırasında güçlendirilmiş siyasi diyalog devam etmiş, görüşmelerde insan hakları, Kıbrıs, sınır anlaşmazlıklarının barışçı yollardan çözümlenmesi, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, terörizmle mücadele, Kafkaslar, Ortadoğu ve Balkanlardaki durum gibi konular ele alınmıştır.
- Ortaklık Komitesi'nin sekiz alt-komitesi müktesebatın analitik olarak incelenmesine yönelik hazırlık sürecine başlamıştır.
- Konsey, 26 Şubat 2001 tarihinde, AB'nin Türkiye'ye yönelik katılım öncesi mali yardımlarının eşgüdümünü öngören bir tüzük onaylamıştır.
- Nisan 2001'de Komisyon, prosedürleri basitleştirmek ve mali yardımın katılım öncesi önceliklere odaklanmasını sağlamak amacıyla bir tüzük önermiştir.
- 2000 yılında toplam 209 milyon Euro tutarında hibe yardımı taahhüt edilmiştir. Aynı yıl, ECHO acil yardım için 30 milyon Euro sağlamıştır.
- AYB, 1992 - 1999 yılları arasında Yeni Akdeniz Politikası çerçevesinde Türkiye'ye toplam 545 milyon Euro tutarında kredi sağlamıştır.
- 2000 yılında Türkiye'deki çeşitli projelere yönelik 575 milyon Euro'luk kredi sağlanmıştır. Türkiye toplamda 5 farklı AYB kredi imkanından faydalanabilmektedir.
- Türkiye'den uzmanlar, tüm aday ülkelere yönelik olarak TAİEX tarafından düzenlenen seminerlere katılmıştır. İstanbul 'çok-ülkeli' TAİEX toplantıları için merkez olarak belirlenmiştir. TAİEX, Türkiye için 'tek-ülkeli' faaliyetler düzenlenmesine yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

- Türkiye'nin Topluluk program ve ajanslarına katılım çalışmalarında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Konsey 5 Haziran'da Komisyon'a Topluluk programlarına katılıma yönelik çerçeve anlaşmanın Türkiye ile müzakere edilmesi için yetki vermiştir. Komisyon taslak anlaşmayı Ağustos 2001'de diğer kurumlara göndermiştir. Anlaşma onaylanma sürecindedir. Socrates Programı çerçevesinde, bazı pilot faaliyetler 2002 yılında başlayacaktır.
- AB-Türkiye Gümrük Birliği'nin hizmetleri içine alacak şekilde genişletilmesi ve kamu ihaleleri piyasalarının karşılıklı olarak serbestleştirilmesine ilişkin müzakerelerin son turu Ekim 2001 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Ortaklık Anlaşması Çerçevesindeki Son Gelişmeler

- AB-Türkiye Ortaklık Konseyi 26 Haziran'da Lüksemburg'da toplanmıştır.
- Karma Parlamento Komisyonu 21-22 Kasım 2001'de Antalya'da ve 26-27 Haziran'da Brüksel'de toplantılar gerçekleştirmiştir.
- AB - Türkiye Karma İstişare Komitesi 19 Nisan'da Ankara'da gerçekleştirilmiş, Komite sendikal haklara ilişkin güvenceleri güçlendiren yasal düzenlemelerin onaylanmasına öncelik tanınmasını istemiş ve sosyal diyalog kapsamındaki reform sürecinin önemini vurgulamıştır.
- Gümrük Birliği Ortak Komitesi iki kez Brüksel'de toplanmış ve Gümrük Birliği'nin uygulanmasında kazanılan imnenin sürdürülmesi ihtiyacını teyit etmiştir.
- Gümrük İşbirliği Komitesi, Gümrük Birliği'nin uygulanmasına ilişkin çeşitli toplantılar gerçekleştirmiştir.
- Gümrük Birliği çerçevesindeki bazı önemli geçiş düzenlemeleri 31 Aralık 2000 tarihinde sona ermiştir. Türkiye'nin vakit kaybetmeden ticaret önündeki engelleri kaldırması, rekabete ilişkin kuralları onaylaması, fikri mülkiyet haklarının uygulanmasını sağlaması ve piyasalara erişimde ayırimcılık yapılmasını önlemek amacıyla ticari devlet tekellerini yeniden yapılandırması gerekmektedir.
- Genelde, sanayi ürünlerinin Gümrük Birliği çerçevesindeki serbest dolaşımı sağlanmıştır. Alkollü içeceklerin Türk piyasasına erişimi sınırlıdır. Türkiye'de kozmetik, seramik, yedek parça ve tekstil ürünleri gibi bazı AB ürünlerine uygulanan test şartları ve bürokratik süreç külfetlidir.
- Tarım sektöründe, Türkiye'nin bazı et ürünleri ithalatında uyguladığı yasağa ilişkin bir tazminat paketi hakkında, Komisyon Türkiye'ye gayri resmi şekilde danışmaktadır. AB'ye ihraç edilen Türk fındığı için bir lisans sistemi oluşturulmuştur.
- Gümrük Birliği'ne ilişkin alanlarda, gayri resmi, düzenli bir danışma mekanizması oluşturulmuştur. Aday ülkelere yönelik politika çerçevesinde, Komisyon Türkiye'nin teknik komitelere katılımına imkan tanımıştır.
- AB ve Türkiye arasındaki ticaret hacmi istikrarlı bir şekilde artmıştır. Türkiye'deki son ekonomik durum, Türkiye'nin ticaret açığının azalmasına yol açmıştır.

Topluluk Yardımı

Komisyon, Türkiye'den, diğer aday ülkelerde olduğu gibi, AB mali yardımları için yeni yönetim yapıları oluşturmasını istemiştir. 18 Temmuz 2001'de Türk Hükümeti bir genelge yayınlayarak Ulusal Yardım Koordinasyon görevini Başbakan Yardımcısı ve AB'den Sorumlu Devlet Bakanı'na Ulusal Yetkilendirme Görevlisi görevini de Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanına vermiştir. Ulusal Fon, Hazine Müsteşarlığı tarafından kurularak yönetilecektir. Merkezi Finans ve İhale Birimi Başbakanlığın sorumluluğunda olacaktır. Birliğin mali yardımlara yönelik yaklaşımının uygulanması amacıyla, Ankara'daki AB temsilciliği güçlendirilecektir.

Yardımanın programlanmasına ilişkin olarak, yardımı Katılım Ortaklığı ve Ulusal Program önceliklerini karşılar duruma getirebilmek için 2001 yılı bir geçiş süreci olmuştur. 2002'de bu süreç tamamlanmalıdır. Bu doğrultuda, gelecekte Türkiye, eşleştirme (twinning) mekanizmasından yararlanabilecektir.

Türkiye, Akdeniz ülkeleri için yeni AYB yetkisi kapsamında önemli miktarda kredi almayı sürdürecektir. Bu miktarın toplamı Ocak 2000 - Ocak 2007 dönemi için 6,425 milyar Euro değerindedir. Ayrıca, AYB, Türkiye'nin 13 aday ülke için toplam 8,5 milyar Euro tutarında olan AYB katılım öncesi imkanından yararlanabilmesine olanak sağlamıştır. Buna ek olarak, AYB 450 milyon Euro'luk Türkiye için Özel

Eylem Paketi'ni ve 600 milyon Euro'luk Deprem Yardımını kabul etmiştir. Türkiye, AYB'nin 1 milyar Euro'luk yeni Akdeniz Ortaklığı Paketi'nden de yararlanabilecektir.

Topluluk Program ve Ajansları

Halihazırda, Türkiye proje bazında LIFE III ve Beşinci Araştırma ve Geliştirme Programına katılmaktadır. Türkiye, Çok Yıllı Girişim ve Girişimcilik Programı ile Avrupa Dijital İçeriği Programına katılmaya kısa süre içinde başlama niyetindedir. Sağlık ve kültür gibi diğer programlara katılım isteğini de bildirmiştir. Türkiye, ayrıca, gelecek dönem uygulanacak olan 6. Çerçeve Programına tam olarak katılmak istemektedir.

Türkiye'nin, Avrupa Çevre Ajansı ile Avrupa Bilgi ve İzleme Ağı'na (EIONET) katılımına ilişkin müzakereler sonuçlanmıştır. Ayrıca, Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezine katılmak istediğini bildirmiştir.

Türkiye'nin gelecekteki programlara katılımını kolaylaştırmak için, katılıma yönelik genel ilkeleri belirleyen bir anlaşma imzalanma sürecindedir. Komisyon Türkiye'den, eğitim programlarının yönetimi için bir Ulusal Ajans kurmasını istemiştir.

Müktesebatın Analitik İncelenmesine Yönelik Hazırlık Süreci

Ortaklık Komitesi çerçevesindeki alt komiteler müktesebatın analitik olarak incelenmesi sürecini hazırlamaktadır. Haziran 2000'de başlayan ve Temmuz 2001'de biten iki tur toplantı yapılmıştır.

Bu toplantılar AB ve Türkiye'de uygulanan politika hedefleri ve mevzuat konusunda görüş alışverişi sağlamıştır. Türkiye, müktesebat ve müktesebatın ulusal mevzuata aktarılması ve uygulanması için atılacak adımların kapsamı konusunda bilgilenmektedir. Pek çok alanda, çalışmalar ve yeni yasal düzenlemeler veya yasal değişiklikler hazırlanmaya başlanmış ve bu çerçevede olumlu bir ortam oluşmuştur. Bu da, AB ve Türk uzmanları arasında, özellikle de yasal düzenleme tasarımları hazırlıklarında, daha ileri bir diyalogun oluşmasına katkıda bulunacaktır.

Komisyon'dan ve Türkiye'den üst düzey yetkililer, bu sürecin etkin ve yoğun bir şekilde işleyebilmesi için, söz konusu toplantıların şekil ve içeriğinin iyileştirilmesi hakkında görüş alışverişinde bulunmuştur. Feira Avrupa Konseyi sonuçları doğrultusunda, Komisyon Konsey'e bu çalışmaların sonuçları ile ilgili bir rapor hazırlamıştır.

GÜÇLENDİRİLMİŞ SİYASİ DİYALOG VE SİYASİ KRİTERLER

Giriş

Kopenhag Avrupa Konseyi'nde siyasi kriterler kapsamında, üyelik için aday ülkelerin "demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlık haklarına saygı ve korumayı garanti eden kurumların istikrarının" sağlanması gerektiği belirtilmiştir.

2000 Yılı İlerleme Raporunda Komisyon, Türkiye'de AB üyeliği yönünde yapılması gereken siyasi reformlar konusunda geniş bir tartışma başladığını ve bu çerçevede bazı uluslararası insan hakları anlaşmalarının imzalandığını ve Hükümetin İnsan Hakları Koordinasyon Üst Kurulu'nun çalışmalarını memnuniyetle karşıladığını ifade etmiştir. Geçen raporda Türkiye'nin siyasi alanda büyük ilerleme kaydetmediği ve siyasi kriterleri karşılamadığı vurgulanmıştır.

2000 yılı raporunda Türkiye'de demokratik sistemin temel özelliklerinin var olduğu ancak Türkiye'nin demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü güvence altına alacak kurumsal reformları yapmakta yavaş davrandığı ifade edilmiştir. Silahlı kuvvetler üzerindeki sivil kontrolün artırılmasına, devlet güvenlik mahkemelerine ve yolsuzluğa dikkat çekilmiş, memurların yargılanmasının kolaylaştırılmasının memnuniyet verici bir gelişme olduğu vurgulanmıştır.

2000 yılı raporunda idam cezasının uygulanmadığı belirtilmiş ancak insan hakları konusunda durumun endişe verici olduğu, yetkililerin ve Meclisin çalışmalarına rağmen işkence ve kötü muamelenin devam

ettiği vurgulanmıştır. Türkiye'nin kapsamlı bir cezaevi reformu yaptığı belirtilmiş, ifade ve örgütlenme özgürlüğü önündeki engellere dikkat çekilmiştir. Sünni olmayan Müslüman grupların dini özgürlüklerinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca geçen raporda ekonomik, sosyal ve kültürel haklar alanlarında ilerleme sağlanamadığı, Güneydoğu Anadolu'daki durumun değişmediği ifade edilmiştir.

Aşağıdaki bölümde 2000 yılı raporunun ardından yaşanan gelişmeler, ülkenin genel durumu ile idari sistem ve yargı sisteminin işleyişi Kopenhag siyasi kriterleri çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Son Gelişmeler

TBMM önemli siyasi reformlar gerçekleştirmiş ve Anayasa değişikliklerini kabul etmiştir. Bu aşamada yapılan değişikliklerin uygulamaya geçirilmesine ağırlık verilmelidir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan mali ve ekonomik krizlerin ardından IMF ve Dünya Bankası'nın desteği ile Hükümet geniş bir ekonomik reform paketini uygulamaya koymuş, 2001 yılının ikinci çeyreğinde pakette yer alan pek çok yasa hızla kabul edilmiştir. Reformlar ile, krizin aşılması ve AB üyeliğinin ekonomik kriterlerinin karşılanması hedeflenmektedir.

Partilerarası Uzlaşma Komisyonu'nun çalışmasını temel alan Anayasa değişikliği paketi ile 1982 Anayasası'nın 34 maddesi değiştirilmiştir. Yapılan değişiklikler düşünce ve ifade özgürlüğü, işkencenin önlenmesi, sivil yönetimin güçlendirilmesi, örgütlenme özgürlüğü ve kadın-erkek eşitliği konularını da kapsamaktadır. Değişikliklerin bir bölümü Kopenhag kriterleri, Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program ile bağlantılıdır.

Türk Hükümeti Anayasa değişikliklerinin uygulamaya geçirilmesi yönünde yeni yasa tasarılarını sonuçlandırma aşamasındadır. Reformların ve etkilerinin ilk değerlendirmesi raporda yer almaktadır.

Cezaevi reformunun yapılmasının ardından, Aralık ayında cezaevlerinde yaşanan şiddet olayları ve 40'a yakın kişinin öldüğü açlık grevleri, raporun hazırlandığı dönemde önemini korumuştur.

Fazilet Partisi'nin Anayasa Mahkemesi tarafından Haziran 2001'de kapatılması ifade ve örgütlenme özgürlüğü alanlarındaki sorunların altını çizmiş ve yeni parti oluşumlarına neden olmuştur. Koalisyon hükümeti devam etmiş ve koalisyon üyeleri siyasi ve ekonomik reformlar konusunda anlaşmaya varmıştır.

Türk Hükümeti BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik çabalarını desteklediğini ifade etmiş, ancak destek ifadeleri sürecin ilerlemesini sağlamamıştır. Hükümet, Kuzey Kıbrıs liderinin geçen yıl başlayan dolaylı görüşmelerden çekilmesini ve BM Genel Sekreteri'nin Eylül ayındaki görüşmelere katılma davetini reddetmesini desteklemiştir.

Türkiye'nin Avrupa Güvenlik ve Savunma politikasına katılımı ise çözülmeyen bir sorun olarak kalmıştır. Halen AB, AGSK'yı faaliyete geçirebilmek için çalışmalarına devam etmektedir. AB ile AB üyesi olmayan 6 NATO üyesinin yanı sıra AB-NATO arasında NATO imkanlarının kullanımı konusunda çeşitli görüşmeler yapılmıştır. AB liderliğinde yapılacak operasyonlarla ilgili kararlara katılım şekilleri konusunda Türkiye'nin daha yapıcı olması gereklidir.

Türkiye-Yunanistan ilişkileri geçen dönemde gelişmeye devam etmiş, iki tarafın yetkilileri görüşmelerde bulunmuş ve ortak girişimler kararlaştırılmıştır.

Türkiye 11 Eylül'de ABD'ye yapılan saldırıların ardından terörizmle mücadeleye tam destek vermiş ve yetkililer askeri imkanları kullanıma açmışlardır. Türkiye, 21 Eylül 2001 tarihinde olağanüstü toplanan Avrupa Konseyi kararlarını onaylayan ilk aday ülkeler arasında yer almıştır.

Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü

Meclis

3 Ekim 2001 tarihinde TBMM, Partilerarası Uzlaşma Komisyonu tarafından hazırlanan 34 maddelik Anayasa değişikliği paketini kabul etmiştir. Meclis etkin ve hızlı çalışmış, değişiklikler üzerinde partiler arasında uzlaşma sağlanmıştır. 2001 baharında ekonomik reform programı kapsamında bir dizi yasa kabul edilmiştir. Ekim 2000-Haziran 2001 döneminde toplam 117 yasa onaylanmıştır.

Yürütme

Üç partili koalisyon hükümeti görevine devam etmektedir.

Ulusal Programın uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesinden sorumlu AB Genel Sekreterliği 1 yıldır faaliyet göstermektedir. AB mevzuatına uyumun sağlanması için bakanlıkların yetkililerinden oluşan 9 alt-komite oluşturulmuştur. Adalet Bakanlığı gibi bazı bakanlıklar AB üyeliği süreci kapsamında yeniden yapılandırılmıştır.

Rapor döneminde silahlı kuvvetler üzerindeki sivil kontrol artmamıştır.

Yargı

İnfaz yargıçlığı, fikri haklar ihtisas mahkemeleri ve tüketici mahkemeleri oluşturulmuştur. Devlet Güvenlik Mahkemesi yapısında değişikliğe gidilmiş, sivil üye sayısı artırılmıştır. Ancak Devlet Güvenlik Mahkemelerinde adil yargılanma konusundaki sorunlar devam etmektedir.

Askeri mahkemelerde, geçen dönemde, 22 davada 38 sivil, düşünce özgürlüğü ile ilgili konulardan yargılanmıştır.

Çocuk mahkemelerinin yapısı ile ilgili sorunlar devam etmektedir.

Yargının bağımsızlığına ilişkin endişeler sürmektedir.

Yargıçlar ve savcılar için yabancı dil, AB hukuku, insan hakları gibi konularda eğitim programları düzenlenmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne aykırı bulunan mahkumiyetlerin tazmini konusunda ilerleme kaydedilmemiştir. AİHM kararlarının doğrudan etkisi ile ilgili sorun sürmektedir.

Kamulaştırma bedellerine ödenecek yasal faiz oranları ile ilgili enflasyon bazlı düzenleme memnuniyet vericidir.

Yolsuzluk ile mücadele

Bu alanda çalışmalar geçtiğimiz dönemde yoğunlaştırılmış, yapılacak düzenlemeler ekonomik programda yer almıştır. Bu alanda Dünya Bankası desteği ile bir konferans düzenlenmiş, İçişleri Bakanlığı'nın yardımıyla bağımsız bir kuruluş olan TESEV bir araştırma yapmıştır. Türkiye 27 Eylül 2001 tarihinde Avrupa Konseyi'nin Kara Para Aklanması ve Yolsuzlukla Mücadele konularındaki sözleşmelerini imzalamıştır.

Milli Güvenlik Kurulu

Anayasa değişikliği kapsamında Milli Güvenlik Kurulu'ndaki sivil üye sayısı artırılmış ve kararlarının tavsiye niteliğinde olduğu vurgulanmıştır. Ancak Anayasa değişikliğinin uygulamadaki etkisinin izlenmesi gerekmektedir.

Geçen dönemde Milli Güvenlik Kurulu Ulusal Program, Kıbrıs, AGSK, laiklik karşıtı faaliyetler, özelleştirme, olağanüstü hal ve Anayasa değişikliği paketi hakkında görüş bildirmiştir. MGK tarafından hazırlanan ve kamuoyuna açıklanmayan Güneydoğu Faaliyet Planı sivil yetkililerce uygulanma aşamasındadır.

Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen RTÜK yasasında RTÜK üyeleri arasında bir MGK temsilcisinin olması öngörülmüştür. Yeniden düzenlenen yasa tasarısının Avrupa standartlarına uyması önem taşımaktadır.

İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması

Yakın zamanda yapılmış olan Anayasa değişiklikleri, insan hakları ve temel özgürlükler alanındaki güvencelerin artırılması ve idam cezasının sınırlandırılması kapsamında önemli bir adım teşkil etmektedir.

İfade özgürlüğü, basın özgürlüğü, örgütlenme ve barışçı toplantı yapma özgürlüğü, söz konusu Anayasa değişikliklerinin kapsadığı temel özgürlükler arasındadır. 13. ve 14. maddelerde temel hak ve hürriyetlere dair belirli kısıtlamalar kaldırılmış ve varolan kısıtlamaların orantılılık ilkesine uyması gerektiği belirtilmiştir.

Temel özgürlüklerin kullanımı alanında halen belirli kısıtlamalar bulunmaktadır.

Temel özgürlüklerin kullanımı çerçevesinde gerçekleştirilecek ilerlemeler, önemli oranda yasanın uygulanmasındaki detaylara bağlıdır.

Hükümet, özellikle ifade ve düşünce özgürlüğü kapsamındaki Anayasa değişikliklerinin bir kısmının uygulanmasına yönelik yasal değişiklik önerilerine son şeklini vermektedir. Söz konusu öneriler, Ceza Kanunu'nun 159. ve 312. maddeleri ile Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. ve 8. maddelerinde yapılacak değişiklikleri kapsamaktadır.

İnsan hakları alanındaki uluslararası sözleşmeler çerçevesinde Türkiye, 18 Nisan 2001 tarihinde kamu yetkilileri tarafından ayrımcılığı kaldırmayı hedefleyen, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 12 nolu Protokolü'nu imzalamıştır. Türkiye, son ilerleme raporundan bugüne diğer temel insan hakları sözleşmelerine katılım yönünde bir ilerleme göstermemiştir.

Türkiye'nin, Anayasa değişikliği ve Ceza Kanunu'nun öngörülen şekilde reforme edilmesi çerçevesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ölüm cezasının kaldırılmasına yönelik 6 nolu Protokolü konusundaki yaklaşımı beklenmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, son değerlendirme raporundan itibaren Türkiye'nin 127 davada Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümlerini ihlal ettiğine karar vermiştir. İfade özgürlüğünden, güvenlik güçleri tarafından uygulanan kötü muameleye kadar geniş bir alanı kapsayan davalardan 53'ü Türkiye tarafından anlaşmaya varılarak çözümlenmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 10 Mayıs 2001 tarihli kararında Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ta insan hakları suistimalinde bulunarak Sözleşme'nin 14 maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir. 17 Temmuz 2001 tarihinde alınan başka bir kararda, gözaltında hayatını kaybeden bir kişiyle ilgili davada Türkiye Sözleşme'nin 2. 5. ve 13. maddelerini ihlalden sorumlu bulunmuştur.

18 Eylül 2001 tarihinde alınan kararlarda Türkiye'nin, kamulaştırma kapsamında açılan 34 davada Sözleşme'nin 1 nolu Protokolü'nün 1. maddesini ihlal ettiğine karar verilmiştir. Söz konusu kararlarda, ödenen tazminatların, kamulaştırma ve ödeme tarihleri arasındaki enflasyon artışını yansıtmadığı belirtilmiştir.

26 Haziran 2001 tarihli 80 nolu Üçüncü Ara Karar'da Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 28 Temmuz 1998 tarihli Loizidou Davası'na dair kararlarını uygulamadığı için kınanmıştır.

28 Haziran 2001 tarihinde, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Türkiye'nin izleme prosedürünü takip etmeyi kararlaştırmıştır. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin "Üye Ülkelerin Yükümlülük ve Sorumluluklarına Uymasına Dair Komite"sinin Türkiye'ye gerçekleştirdiği iki ziyaret sonucunda bir rapor yayınlanmıştır.

Türkiye, 5 Ekim 2000 tarihli kanunla insan haklarının uygulanmasına yönelik İnsan Hakları Başkanlığı, İnsan Hakları Yüksek Kurulu, İnsan Hakları Danışma Kurulları ve Araştırma Kurulları'nı oluşturmuştur. İnsan Hakları Başkanlığı'nın temel amacı, insan hakları alanındaki mevzuatın uygulanmasını izlemek olarak belirlenmiştir. Hükümet, söz konusu kurulların faaliyetleri ile fikir ve önerilerinin yılda 4 kere İnsan Hakları Yüksek Kurulu'na sunulması gerektiğini belirtmiştir.

İnsan hakları kapsamında kanun uygulayıcıların eğitimine dair koşullar, polis eğitimine ilişkin 25 Nisan 2001 tarihli kanunda belirtilmiştir. Hükümetin sağladığı veriler, 2000-2001 akademik yılının sonunda 26780 emniyet görevlisinin insan hakları alanında eğitilmiş olacağını ifade etmektedir.

Medeni ve Siyasi Haklar

Gerçekleştirilen anayasal, yasal ve idari değişikliklere rağmen, Türkiye'de insan haklarının iyileştirilmesine ihtiyaç vardır. Anayasa'nın gözden geçirilmiş 38. maddesi, idam cezasını ancak terör suçları, savaş zamanları ve yakın savaş tehdidi durumlarıyla sınırlamaktadır. Terör suçları istisnası Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6 nolu Protokolü'ne uymamakta, ancak savaş suçları istisnasına aynı Protokol kapsamında izin verilmektedir. Gözden geçirilmiş olan bu maddenin uygulamaya koyulması için Ceza Kanunu'nda yasal değişiklikler yapılması gerekecektir. Bu gelişme, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6 nolu Protokolü'nü imzalayacak ve onaylayacak bir durumda olup olmadığının değerlendirilmesini sağlayacaktır.

Raporlama süresince, Terörle Mücadele Kanunu kapsamında idam cezalarının verilmesine devam edilmiştir. Buna rağmen, 1984 yılından beri idam cezası uygulanmamaktadır.

İşkence ve kötü muamele kapsamında Türkiye'nin, Avrupa Konseyi'nin İşkence, İnsanlık Dışı ve Küçük Düşürücü Muamele ve Cezalandırmayı Önleme Komitesi'nin raporunu yayınlama kararı memnuniyet verici bir gelişmedir.

İçişleri bakanlığı 24 temmuz 2001 tarihinde güvenlik görevlilerinin gözaltı, tutuklama, alıkoyma ve sorgulama konularında yetki ve sorumluluklarını açıklayan bir genelge yayınlamıştır. Genelgede işkence ve kötü muamelenin yasak olduğu açıkça belirtilmiştir.

Gözaltı süresinin Anayasa değişikliği ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi standartlarına göre düzenlenmesi tutuklulara kötü muamelenin engellenmesi bakımından olumlu bir gelişmedir. Yeni düzenleme Devlet Güvenlik Mahkemesi kapsamına giren suçlarda ve olağanüstü hal bölgesinde de uygulanmalıdır. Tutuklanma ve sorgulama öncesi adli tıp kontrolü prosedürü de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi standartlarına yakınlaştırılmalıdır.

Geçen dönemden bu yana işkence ve kötü muamele konularında ilerleme sağlanmamıştır ve bu durum kaygı vericidir. İşkence özellikle Güneydoğu Anadolu'da yaygındır. Olağanüstü hal bölgesinde uygulanan "görüşmesiz gözaltı" (incommunicado detention) sürecinde işkence olayları yaşanmaktadır. Görüşmesiz gözaltı uygulaması Devlet Güvenlik Mahkemesi kapsamına giren davalarda da uygulanmaktadır.

Daha önceki yıllar ile kıyaslandığında işkence veya kötü muameleden dolayı hakkında işlem yapılan görevlilerin sayısı artmıştır. Ancak hafif cezalar verilmekte veya cezalar sıkça para cezasına çevrilmekte ya da askıya alınmaktadır. Kamu görevlilerinin yargılanması için idari yetki gerektiren düzenleme değişmemiştir. Türk yetkilileri 2000-2001 döneminde güvenlik güçleri aleyhine 1472 kötü muamele ve 159 işkence davası açıldığını, 36 kişinin hapis cezası aldığını ve 50 kişinin görevine son verildiğini bildirmiştir.

TBMM İnsan Hakları Komisyonu, Sema Pişkinsüt'ün komisyon başkanlığından ayrılmasından sonra araştırmalarında daha az etkin olmuştur. Ancak Komisyon'un yeni başkanı karakollara ve cezaevlerine işkence ve kötü muamele yapıp yapılmadığını kontrol etmek için habersiz ziyaretlerde bulunacaklarını bildirmiştir.

2000 Sonbaharında Türk hükümeti cezaevi sisteminde düzenleme yaparak koğuş düzeninden hücre düzenine geçmeye karar vermiştir. Bunu takiben cezaevi koşullarının iyileştirilmesinin yanı sıra diğer taleplere bağlı olarak şiddet eylemleri ve açlık grevleri başlamıştır. Açlık grevlerine katılan tutukluların büyük bir bölümü Terörle Mücadele Yasası çerçevesinde hüküm giymiştir. Bir takım aşırı gruplar açlık grevlerinin organizasyonuna katılmışlardır.

Güvenlik güçlerinin 19-22 Aralık 2000 tarihlerinde cezaevlerine yaptıkları müdahalede 32 kişi hayatını kaybetmiştir. Avrupa Konseyi'nin İşkence, İnsanlık Dışı ve Küçük Düşürücü Muamele ve Cezalandırmayı Önleme Komitesi, hazırladığı raporda ölümlerin bir bölümüne orantısız güç kullanımının neden olabileceğini belirtmiştir. Adli Tıp Kurumu'nun raporu Komite'yi doğrular niteliktedir. Açlık grevleri cezaevlerinde ve dışarıda devam etmektedir ve şu ana kadar yaklaşık 40 kişi hayatını kaybetmiştir. Bir İstanbul savcısı Aralık 2000 tarihinde operasyonlar sırasında bir cezaevinde görevli bulunan 1615 kişi hakkında kötü muamele ve görevi kötüye kullanmak suçlarından dava açmıştır. Bu konuların serbestçe tartışılması sınırlandırılmıştır.

Avrupa Parlamentosu'ndan bir delegasyon Haziran ayında Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Türkiye'yi Avrupa Konseyi'nin İşkence, İnsanlık Dışı ve Küçük Düşürücü Muamele ve Cezalandırmayı Önleme Komitesi raporunda yer alan tavsiyeler doğrultusunda tedbirler almaya çağırmıştır.

Cezaevi reformları kapsamında diğer alanlarda bir takım önemli değişiklikler kabul edilmiştir. Bunların en önemlileri:

Terörle Mücadele Kanunu'nun 16. Maddesi'ni Değiştiren Yasa (5 Mayıs 2001): Bu değişiklik ile terör ve organize suçlardan hüküm giyen tutukluların cezaevlerinde eğitim, spor, sosyal ve kültür faaliyetlerine katılmalarına ve ayda bir açık görüş yapmalarına imkan tanınmıştır.

İnfaz Yargıçlığı Kurumu Kanunu (16 Mayıs 2001): Toplam 140 adet infaz hakimliği ofisi kurulmuştur. Bu ofisler mahkum ve tutuklulara karşı gerçekleştirilen eylemlere ilişkin kararların alınmasından ve bu eylemlerle ilgili şikayetlerin ele alınmasından sorumlu olacaktır. Söz konusu kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelik, Adalet Bakanlığı tarafından 7 Ağustos 2001 tarihinde kabul edilmiştir.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevlerini Denetleme Kurumu Kanunu (21 Haziran 2001): Kanun 113 Denetleme Kurumu oluşturmuştur. Bu kurumlar, ceza kurumlarındaki yaşam ve sağlık koşulları ile transferler ve disiplin önlemleri konularında incelemelerde bulunarak Adalet Bakanlığı ve diğer ilgili kurumlara üç ayda bir rapor hazırlamakla yükümlüdür.

Cezaevlerindeki mahkum sayısının azaltılmasına yönelik önemli bir adım 8 Aralık 2000 tarihinde Şartlı Salıverme Kanunu'nun (Af Kanunu) kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu kanunla yaklaşık 30000 tutuklu 3 yıl içinde benzeri bir suç işlememe koşuluyla şartlı olarak salıverilmiştir. 1 Mayıs 2001 itibarıyla Türk cezaevlerindeki tutuklu sayısı 59215 olarak tespit edilmiş; önceki yıla göre tutukluların oranı %23 azalmıştır. Bu konuya ilişkin olarak, Anayasa Mahkemesi "Af" Kanunu'nun genişletilerek diğer bazı suçları da kapsamasını karara bağlamış ve bu kapsamda ilgili değişikliğin altı ay içerisinde gerçekleştirilmesi için ilgili kararı Meclis'e bildirmiştir.

İfade özgürlüğünün, Anayasa'nın giriş, 13, 14, 22, 26, ve 28. maddelerindeki değişiklikleri yansıtabilecek şekilde genişletilmesi için mevzuat değişikliği gerekmektedir. 26. ve 28. madde, kanunla kullanılması yasaklanan dillere ilişkin anayasal hükümleri kaldırmaktadır. Reformların amacı göz önünde bulundurularak, 14. ve 26. maddelerde yeniden düzenlenen kısıtlamaların yeni yasalara aktarımında ve uygulanmasında Türkçe dışındaki dillerin kullanılmasına imkan tanıyacak bir şekilde ifade özgürlüğüne etkin güvence sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Raporlama dönemi süresince, ifade özgürlüğünün uygulanmasında ciddi sıkıntılarla karşılaşmıştır. Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. ve 8. maddeleri ile Ceza Kanunu (özellikle 159. madde) ifade özgürlüğünün kısıtlanmasında savcı ve hakimlerce yaygın bir şekilde kullanılmaya devam etmektedir.

1 Ocak 2001'den bu yana 80 gazeteci siyasi faaliyetler nedeniyle veya çeşitli yasaları ihlal ettikleri iddiasıyla mahkum edilmiştir. Mehmet Uzun gibi "yargıya hakaret" ve "Cumhuriyete hakaret" suçları nedeniyle göz altına alınan bazı gazeteciler uluslararası baskılar sonucunda serbest bırakılmıştır. Ancak ayrılıkçı propaganda ile suçlanan Dr. Fikret Başkaya her türlü uluslararası baskıya rağmen serbest bırakılmamıştır.

Resmi kaynaklara göre 9000 kişi ifade özgürlüğüne bağlı suçlardan tutuklu bulunmaktadır. Önemli sayıda gazeteci, düşünür ve yazar, siyasi görüşlerini ifade ettiklerinden dolayı göz altına alınmıştır. 2000 yılı resmi kaynaklarına göre 261 kişi Ceza Yasası'nın 159. ve 312. maddelerine göre ve 324 kişi de Terörle Mücadele Kanunu'nu ihlal ettikleri gerekçeleri ile cezalandırılmıştır. Bu rakamlar 1999 yılında 347 ve 1317 olarak gerçekleşmiştir.

Basın özgürlüğü alanında "Kanun tarafından yasaklanmış dilde yayın yapılamaz" hükmü (Madde 28) kaldırılarak değişiklik getirilmiştir. Söz konusu değişiklik umut verici olmasına rağmen uygulanabilmesi için mevzuatta önemli değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Madde 26'daki genel kısıtlamaların ifade, düşünce ve fikirleri yazılı ve görsel medya aracılığıyla yayma gibi suçlar için de uygulanabilmesi nedeniyle mevzuatın basın özgürlüğünü etkin bir şekilde koruyacak şekilde hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Basın özgürlüğünü kısıtlayıcı diğer bir unsur da İçişleri Bakanlığı'nın resmi belgelerde ve resmi medyada kullanılmasını yasakladığı bir terimler listesi yayınlaması olmuştur.

Önemli sayıda yayın şirketi faaliyetlerini askıya almak zorunda kalmış ve yayınlarına el koyulmuştur. Buna son örnek IDEA politika dergisinin yasaklanması olmuştur.

Radyo ve Televizyon yayınlarıyla ilgili olarak "kanunla yasaklanmış bir dilde yayın yapılamaz" hükmünü kaldıran Anayasa değişikliği cesaret verici olmasına rağmen yayın hayatında tam olarak etkin bir şekilde kullanılmaya başlanması için öncelikle bazı mevzuat değişiklikleri gerekmektedir. Bu çerçevede T.B.M.M. Radyo Televizyon Üst Kurulunun (RTÜK) statüsünü değiştiren kanunu kabul etmiştir. Ancak söz konusu değişiklik, Cumhurbaşkanı Sezer tarafından Türk Anayasası'nın bazı ilkelerini ihlal ettiği gerekçesiyle veto edilmiştir. Bu konuyla ilgili AB mevzuatına uygun bir kanun değişikliği hazırlık aşamasındadır.

RTÜK, 2001 Ağustos ayında 10 televizyon kanalını 1 ile 365 gün arasında çeşitli suçlardan dolayı kapatmıştır. Buna ek olarak RTÜK 26. maddeye dayanarak BBC ve Deutsche Welle'in Türkçe yayın yapmasını 26 Eylül 2001 tarihinde yasaklamıştır.

Dernek kurma ve barışçı gösteri yapma hakkına ilişkin olarak Anayasa'nın 33. maddesindeki genel kural ve kısıtlamalar dernek kurmaya yönelik hakları kolaylaştıracak şekilde değiştirilmiştir. Bu kanunun işlevselliği ancak uygulama yasalarının çıkması sonucunda değerlendirilebilecektir.

Türkiye'de, sivil toplum kuruluşlarının (STK) kurulmasına yönelik yoğun bir prosedür uygulanmakta ve STK'lar devletin sıkı kontrolü altında faaliyet göstermektedir. Mevcut koşullarda bir STK'nın dış ülkelerden yardım alabilmesi için hükümetin onayına gerek duyulmaktadır. Özellikle Güneydoğu'daki STK'lara rahatsız edici uygulamaların yapıldığı bildirmektedir. 7 Eylül 2001'de İnsan Hakları Derneği Diyarbakır Şubesi Emniyet Güçleri tarafından basılmış ve işkenceye maruz kalan kişiler için hazırlanmış tıp raporlarına el koyulmuştur.

Siyasi partiler tarafından gözetilmesi gereken ilkelere ilişkin Anayasa hükmü değiştirilmiştir. Değiştirilen hükümlerle siyasi partilere karşı yaptırımlar, siyasi parti üyelerinin partinin bütününe temsil edecek şekilde gerçekleştirdiği eylemlerle bazı temel ilkeleri ihlal etmesi durumunda uygulanabilecektir. Bu değişiklik siyasi partilere karşı daha az yaptırım sağlamış olmasına rağmen parti kapatma ile ilgili 68. madde değiştirilmemiştir.

22 Haziran 2001 tarihinde, 26 ay süren yargılama neticesinde Anayasa Mahkemesi Fazilet Partisinin anti-laik faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle kapatılmasına karar vermiştir.

31 Temmuz 2001 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 1998 yılında kapatılan Refah Partisinin açtığı davaya yönelik verdiği kararda Türk Anayasa Mahkemesi'nin dernek kurma hakkını ihlal etmediği sonucuna varmıştır. Mahkeme Refah Partisi'nin kapatılmasını demokratik toplumun korunmasına yönelik bir sosyal gereklilik olarak değerlendirmiştir.

Din özgürlüğü konusunda ise gayri müslimlere yönelik hoşgörünün arttığına dair olumlu gelişmeler gözlemlenmiştir. 2000 yılı içerisinde önemli dini grupların düzenledikleri törenlere Türk yetkilileri tarafından destek sağlanmıştır. Kilise ve dini vakıflara ait yerlerin restorasyonu için önceden izin alma koşulu kaldırılmıştır.

Buna rağmen Hıristiyan Kiliselerinin mal edinme konusundaki sıkıntıları devam etmektedir. 1971'de kapatılan Halki adasındaki Ortodoks okuluna yönelik herhangi bir ilerleme kaydedilmemiştir. Farklı kiliselerin yasal statüsünün tanınmamasından dolayı dini personelin Türkiye'ye girişi dahil çeşitli sıkıntılar yaşanmaktadır.

Sünni olmayan Müslümanların durumlarında herhangi bir iyileşme görülmemiştir. Alevi Cemaatine yönelik resmi yaklaşım değişmemiştir. Alevilerin talepleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ele alınmamaktadır. Alevi vatandaşların şikayetleri özellikle din kültür ve ahlak bilgisi ders kitaplarının alevi kimliğine yönelik bilgiler içermemesi ve devlet tarafından yapılan mali yardımların sadece sünni müslümanların ibadet yerlerinin inşası ve dini vakıflara tahsis edilmesi yönünde yoğunlaşmaktadır.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar

Anayasa reform paketi ekonomik ve sosyal hakları garanti altına alan değişiklikleri uygulamaya koymuştur. Başlıca değişiklikler:

- ❑ çalışma hakkı alanının genişletilmesi (madde 19),
- ❑ kadın erkek eşitliğinin güçlendirilmesi (madde 41 ve 66)
- ❑ sendikal hakların ve özgürlüklerin genişletilmesi: 51. madde sendika kurma hakkını yalnızca işçileri değil işverenleri de kapsayacak şekilde genişletmiştir.
- ❑ ekonomik koşullar çerçevesinde adil maaş hakkının garanti altına alınmasını (madde 55) içermiştir.

Türk Hükümeti çocuk hakları konusunda "En Kötü Koşullardaki Çocuk İşçiliğinin Önlenmesini"ne dair 182 No'lu ILO Konvansiyonu'nu 26 Ocak 2001 ve Çocuk Haklarının uygulanmasına ilişkin Avrupa Konvansiyonu'nu 18 Ocak 2001 tarihlerinde onaylamıştır. 13 Nisan 2001 tarihinde kabul edilen yasayla Kamu Güvenliği Genel Müdürlüğü bünyesinde bir Çocuk Bürosu kurulmuştur. Söz konusu kurum, Çocuk Haklarının uygulanmasına ilişkin Avrupa Konvansiyonu'nun sağladığı hakların yürürlüğe koyulmasından sorumlu olmuştur. Ancak mevcut çocuk haklarına ilişkin durum, Türkiye tarafından 1989 yılında yürürlüğe koyulan Avrupa Sosyal Şartı'nın 7. ve 17. maddeleriyle uyumsuzdur.

Sendika haklarına ilişkin olarak "Kamu Çalışanları Sendikaları" Kanunu 12 Temmuz 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Kanun örgütlenme gibi belirli temel sendikal haklara olanak tanımaktadır. Ancak, Kanun toplu sözleşme hakkı veya grev haklarına ilişkin hükümler içermemektedir. Ayrıca, polis memurları, yargıç ve savcı gibi belirli kamu çalışanları bu sendikal haklardan yararlanamamaktadır. İlgili Kanun, dernek kurmayı genişleten, ancak, "memurların görevlerinin gerektirdiği ölçüde" hükmüyle kısıtlamaları koruyan 33. madde değişiklikleri uyarınca gözden geçirilebilir.

21 Nisan 2001 tarihinde Ekonomik ve Sosyal Konsey kurulmuştur. Ancak, bu girişim AB'de geçerli sayılan sosyal diyalog mekanizmasının kurulması için sadece bir adımı ifade etmektedir (bkz. Kısım 134- Sosyal politika ve istihdam).

Kültürel haklara ilişkin olarak ise, belirli dillerin kullanılmasını yasaklayan 26. ve 28. maddelerin kaldırılmasıyla bu alanda ilerleme kaydedilmiştir. Bu Kanun, Türkçe dışında dillerin kullanılmasının önünü açmakta, dolayısıyla, olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Ancak, Türkçe dışındaki dillerin kullanılmasına müdahale edilmesi halinde, etkin koruma sağlanması için mevcut kısıtlayıcı mevzuat ve uygulamalarda değişiklik yapılması gerekmektedir. RTÜK Kanunu radyo ve televizyon

yayınlarında Türkçe kullanılmasını öngörürken, "evrensel kültürel ve bilimin gelişmesine katkı sağlayacak" dillere istisna tanınmaktadır.

1923 Lozan Antlaşması kapsamına (Ermeniler, Rumlar ve Museviler) dahil olmayan gruplara mensup kişiler için özellikle yayın ve eğitim konularında mevcut durum iyileşmemiştir. Eğitim alanında, (temel ve daha ileri seviyeli eğitim) Eğitim Bakanlığı'nın resmi izni haricinde Türkçe dışında bir dilin kullanılmasına izin verilmemektedir. Gerçekleştirilen anayasal reformlar arasında hiçbir değişiklik Türkçe dışında eğitime olanak tanımamaktadır.

Cinsiyetler arası eşitlik konusunda ise Anayasa'nın 41. maddesi eşler arası eşitlik ilkesini oluşturmak amacıyla değiştirilmiştir. Anayasa'nın Türk vatandaşlığına ilişkin değiştirilmiş 66. maddesi, yabancı ebeveynin varlığı halinde cinsiyete dayalı bir ayrımcılığa izin vermemektedir. Bu çerçevede, Parlamento'da görüşülmesi beklenen yeni medeni kanunun mevcut ayrımcı hükümleri değiştirmesi ve cinsiyetler arası eşitliği güçlendirmesi beklenmektedir.

Aile içinde "namus cinayeti" olarak adlandırılan kadınlara yönelik şiddet sorunu kaygı vericidir. Bu tür cinayetlerin sorumlularına hala indirilmiş cezaların uygulanmasına izin veren mevzuat uygulanmaktadır. Sağlık Bakanı sağlık sektöründeki öğrencilere yönelik belirlediği yeni disiplin çerçevesinde değişiklikler getirmiş ve cinsel ilişkide bulunduğu veya hayat kadınlığı yaptığı tespit edilen öğrencilerin okuldan uzaklaştırılması benimsenmiştir. İstanbul Barosu 2001 yılı Eylül ayında bu düzenlemenin kaldırılması amacıyla bir girişimde bulunmuştur.

Azınlık hakları ve azınlıkların korunması

Yukarıda belirtilen hususlarda belirtilen kültürel haklar ve Anayasal değişikliklerin olası etkisi çerçevesinde, kültürel kimlik ve ortak gelenekleri olan etnik gruplara ait kişilerin dil ve kültürel kimliklerini ifade etme kapasitelerinde herhangi bir iyileştirme olmamıştır. Türkiye, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Konvansiyonu'nu imzalamamıştır ve 1923 Lozan Antlaşması'nda belirlenenler dışında kalan grupları azınlık olarak tanımamaktadır.

Türkiye'de "çingenelerin" çıkarlarını temsil eden kültürel birliklerin girişimleri sonucunda, Kültür Bakanlığı'nın 2000 yılında yayınlanan ve "çingenelere" ilişkin küçültücü ifadeler içeren resmi kitabın toplatılması ve satışının yasaklanmasıyla belirli gelişmeler sağlanmıştır. Aynı şekilde, Eğitim Bakanlığı, 5 Ekim 2001 tarihinde Bakanlık tarafından yayınlanan sözlüklerin tanımlarında yer alan küçültücü ifadeleri de kaldırmıştır. Ancak, 1934 yılında uygulamaya koyulan ve "çingenelerin" Türkiye'de göçmen olarak kabul edilmeyen gruplar arasında olduklarını belirten kanun halen yürürlüktedir.

Kültürel haklara saygı çerçevesinde Güney Doğu bölgesinde geçerli durumun iyileştirilmesi özellikle önem taşımaktadır. Kürt kökenli vatandaşların yeni yılı olarak bilinen "Nevruz" Güney Doğu'da herhangi büyük bir olay yaşanmadan 21 Mart 2001 tarihinde kutlanmış ve düzenlenen etkinliklere 500000'in üzerinde kişinin katıldığı belirtilmiştir. Ancak, İstanbul da dahil olmak üzere, belirli bölgelerde kutlama yapılması yasaklanmıştır.

MEDA Programı uyarınca ortak finanse edilen Diyarbakır Kültür ve Sanat Festivali 25-27 Mayıs 2001 tarihinde düzenmiş ve bu çerçevedeki konser ve çok kültürlülük etkinliklerine binlerce kişinin katıldığı kaydedilmiştir.

Geçen yıl yayınlanan İlerleme Raporu sonrasında Güney Doğu'da olağanüstü hal uygulamasının üç kez uzatılmasına karşın, güvenlik konusunda ilerleme kaydedildiği belirtilmektedir. Ancak, 2001 yılında Silopi/Şırnak bölgesinde polis istasyonunu ziyaretleri sonrasında kaybolan iki HADEP üyesinin durumuna ilişkin herhangi bir açıklık getirilmemiştir.

HADEP, polis soruşturmaları da dahil olmak üzere, yetkiler tarafından sıkça çıkarılan zorluklarla karşılaşmıştır. HADEP'in Dünya Barış Günü'nü kutlamak amacıyla 1 Eylül 2001 tarihinde düzenlemeyi öngördüğü organizasyon, Türk yetkililer tarafından yasaklanmıştır.

Türkiye, yıllarca şiddet ve terörün etkilediği bölgelerde tarım ve konut projelerini içeren ekonomik yardım ve kalkınma programlarına yatırım yapmıştır.

Milli Güvenlik Kurulu inisiyatifıyla başlatılan ancak halen kamuya açıklanmamış olan Doğu ve Güneydoğu Eylem Planı Başbakan'ın onayı ile yasalasmıştır. Plan, kamu idaresi, ekonomi, sağlık ve eğitimi de kapsayan 107 önlem içermektedir. Plan'ın eşgüdümünün sağlanması Devlet Planlama Teşkilatı'nın sorumluluğu kapsamına girmekte ve ilgili kamu kurum ve örgütleri tarafından yürütölmektedir. Söz konusu Plan'ın bir bölümü "köylere geri dönüş programı" çerçevesinde bölgedeki olaylar nedeniyle yerlerinden ayrılan kişilerin geri dönmelerini öngören bir projeyi içermektedir. Olağanüstü Hal Valisi yapmış olduğu açıklamada 2001 yılı Temmuz ayı itibariyle 26000 kişinin köylerine geri döndüğünü ve 2800 hane halkının yeniden yerleştiğini belirtmiştir. Ancak, 34000 başvuru sahibi yerleşim yerlerine geri dönmek amacıyla başvuru sonuçlarını beklemektedir. Bazı köylerde Devlet tarafından silahlandırılan ve maaşa bağlanan köy korucuları göç eden köylülerin evlerine yerleşmiştir ve sahiplerine geri vermeyi reddetmektedir. Bölgedeki köy korucularının sayısı 45000 ila 90000 arasındadır.

Şırnak bölgesinde halihazırda 12 köy inşa edilmiştir. Bunun yanı sıra, 4 ana okul ve 19 ilk okulun kurulması öngörülmektedir. Ancak, dönen göçmenler yeni köy kurulmasını öngören politikaların ilgili kişilerin yararına olup olmadığını sorgulamaktadır. Hükümet, 10 ayrı özel bankanın bölgede şube açtığını ve alt yapı projelerinin %14'lik bir oranda arttığını ortaya koymuştur.

* * * * *

Güçlendirilmiş siyasi diyalog Fransız, İsveç ve Belçika Dönem Başkanlıkları sürecinde sürdürölmüştür. Helsinki Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi güçlendirilmiş siyasi diyalogun özellikle insan hakları, Kıbrıs sorunu ve mevcut sınır ihtilaflarının çözümlenmesine ilişkin olacağını belirtmektedir.

Kıbrıs

Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletler gözetiminde olası çözümleri Kıbrıs İlerleme Raporu'nda incelenmiştir. Bu bölüm, Kıbrıs sorununun Türkiye ile güçlendirilmiş diyalog çerçevesinde ele alınmasına ayrılmıştır.

Katılım Ortaklığı "Helsinki Sonuçları uyarınca, siyasi diyalog çerçevesinde, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulma sürecini başarılı bir şekilde sonuçlandırma çabalarına güçlü bir destek verilmesi" yönünde ifadeler içermektedir.

Güçlendirilmiş siyasi diyalog ve 2001 yılı Haziran ayında düzenlenen Ortaklık Konseyi çerçevesinde Türk temsilciler Genel Sekreter'in çabalarına desteklerini ifade etmiştir. Ancak AB yetkilileri sürece destek verileceği yönündeki ifadelerin sorunun çözümünü kolaylaştırıcı somut eylemlerle desteklenmemesi nedeniyle hayal kırıklığına uğramıştır. Özellikle, Kıbrıs Türk toplumu lideri Rauf Denktaş'ın BM gözetiminde sürdürölen dolaylı görüşmelerden çekilme ve Genel Sekreter'in 2001 yılı Eylül ayında müzakere sürecine katılma çağrısını reddetmesi yönündeki kararlara Ankara'nın destek vermesi sonrasında hayal kırıklığı yaşanmıştır.

Güçlendirilmiş siyasi diyalog sürecinde AB temsilcileri Türkiye'yi Kıbrıslı Türk lideri, Kıbrıs'ın katılım müzakerelerinin sonuçlanması öncesinde bir çözüm bulmaya cesaretlendirmesi yönünde çağrıda bulunmuştur. Bu sonuç, siyasi bir çözüme dayanarak Kıbrıslı Türklere katılım müzakerelerine katılma şansı tanınmasının yanı sıra, AB'ye katılımda tarafların endişelerinin de değerlendirilmesine imkan vermesini sağlayabilecektir. Bu amaçla, AB yetkilileri Türkiye'yi sürecin yeni ön koşullar getirilmeden sürdürölmesi yönünde destek verme çağrısında bulunmuştur.

Sınır ihtilaflarının barışçı yollarla çözümlenmesi

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikili ilişkiler gelişmektedir. Bu olumlu gelişmeler ölkelerin dışişleri bakanları tarafından gerçekleştirilen girişimler ve işbirliği çerçevesinde sağlanmıştır.

Tarafların Ege'de düzenlenen askeri tatbikatlara ilişkin olarak birbirlerini karşılıklı bilgilendirmesi, kara mayınlarının temizlenmesi, dışişleri bakanları arasında doğrudan bir telefon hattının kurulması, askeri tatbikatların zamanlanması açısından detayların taraflara bildirilmesi gibi bir dizi güven artırıcı önlem kabul edilmiştir.

Diğer güven artırıcı önlemler 2001 yılı Haziran ayında kararlaştırılmıştır. Söz konusu olumlu gelişmeler, Helsinki Zirvesi Sonuçları ve Türkiye'nin Katılım Ortaklığı uyarınca ülkeler arasındaki ihtilafların barışçı yollarla çözümlenmesine elverişli bir ortam oluşturması beklenmektedir.

EKONOMİK KRİTERLER

Giriş

Komisyon Türkiye'nin tam üyelik başvurusu ile ilgili olarak 1989 yılında hazırladığı görüşünde "Türkiye'nin ekonomik ve siyasi durumu... Topluluğa katılımı halinde, karşılaşıcağı uyum sorunlarını orta vadede çözebileceğini göstermemektedir" ifadesini kullanmıştır. 1998 ve 1999 raporlarında 1989'daki görüşünü teyit eden Komisyon, 2000 yılı İlerleme Raporu'nda "Türkiye, ekonomisindeki en acil sorunları ortadan kaldırma yolunda girişimler başlatmış ve dikkate değer ilerlemeler kaydetmiştir; ancak işleyen bir piyasa ekonomisinin oluşumu henüz tamamlanmamıştır. Buna karşılık Türkiye ekonomisindeki bazı faktörler Gümrük Birliği çerçevesinde AB'deki rekabet baskısı ve piyasa güçleri ile mücadele edebilecek kapasitededir" sonucuna varmıştır. Komisyon, Türkiye'deki ekonomik gelişmeleri, Kopenhag ekonomik kriterlerini temel alarak değerlendirmiştir.

Ekonomik Gelişmeler

Mali krizler nedeniyle makroekonomik istikrar bozulmuştur ve mevcut durum dengeden yoksundur. 2000 yılının önemli bir bölümünde gözlenen güçlü ekonomik iyileşmeden sonra, ekonomik faaliyetler 2001 yılının ilk yarısından itibaren hızla azalmıştır. Bunun temel sebebi Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan finansal krizler ile siyasi gerginlikler ve zayıf para piyasalarının Türkiye'nin finansal sisteminde yarattığı zorluklardır. Şubat krizi nedeniyle enflasyonla mücadele programının temel unsuru olan kur çıpası uygulaması terkedilmiş ve dalgalı kur sistemine geçilen 22 Şubat 2001 tarihinden bu yana Türk Lirası %50'den fazla değer kaybetmiştir. Bunun sonucu olarak da enflasyonist baskılar yeniden başlamış, iç talep azalmış, faiz hadlerinde mali piyasalardaki belirsizliği ve büyüyen iç borçlanmayı yansıtan belirgin bir artış olmuştur. İthalat azalmış, Türk Lirası'nın değer kaybından sonra daha lehte döviz kurlarından yararlanan ihracatta ise artış kaydedilmiştir. Ancak, küresel talepteki yavaşlama ve iç faizlerdeki ani yükselme, ihracata dönük çalışan sektörlerin yeni oluşan rekabetçi fiyatlardan tam anlamıyla faydalanmalarını engellemiştir. İhracattaki artışın orta seviyede kalmasına karşın, ithalatın önemli ölçüde düşmesi, cari işlemlerde bir iyileşme sağlamıştır.

Doğrudan yabancı sermaye düşük düzeyde kalmış, sermaye çıkışı ise, döviz rezervlerinde ciddi bir düşüşe yol açacak şekilde yükselmiştir. Kur çıpası ile bağlantılı olarak uygulanan sıkı para politikası önlemlerinden sonra, mevcut para politikası, temel olarak Türkiye ekonomisinin likidite ihtiyacına yönelik olarak planlanmıştır. Buna karşın, reel faizler, büyük ölçüde finans piyasalarındaki belirsizliğe bağlı olarak görece yüksek kalmıştır. Kriz nedeniyle, Hükümet, düşük büyüme ve kamu borçlarındaki ani yükselişi karşılayabilmek için sıkı bir mali politika izlemeye başlamıştır.

Temel Ekonomik Göstergeler

TÜRKİYE	birim	1996	1997	1998	1999	2000	2001 en son veri
Reel GSYİH büyümesi	%	7,0	7,5	3,1	-4,7	7,2	-6,1 Oc-hz
Enflasyon Oranı (TÜFE)							
→Yıllık ortalama	%	80,4	85,7	84,6	64,9	54,9	47,8 Eylül ¹
→Aralık ayı ¹	%	79,8	99,1	69,7	68,8	39,0	61,8 Eylül
Yıl sonu işsizlik oranı (ILO tanımı)	%	6,7	6,5	6,8	7,6	6,6	6,9 Haziran
Bütçe dengesi	GSYİH oranı	-8,4	-13,4	-11,9	-21,8	-11,0	
Cari işlemler dengesi	GSYİH oranı	-1,4	-1,4	1,0	-0,7	-4,9	0,8 Oc-hz
Cari işlemler dengesi	Milyon Euro	-1945	-2333	1766	-1276	-10574	590 ² Oc-hz
Dış borç							
→borç/ihracat oranı	%	171,2	155,9	156,1	199,6	210,2	
→brüt dış borç	Milyon Euro	52797	64308	67583	80196	108865	
Doğrudan yabancı yatırımlar							
→ödemeler dengesi	GSYİH oranı	0,4	0,4	0,5	0,4	0,5	2,6 Oc-hz
	Milyon Euro	576	712	837	735	1063	1874 ^{2,3} Oc-hz

1. 12 aylık ortalama değişim oranı

2. kaynak: TCMB web sitesi

3. giriş ve çıkış dengesi

Finansal kriz nedeniyle yapısal reformların hızı ve kapsamı önemli ölçüde artmıştır. Yetkililer, devletin ekonomideki etkisini azaltmak için geniş kapsamlı yapısal reformlar hayata geçirmişlerdir. Finansal sistemdeki yeniden yapılanma; kendi ayakları üzerinde duramayan bankaların Tasarruf ve Mevduat Garanti Fonu'na devredilmesi, gözetim ve ihtiyat standartlarının güçlendirilmesi ve devlet kontrolündeki bankalar üzerindeki siyasi etkinin azaltılması yoluyla hızlandırılmıştır.

Şeker, elektrik ve gaz gibi sektörlerin liberalizasyonuna yönelik yasal tedbirler alınmış ve Merkez Bankası'nın bağımsızlığını artırmak için adımlar atılmıştır. Eski devlet tekellerinin ve devlet bankalarının özelleştirilmesine yönelik hazırlıklar ise devam etmektedir. Tarım sektöründeki devlet etkisi azaltılmış olup, doğrudan gelir desteği uygulamasının, destekleme fiyat sisteminin yerine geçmesine yönelik süreç tamamlanmak üzeredir. Telekomünikasyon sektörü yasası modernize edilmiş ve telekomünikasyon sistemi için bağımsız bir düzenleyici kurum oluşturulmuştur.

2000 Yılı Ekonomik Yapısının Temel Belirleyici Göstergeleri

<i>Nüfus</i>	Bin kişi	65293 ^e
Kişi başı GSYİH¹	→ Satınalma gücü paritesi	6400
	→ AB ortalamasına oranı	29
Tarımın payı²	%	14,6
→ Brüt katma değer içinde	%	34,9
→ İstihdamda	%	22,2
<i>Yatırımların GSYİH'ya oranı³</i>	%	50,1
Mal&hizmet ihracatı/GSYİH^e	%	23,8

e. tahmini 1. rakamlar ulusal verilerden alınmıştır, demografik istatistiklerle çelişebilir.

2. tarım, avcılık, ormancılık ve balıkçılık sektörlerini ifade etmektedir.

3. veri brüt sabit sermaye oluşumunun GSYİH'ya oranını ifade etmektedir.

1995 – 2000 döneminde AB'yi yakalama konusunda hiçbir gelişme kaydedilmemiştir. Satınalma gücü paritesi açısından kişi başı GSYİH, AB ortalamasının %29'u oranında kalmayı sürdürmüştür. Önemli boyutlarda olan bölgesel ve sosyal farklılıklar artmaktadır. Düşük ekonomik faaliyet oranı 1995 yılında kaydedilen %53,4 seviyesinden 2000 yılında %49,2'ye düşmüştür. Türk yetkililer tarafından bildirildiğine göre, işsizlik oranı %6,9'da sabitlenmiştir. Kentsel alanlardaki kayıtlı işsizlik, işgücünün %9-10'u gibi yüksek oranlardadır. 2000 yılında uzun dönem işsizlerin toplam işsiz sayısına oranı %24 olmuştur. Kentsel alanda yaşayan eğitimli genç nüfusun işsizlik oranı ise %25'e yükselmiştir. İşsizlik göstergeleri kadın ve erkekler için farklılık arz etmemektedir. Kırsal alanda ise, büyük ölçüde Türk tarım sektöründeki ücretsiz aile işçiliği uygulaması nedeniyle kayıtlı işsizlik göreceli olarak düşük kalmıştır. Türkiye'de kentsel ve kırsal alan ile yüksek ve düşük gelir grupları arasındaki farklılıklar çok yüksektir. İçinde bulunduğumuz süreçte, kronik olarak yüksek enflasyon nedeniyle düşük gelirli grupların satınalma gücü paritesinde meydana gelen erozyona bağlı olarak, söz konusu farklılığın daha da artmış olduğu tahmin edilmektedir. Yaşanmakta olan ekonomik kriz, sosyal durumdaki bu farklılığın daha da artmasına yol açmıştır.

Kopenhag Kriterleri Çerçevesinde Değerlendirme

İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı

İşleyen bir piyasa ekonomisinin varlığı, fiyatların ve ticaretin liberalize olmasının yanı sıra, mülkiyet hakları dahil olmak üzere uygulanabilir bir yasal sistem gerektirmektedir. Makroekonomik istikrar ve ekonomi politikaları ile ilgili görüş birliği piyasa ekonomisinin performansını güçlendiren unsurlardır. İyi gelişmiş bir finansal sistem ile piyasaya giriş ve çıkışta herhangi bir engelin olmaması ise ekonominin verimliliğini iyileştirmektedir.

Zorluklara karşın Hükümet ekonomik programı uygulamayı ve öngörülen reformları hayata geçirmeyi sürdürmektedir. Krizin sebep ve sonuçlarını belirlemek için Hükümet, Ekonomi Bakanlığı'nın yetkisini artırmış ve IMF ile stand-by anlaşması çerçevesinde yeni bir ekonomik program hazırlamıştır. "Güçlü Ekonomiye Geçiş" reform paketi siyasetin ekonomiyi etkilemesine son vermeyi, finansal sektörün konsolidasyonunu ve yapısal reformların hızlandırılmasını hedeflemektedir. Sosyal diyalog, programın önemli bir parçasıdır. Söz konusu paket üzerine IMF, Aralık 1999 tarihli üç yıllık stand-by

anlaşmasındaki fon tutarını artırmaya karar vermiştir. Koalisyon Hükümeti içerisindeki bazı gerilimler nedeniyle birtakım gecikmeler olmasına karşın, yeni program işlemektedir. Bununla birlikte, gerçekleştirilen reformlar henüz güvenin yeniden kazanılmasını sağlayamamıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi'ne paralel olarak Türkiye, ilk Katılım Öncesi Ekonomik Programı'nı Ekim ayında sunmuştur. Söz konusu program "Güçlü Ekonomiye Geçiş" programına dayanarak hazırlanmıştır.

2000 yılının büyük bir kısmındaki güçlü büyümeden sonra Kasım 2000 finansal krizinden bu yana ekonomik faaliyetler küçülmektedir. 2000 yılında, önemli miktardaki özel tüketim ve yüksek yatırımlar nedeniyle, reel GSYİH %7,2 oranında büyümüştür. Özel tüketim, 1999 Aralığında açıklanan enflasyonla mücadele programı sonrasında faizlerde meydana gelen keskin düşüşe hızla cevap vermiş, ayrıca, 1999 yılında yaşanan deprem felaketleri sonrasında ortaya çıkan yeniden yapılanma ihtiyacı kamu ve özel sektör yatırımlarının artmasına neden olmuştur.

Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan finansal karışıklık nedeniyle faizlerdeki ve tüketici fiyatlarındaki yüksek artış, harcanabilir reel geliri ve tüketici güvenini azaltmış ve bu durum *talep artışı ile piyasada yaşanan canlılığı aniden durdurmuştur.* 2001 yılının ilk yarısında reel GSYİH bir yıl öncesine göre %6,1 oranında azalmıştır. Bu durum yıl bazında değerlendirildiğinde, ilk çeyrekte %2,2, ikinci çeyrekte ise %9,3 oranında bir düşüşe işaret etmektedir. Yine yıl bazında yapılan değerlendirmelere göre, 2001 yılının ilk yarısında özel tüketim %7,5 oranında azalmıştır. Yatırımlar ise yaşanan kriz karşısında hassas bir tepki vermiş ve %23,5 oranında düşmüştür. Talep daralması nedeniyle, 2001'in ilk yarısında mal ve hizmet ithalatı %23,7 oranında düşmüş, ihracatta ise %8,8 oranında bir artış kaydedilmiştir. Böylece net ihracat, yaşanan krizin GSYİH üzerindeki olumsuz etkisinin kısmen sınırlandırılmasını sağlamıştır.

İşsizlik 2001 yılında artmaya devam etmiştir. 2000 yılının ikinci çeyreğinde %6,2, 2001'in ilk çeyreğinde ise %6,9 oranında artış yaşanmıştır. Tarım dışı işsizlik ise %10,7 olmuştur. 2001'in ikinci çeyreğinde genç nüfus içindeki işsizlik oranı %23,2 olarak kaydedilmiştir. İşsizlik özellikle kentsel alanlarda ve lise mezunları arasında yüksektir.

Enflasyonist baskı yeniden canlanmıştır. 2000 yılında ve 2001'in başlarında enflasyonla mücadele programı, enflasyonu (12 aylık TÜFE), Aralık 1999'daki %69'luk seviyesinden, 2001 Şubatında %33'e indirmede başarılı olmuştur. 2001 Şubat ayında yaşanan kriz ile birlikte enflasyonist baskılar artmış, TÜFE enflasyonu, Mart ve Nisan'da sırasıyla %10,3 ve %5,1 olarak gerçekleşmiştir. Kısmen mevsimsel faktörler nedeniyle yaz döneminde daha düşük olan enflasyon Eylül ayında yeniden %5,9'a çıkmıştır. İlk tepkisel artışlardan sonra geçtiğimiz günlerde yaşanan yüksek enflasyonun, enflasyonist baskıları artırma ihtimali bulunmakta, talebin zayıflığına ve ücretlerdeki düşük artışlara karşın, Türk Lirası'nın devam eden güçsüzlüğünün fiyatlara yükselme yönünde baskı yapabileme ihtimali bulunmaktadır.

Krizden sonra para politikası daha uyumlu hale gelmiş, faiz oranlarında ise keskin bir yükselme gözlenmiştir. Kriz öncesinde, para politikası, döviz rezervlerindeki değişiklikler çerçevesinde piyasalara likidite vererek ve geri çekerek, kur çıpasını desteklemekteydi. Kur çıpası uygulamasının terk edilmesinden sonra, Merkez Bankası, artan esnekliğinin de yardımıyla, hem ulusal hem yabancı para cinsinden likidite sağlayarak, finansal piyasalarda ılımlı dalgalanmalar gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu uygulama, finansal piyasalarda yeni likidite darboğazlarını engellemiş ancak sektörün sorunlarının kaynaklarıyla aktif bir şekilde ilgilenilmesini sağlamamıştır. Merkez Bankası, halihazırda, baz para hedefleri kullanmakta ve enflasyonist baskılar yeterli düzeyde aşağı çekilir çekilmez de enflasyon hedeflemesi sistemine geçmeyi planlamaktadır. Kriz ve uluslararası piyasalarda yeniden güven kazanma yönündeki, başarının yetersiz kalması, faizlerin yüksek düzeylerde seyretmesine yol açmıştır. Ekim 2001'de yıllık Hazine bonolarının getirisi %90 olmuştur. Gecelik faiz oranları ise Eylül ayında %60'ın biraz altına düşmüştür. Yüksek faizlerin sonucu olarak da, kamu kesimi borçlanmasının mali giderleri beklenenin üzerinde gerçekleşmekte ve bu durumda mali konsolidasyonu engellemektedir.

Şubat ayında başlayan dalgalı kurdan bu yana Türk Lirası %50'den fazla değer kaybına uğramıştır. Aralık 1999'dan Şubat 2001'e kadar uygulanan kur sistemi; kur sepetine karşı kur çıpası, değer kaybı oranına eşitlenmiş bir enflasyon hedeflemesi ile önceden açıklanmış bir stratejiden oluşmaktaydı. Bazı başarılı sonuçlara karşın, enflasyonist durağanlık iç fiyat artışlarını öngörülenden daha yüksek düzeylerde tutmuş, bu da Türk Lirası'nın reel olarak önemli oranda değer kazanmasına yol açmıştır. Faiz oranlarının da düşmesiyle birlikte paranın değer kazanması, ithalatta patlamaya neden olmuş, bu da cari denge açığının önemli ölçüde yükselmesi sonucunu doğurmuştur.

Özelleştirmede yaşanan gecikmeler, piyasalarda, konsolidasyon programının sürdürülebilirliğine yönelik bir güven kaybı yaratmıştır. 22 Şubat 2001 tarihinde, Türk bankacılık sistemi mevcut kur rejimi için gerekli olan sıkı likidite politikasını artık izleyemeyeceği için, kur çıpası uygulamasına son verilmiştir. Merkez Bankası, döviz kurlarındaki yüksek dalgalanmaları engellemek için müdahale edebileceğini açıklamış olmasına karşın, halihazırda belirgin kur hedefleri bulunmamaktadır.

Kamu Sektörü Borçlanması da içerecek bir kamu kesimi faiz dışı fazlası oluşturulması gerekmiştir. Kamu kesimi borçlanması Türkiye’de geleneksel olarak yüksektir. Ulusal muhasebecilik standartlarına göre, kamu açığı 1999’da %11 $\frac{3}{4}$ ve 2000’de %10 $\frac{1}{2}$ olmuştur. Armonize AB muhasebecilik standartlarına göre ise (ESA95), genel kamu açığı 2000’de GSYİH’nın %11’i, 1999’da ise %21,8’i olarak belirlenmiştir. ESA95’e göre yapılan hesaplamalarda ortaya çıkan daha yüksek açığın temel nedeni, Ağustos ve Kasım 1999’da meydana gelen depremler sonrasında oluşan ek harcamaların tahakkuk esasına dayalı olarak gerçekleştirilmesinden kaynaklanmaktadır¹. Bütçe dışı fonların ve kamu işletmelerine yapılan transferlerin dahil edilmesiyle, genel bütçe açığının %90’ından fazlasının merkezi hükümete ait olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. 2000 yılında oluşan bütçe açığında yerel hükümetlerin net borçlanmasının payı % $\frac{1}{4}$, sosyal güvenlik borçlanmasının payı ise % $\frac{1}{2}$ olmuştur. ESA95’e göre, 1999’daki %9,2’lik orana göre, 2000 yılında kamu net borçlanması %5,6 olarak kaydedilmiştir. Kamu maliyesinde daha sürdürülebilir bir durum elde edebilmek için Türk yetkililer, yakın gelecekte önemli miktarlarda kamu kesimi fazlası elde etmeyi hedeflemektedir (2001’de GSYİH’nın %5 $\frac{1}{2}$ ’si, 2002’de ise %6 $\frac{1}{2}$ ’si oranında). Faiz ödemelerinin getirdiği sıkıntılı durumun mevcut seviyesinden yaklaşık %15 oranına düşmesi beklenmekle birlikte, genel açığın yüksek kalmaya devam edeceği tahmin edilmektedir.

Şubat krizi nedeniyle maliye politikası kapsamında ek önlemler alınmıştır. Değiştirilmiş maliye politikası paketi, kamu çalışanlarının sayısının dondurulması gibi geçici önlemlerin yanı sıra, KDV oranlarının bir puan yükseltilmesi, akaryakıt kullanım vergisinin artırılması veya sosyal güvenlik ödemelerindeki minimum katkı bazının yükseltilmesi gibi kalıcı önlemler de içermektedir. 2001 yılı için öngörülen büyüme hedeflerinde, GSYİH’nın -%3’ünden -%8’ine gibi önemli bir bozulma meydana gelmesine karşın, vergi hedefleri korunmuştur.

Faiz ödemeleri diğer harcama kategorilerini dışlamaktadır. Vergi gelirleri 1999’da GSYİH’nın %23 $\frac{1}{4}$ ’ünden 2000 yılında yaklaşık %25 $\frac{1}{2}$ ’sine yükselmiştir. Doğrudan vergi gelirleri ve vergiye tabi olmayan gelirler büyük ölçüde değişmemiş; vergi gelirlerindeki artış esas olarak dolaylı vergilerdeki artıştan kaynaklanmıştır. 1999’da GSYİH’nın %35’ini oluşturan mali harcamalar 2000’de GSYİH’nın %36 $\frac{1}{2}$ ’sine yükselmiştir. Bu artış esasen 1999’da GSYİH’nın %13’ünden 2000’de yaklaşık %16’sına yükselen net faiz ödemelerinden kaynaklanmıştır. Son bütçe projeksiyonlarına göre toplam gelirlerde GSYİH’nın %26 $\frac{1}{2}$ ’si kadar hafif bir artış ve toplam harcamalarda GSYİH’nın %40’ından daha fazla düzeyde keskin bir artış tahmin edilmektedir. Bu artış esasen GSYİH’nın yaklaşık %20’si veya toplam gelirin %80’ine kadar çıkan faiz ödemelerinden kaynaklanmaktadır.

Genel brüt kamu borcu 1999’da GSYİH’nın %69,2’sine kıyasla 2000’de GSYİH’nın %57,8’i olmuştur. Bu düşüş temel olarak 2000 yılında güçlü bir büyüme ve faiz oranlarındaki keskin düşüşten ileri gelmektedir. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması kamu sektörü borç stoğunu 2001’de GSYİH’nın en az %20’si oranında artıracaktır. Ek olarak, ihraç edilen devlet tahvillerinin vadesinin görece kısa ve belli bir ölçüye kadar bu tahvillerin yabancı para biriminden olması sebebiyle Türkiye’nin borç servisi riski kısa vadeli faiz hadleri ve döviz kurlarındaki dalgalanmalara karşı önemli ölçüde artmıştır. Bu nedenle faiz oranlarında aşağı doğru yerleşik bir trendin oluşmasının ve paranın istikrara kavuşması için piyasa güveninin yeniden tesis edilmesinin önemi artmıştır.

Cari işlemler dengesi paranın değer kaybından sonra gözle görülür şekilde bir iyileşme kaydetmiştir. 2000’de güçlü büyüme ve Türk Lirası’nın reel olarak değer kazanması cari işlemler açığının 1999’da GSYİH’nın %0,8’inden 2000’de GSYİH’nın %4,7’sine bir sapsiz ile sonuçlanmıştır. 2001’in ilk yarısında iç talepte keskin düşüş cari işlemlerin GSYİH’nın %0,8’i olmak üzere oldukça düşük bir fazla vermesi ile sonuçlanmıştır. İhracat gelirleri yıllık düzeyde yaklaşık %16 artış göstermiş (Euro olarak) ithalat harcamaları ise yaklaşık %17 azalmıştır. Sonuç olarak ticaret açığı bir önceki senenin birinci yarısında

¹ Kamu dengesi için iki rakam verilmiştir. Bunlardan biri genel olarak kullanılan ulusal sisteme, diğeri ise Avrupa Muhasebe Sistemi’ne (ESA95) dayandırılmıştır. ESA95, aday ülkeler tarafından ilk kez bu yıl kullanılmış ve raporlanmıştır.

GSYİH'nın %10'una kıyasla %4,3'e gerilemiştir. Şu ana kadar turist gelirleri, işçi ödemeleri ve kısa vadeli portföy yatırımları akışı ticaret açığının finansmanında yeterli olmuştur. Bununla birlikte, doğrudan yabancı yatırımların eksikliğinde, dış finansman çekme maliyeti daha temel bir faktör haline gelmektedir. Kısa vadeli portföy yatırımının hayli hareketli olması Türkiye'de mali piyasalarda kısa vadeli önemli dalgalanmalara yol açabilecektir.

Mevcut makroekonomi politikası mali krizin yarattığı hasarı sınırlamaya çalışmakta ancak makroekonomik istikrarın sağlanması üzerinde yeniden yoğunlaşılması gerekmektedir. Aralık 1999 programı; Türk bankacılık sektörünün kırılmalı yapı ve süreklilik arz eden yüksek enflasyon beklentileri, hızla artan dış dengesizlikler, dar mali piyasalar ve yetersiz siyasi destek ile birlikte inandırıcılığın azalması nedeniyle başarısızlığa uğramıştır. Yeni program enflasyonla mücadele üzerinde yoğunlaşmadan önce Türkiye'de makroekonomik istikrarsızlığın temel sebeplerinin ortadan kaldırılmasına çalışmaktadır. Ancak kamu finansmanında daha fazla bir bozulmanın olmasından kaçınmak için uzamış olan makroekonomik istikrarsızlık süresinin olabildiğince kısa tutulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Piyasa güçlerinin karşılıklı serbest etkileşimi artmıştır. Tarihsel nedenlerle Türkiye'de devletin ekonomik süreç üzerindeki etkisi yüksek olmuştur. Kamu şirketleri imalat sanayii için girdi sağlamış ve kamu bankaları tarım gibi sektörler ve küçük ve orta boy işletmelere tercihli kredi aktarmışlardır. Bu müdahaleci yaklaşım kadro fazlasına sahip ve devlet desteği ile ayakta duran işletmeler ile sonuçlanmıştır. Ayrıca devlet bankaları 2000'de GSYİH'nın yaklaşık %20'sine varan görev zararı kaydetmişlerdir. Sübvansiyon edilen enerji fiyatları sosyal politika aracı olarak kullanılmış, bu ise sektörün fiyat yapısında ve üretim faktörlerinin tahsisinde bozukluklara yol açmıştır. Tarım sektörüne yönelik transferler temel bütçe yükü haline gelmiştir. Ayrıca büyük bir kayıtdışı ekonominin varlığı vergi yükünün dağılımında daha fazla bozulmalara yol açmıştır. Tüm bu hususlar, mali dengesizlikler, piyasa bozukluğu ve rijidite yaratmıştır.

Şubat'taki mali krizden bu yana Türkiye, mali bozuklukların ve rijiditenin ortadan kaldırılması için çabalarını belirgin bir şekilde hızlandırmıştır. Kamu şirketlerinin özelleştirme hazırlıkları hızlanmış, Hükümet kamu bankalarının kredi kararlarına müdahale etmeme taahhüdüne girmiş, iflas etmiş özel bankalar Tasarruf ve Mevduat Garanti Fonu'na devredilmiş, sorunlu kamu bankalarının sermayeleri yeniden yapılandırılmıştır. Tarım sektöründe fiyat destek sistemi ve kamu alımları kademeli olarak kaldırılacak ve yerini doğrudan gelir sistemi alacaktır. Sonuç olarak, üretici fiyatları üzerindeki devlet etkisi azalmıştır. Ancak devletin tüketici fiyatları üzerindeki etkisi, tüketici fiyat endeksi sepetindeki kalemlerin yaklaşık %25'i gibi yüksek düzeyde kalmaya devam etmektedir. Kamu borçlanması ve kamu ihalelerine ilişkin mevzuatın ise Meclis'ten geçmesi gerekmektedir.

Kamunun üretimdeki rolü halen önemini korumaktadır ve özelleştirmedeki ilerleme yavaştır. İmalat sektöründe kamu şirketleri katma değer yaklaşık üçte birini yaratmakta ve istihdamın %12'sini oluşturmaktadır. Kamu bankaları ise bankacılık sektörünün net aktiflerinin üçte birinden ve sektördeki istihdamın %40'ından fazlasına tekabül etmektedir. Özelleştirme 1980'lerin ortasında başlamış olmasına rağmen nominal GSYİH'nın sadece yaklaşık %4'ünü oluşturan birikmiş özelleştirme gelirleri çok düşük düzeydedir. Türkiye'nin özelleştirmede rekor bir performans sergilediği geçen yıl toplam özelleştirme gelirleri GSYİH'nın yaklaşık %1 1/2'sine gelmiştir. En son önemli projeler; petrol dağıtım şirketi POAŞ hisselerinin %51'inin blok satışı ve petrol rafinerisi TÜPRAŞ'ın %31.5'inin halka sunulmasıdır. Türk Havayollarının %51'ini ve Türk Telekom'un %20'sini özelleştirme girişimi başarısız olmuştur. Özelleştirme mevzuatı şeker, tütün, enerji ve telekomünikasyon sektörlerindeki firmaların özelleştirilmesine izin verecek şekilde iyileştirilmiştir. Ancak son mali krizden bu yana kısmen zayıf piyasa koşulları ve kısmen (koalisyonun kendi içindeki muhalefet de dahil olmak üzere) siyasi muhalefet nedeniyle belirgin bir özelleştirme gerçekleşmemiştir. 2001'in geri kalanı itibarıyla Türkiye POAŞ ve TÜPRAŞ için ikinci ve üçüncü kamuya arzını ve Türk havayollarının %51'inin satışını tekrar denemeyi planlamaktadır.

Firmaların piyasaya giriş ve çıkışını düzenleyen mevzuat yeterli olmakla birlikte, diğer engellerin varlığı ekonomik faaliyetleri aksatmaktadır. Önceki yıllarda olduğu gibi, piyasaya giriş ve çıkışlar görece yüksek olmuştur. Yılın ilk dokuz ayında yaklaşık 35.000 yeni firma tescil edilmiş olup bu, toplam işletme sayısının yaklaşık %7'sidir. Aynı dönemde 12.500 civarında işletme tasfiye edilmiştir.

Yeni pazara girişlerin %20 civarında azalışı ve şirket kapanmasında %25'lik artış ekonomik resesyonun etkilerini yansıtmaktadır. Ekonomik küçülmenin yanı sıra yüksek faiz oranları ve özel bankaların özel sektöre kredi sağlamadaki isteksizliği yeni kurulan işletmelerin sayısındaki azalışın temel nedenleridir. Özellikle küçük işletmeler için zorluk yaratan ve aşılması gereken bazı bürokratik engeller de bulunmaktadır.

Mülkiyet hakları da dahil olmak üzere yasal altyapı mevcuttur. Ancak kanunların ve sözleşmelerin yerine getirilmesinde bazen zorluklar yaşanmaktadır. Oluşturulan yasal sisteme rağmen mevzuatın yerine getirilmesi yetersizdir. Yargı alanında çalışanların aldığı eğitim her zaman ihtiyaçları karşılamamaktadır. Yasal prosedürler bazen karmaşık ve zaman alıcıdır. Ancak Anayasa Mahkemesi Eski Başkanı'nın Türkiye'nin yeni Cumhurbaşkanı seçilmesi, hukuka saygıyı güçlendirmiş ve mevcut mevzuatın uygulanmasını iyileştirmiştir.

Mali sektör halen yeniden yapılanma altındadır ve bu nedenle verimli yatırımlara yeterli mali kaynak aktaramamaktadır. Temelde bankacılık sektöründen oluşan mali sektör 1990'larda tasarruflar ve mevduat ile ilgili cömert devlet garantisinden ve güçlü kamu kredi talebinden istifade ederek hızla gelişmiştir. Sektöre yönelik siyasi müdahale, kronik enflasyon, zayıf mevzuat ve yetersiz gözetim sonucunda Türk bankacılık sektöründe temel yapısal zayıflıklar oluşmuştur. Bankacılık sektörü yaklaşık 70 kurumdan oluşmaktadır. 4 kamu bankası sektör aktiflerinin yaklaşık %30'unu ve mevduatın %35'ini oluşturmaktadır. Söz konusu bankaların özelleştirilmesi gecikmiştir. Sektör aktiflerinin bir diğer %30'u, 4 büyük özel banka tarafından kontrol edilmektedir. Aktiflerin %18'i Tasarruf ve Mevduat Garanti Fonu'na devredilen 18 bankaya aittir. Devlet tahvillerinin özel banka aktiflerindeki oranı yaklaşık %25 olup, nispeten yüksektir. Kredilendirme GSYİH'nın %23'ünü oluşturmakta ve ağırlıklı olarak kamu sektörü ve ilgili grup şirketlerine yönelik işlemektedir. Bunun sonucu olarak tüm kredi kullananların sadece %0,1'i toplam kredi değerinin yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır. Menkul kıymetler piyasasında kapitalizasyon GSYİH'nın yaklaşık %20'sidir. Krizden sonra toplam krediler içinde geri dönmeyenlerin oranı %18'e yükselmiştir. Bu ise özellikle Tasarruf ve Mevduat Garanti Fonu idaresi altında olan kamu bankalarının geri dönmeyen kredilerindeki yüksek artıştan kaynaklanmıştır.

Mali sektörün zayıflığının ele alınmasında ilerleme sağlanmıştır. Devlet kontrolü altındaki bankaların sermayeleri yeniden yapılanmış ve kısa vadeli risk boyutları önemli ölçüde azaltılmıştır. Özel bankalar sermaye yeterlilik rasyolarını iyileştirmeye ve uluslararası raporlama ve ihtiyati standartlara uymaya mecbur edilmiştir. Kendi başına varlığını sürdüremeyen özel bankalar Tasarruf ve Mevduat Garanti Fonu idaresine devredilmiş olup yeniden yapılanma sürecindedirler. Bankacılık yönetmelikleri daha da güçlendirilmiştir. 2000'de Bankacılık Denetleme Kurulu'nun kurulması bankacılık sektöründe denetlemeyi ve ihtiyati standartları uygulamayı iyileştirmiştir.

Ancak konsolidasyon süreci henüz tamamlanmamıştır. Şu ana kadar sadece en küçük kamu bankası olan Emlak Bankası feshedilmiştir. İki büyük kamu bankası (Ziraat Bankası ve KOBİ'lere kredi sağlayan Halk Bankası) özelleştirme için hazırlanacaktır. Diğer bir kamu bankası olan Vakıflar Bankası'nın da yakında özelleştirilmesi planlanmaktadır. Varlığını sürdüremeyen bankaların bazıları ise yakında Oyakbank'a satılması öngörülen Sümerbank ile birleştirilmiştir. Şu ana kadar bir küçük banka (Bank Express) ve Türkiye'deki 9. büyük banka olan Demirbank satılmıştır.

Birlik içindeki rekabet baskısı ve piyasa güçleriyle mücadele etme kapasitesi

Bu kıstasın yerine getirilmesi, piyasa ekonomisine ve ekonomik aktörlerin, kararlarını öngörü imkanlarının bulunduğu bir ortam içinde almalarını sağlayan istikrarlı bir makroekonomik çerçeveye bağlıdır. Bu, altyapı dahil olmak üzere yeterli miktarda beşeri ve fiziki sermayeyi de gerektirmektedir. Kamu işletmelerinin yeniden yapılanması ve tüm işletmelerin etkinliklerini iyileştirmeleri için yatırım yapmaları gerekmektedir. Ayrıca işletmelerin ne kadar çok dış finansmana erişimi olur ve yeniden yapılanma ve yenilikçi faaliyetleri gerçekleştirmede ne kadar başarılı olurlarsa, uyum sağlama kapasiteleri de o kadar fazla olacaktır. Genel olarak katılım öncesi dönemde Birlik ile ekonomik entegrasyon derecesinin yüksekliği, aday ülke ekonomisinin üyelik yükümlülüklerini daha iyi bir şekilde üstlenmesini sağlamaktadır. AB üye devletleriyle ticareti yapılan ürünlerin hacim ve alanı bunun kanıtını oluşturmaktadır.

İşleyen bir piyasa ekonomisi temelinin güçlendirilmesinde belirgin bir ilerleme olmakla birlikte yeterli ekonomik istikrar ve öngörü derecesine henüz ulaşamamıştır. Ayrıca devletin rolü hala önemli olup, mali piyasalar yatırımı üretken yatırımlara kanalize edememektedir.

Beşeri ve fiziki sermayenin kompozisyonu kalite ve bölgesel dağılım açısından çok heterojen olup acil iyileştirmeye gereksinim duymaktadır. Göreli olarak genç nüfusa sahip Türkiye'nin demografik yapısı önemli bir potansiyel olmasına karşın, eğitim ve öğrenim için yeterli kaynakların sağlanmasını da gerektirmektedir. Türkiye'nin beşeri sermayesi esasen, uzun süredir yetersiz düzeyde kalan finansmanı yansıtmaktadır. Okur yazar oranı uluslararası standartlarla kıyaslandığında çok düşük kalmaktadır. 1999'da 12 yaş üzeri nüfusta okur yazar oranı erkeklerde %94 kadınlarda ise ancak %77 olarak kaydedilmiştir. Son yıllarda bu durumun iyileştirilmesi için çaba sarfedilmiştir. 1997-1998 öğrenim döneminden bu yana mecburi eğitim 5 yıldan 8 yıla çıkarılmıştır. Ancak tesis ve öğretmen sağlanmasında ciddi zorluklar vardır. İlkokullarda %98'e yükselen kayıt oranı, ortaöğretimde halen yalnızca %60'dır. Eğitim kaynakları kentsel alanlarda yoğunlaşmıştır. Oysa nüfusun önemli bir oranı kırsal alandadır. Ayrıca temel eğitim düzeyinde önemli bölgesel eşitsizlik vardır. Özel sektör ve eğitim sistemi arasındaki iletişim, eğitim içeriğinin özel sektörün ihtiyaçlarına uyum sağlamasında yetersizdir. Lise mezunları arasındaki yüksek işsizlik oranları ise bunun sonuçlarından biridir. Sağlık sistemi işgücüne yeterli destek sağlamamakta, yetersiz kaynakların yanı sıra sağlık hizmetleri sunumu da bölgeler arasında belirgin şekilde farklılık göstermektedir.

Fiziki sermayenin kalitesi çok heterojen olup önemli verimlilik farklılıklarına yol açmaktadır. İhracata yönelik şirketler son teknolojiye sahip iken birçok KOBİ erimiş sermaye ve eski yönetim teknikleri ile çalışmaktadır. Bunun sonucunda sermaye stoğunun genel verimliliği görece olarak düşüktür.

Karayolu ağı gelişmiş ve iyi koşullardadır. Petrol, gaz ve enerji bağlantıları için borular genişletilmiştir. Ancak demiryolları ağı ihmal edilmiştir. Ekipmanı eski ve yönetim kapasitesi yetersizdir. Bunun sonucunda demiryolu şirketine yönelik bütçe transferleri önemli bir mali yük oluşturmaktadır.

İşgücü piyasasına yönelik politikanın geliştirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin genellikle kısa vadeli istikrar üzerinde yoğunlaşması sebebiyle işgücü piyasası, politika oluşturulmasında pek tartışılmamaktadır. Ancak yakın zamanda kurumsal yapı ve politika oluşturma sürecine sosyal ortakların dahil edilmesi konusunda iyileşme kaydedilmiştir. Devleti, işverenleri ve çalışanları temsil eden üç taraflı komisyonlar Türk işgücü piyasası politikasının etkinliğinin nasıl iyileştirilebileceği konusunda rapor ve öneriler hazırlamaktadır.

Brüt sabit sermaye formasyonu çok dalgalıdır. 2000'de brüt sabit sermaye formasyonunun GSYİH'daki oranı %22 civarındadır. Konut yatırımının payı görece yüksektir. Yıllık büyüme ise, faiz oranları ve genel ekonomik ortama bağlı olarak dalgalanmaktadır. Kamu yatırımının oranı ise GSYİH'nın %6'sı civarında oldukça istikrarlı olup bu yatırımın yaklaşık %90'ı altyapıya yöneliktir. Son yıllardaki dalgalı ekonomik performans dikkate alındığında, özel sektör yatırımı 1997'de %21'den 2000'de %16'ya düşmüştür.

Yabancı doğrudan yatırımlar konusundaki liberalizasyonun artırılmasına rağmen, girişler marjinal kalmıştır. Geçen yıl süresince, piyasa liberalizasyonu yabancı yatırımcıların Türk firmalarına erişimini iyileştirmiş; diğer sektörlerde sınırlamalar olmakla birlikte bazı korunan sektörler açılmış; özelleştirilecek işletmelerin listesi genişletilmiş ve bürokratik prosedürler iyileştirilmiştir. GSM lisansının satılması ve bazı özelleştirme projeleriyle 2000'de doğrudan yabancı sermaye yatırımı artmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı ekonomik dalgalanma ve siyasi belirsizliği yansıtarak potansiyelinin belirgin bir şekilde altında kalmaktadır. Düşük sermaye girişleri dış dengeye destek sağlamakta başarısız olmakta ancak Türk sermaye stoğunun modernleştirilmesinde, modern know-how'ın Türkiye'ye kanalize olmasında ve ihrac pazarlarına erişimi kolaylaştırmada kaybedilen fırsatları da yansıtmaktadır. Rekabet gücüyle ilgili olarak, bu, özellikle Türkiye'nin düşük araştırma ve geliştirme yatırımlarıyla birlikte belli bir dezavantajı temsil etmektedir.

Özel sektörde ve özellikle tarım sektöründe işletmelerin yeniden yapılandırılması, yapısal reformlarla daha da hızlandırılmıştır. Özel kredi hattı, fiyat desteği ve satın alma anlaşmaları şeklindeki devlet desteğinin ortadan kalkma sürecinde olması nedeniyle tarım sektörü önemli bir yeniden yapılanma içindedir.

Şeker ve tütün gibi önemli tarım piyasaları serbestleştirilecektir. Kamu işletmeleri, ağır bütçe kısıtlamaları altında faaliyet göstermeleri nedeniyle, ürün fiyatlarını maliyetlerini karşılayacak seviyelerde tutmaktadırlar. Şu ana kadar ulaşılan etkileyici ilerlemeye rağmen, daha önce korunan sektörlerdeki yeniden yapılanma süreci henüz başlamıştır ve modernleştirme sürecini muhafaza etmenin kısa vadeli sosyal ve siyasi maliyetleri önemli olabilecektir. Ancak yeni düzenleyici çerçevenin sıkı bir şekilde uygulanması ve devam etmekte olan yeniden yapılanma, bu sektörlerin rekabet gücünün teşvik edilmesinde ve genel olarak ekonomide önemli rol oynayacaktır.

Küçük ve çok küçük aile şirketleri Türkiye ekonomisinin belkemiğini oluşturmaktadır. Küçük ve orta boy işletmeler imalat sanayindeki istihdamın %60'ını ve sektördeki katma değerın %30'unu oluşturmaktadır. Mikro-işletmeler Türkiye'de özel öneme sahiptir. 10'dan az çalışanı olan bu işletmeler imalat sektöründeki tüm işletmelerin %94'ünü oluşturmakta, sektördeki işgücünün %30'unu kullanmakta ancak sektördeki katma değerın sadece %7'sini meydana getirmektedir. Esasen aile şirketi olan bu işletmeler dinamik ve pazar bulmada esnek olup kayıtdışı ekonomide ucuz girdiden faydalanmaktadır. Yüksek düzeyde dalgalı olan Türkiye ekonomisine esas istikrarı sağlayan kayıtdışı sektör ve aile ağı ile birlikte, muhtemelen bu kategoride yer alan işletmelerdir. Küçük işletmelerin çoğu işgücü yönetmelikleri, sosyal ve sağlık standartları, muhasebe standartlarını içeren mevzuat gibi Avrupa standartlarını uygulamaları gerektiğinde ciddi zorluklarla karşılaşabilecektir.

Devlet müdahalesi tarım ve mali sektörlerde diğerlerine oranla daha fazla azalmaktadır. Bu bağlamda en önemli önlemler tütün ve şeker piyasalarını serbestleştirmeye, zirai satış kooperatiflerinin özerkliğini sağlamaya ve kamu bankalarındaki siyasi etkiyi kaldırmaya yönelik girişimlerdir. Telekomünikasyon Düzenleyici Kurumu'nun rolü güçlendirilmiş, elektrik ve gaz sektörlerine ilişkin yönetmelikteki değişiklikler bağımsız düzenleyici kurumların oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Bu önlemlerin sektörün yabancı veya yerel uzun vadeli yatırımlar için çekiciliğini artırması beklenmektedir. Ayrıca Merkez Bankası'nın bağımsızlığı artırılmıştır. Devlet sübvansiyonları azaltılmıştır.

AB ile ticari entegrasyondaki ilerleme kademeli olmakla birlikte artmıştır. 2000'de mal ve hizmet ihracat ve ithalat toplamı GSYİH'nin yaklaşık %55'ini oluşturmuştur. Türk ihracatının yaklaşık %52'sini, ithalatının %49'unu oluşturan AB, Türkiye'nin en önemli ticari partneridir. Aralık 1995'de Gümrük Birliği'nin tamamlanması, Türkiye'nin AB ile ticari entegrasyonunu yoğunlaştırmıştır. Türkiye son yıllarda eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile ticaretin artırılmasında yeterince başarılı olmuştur. Tekstil ve giyim, ihracatın yaklaşık %45'ini oluşturmakta, ithalatın yaklaşık %90'ı sanayi sürecine girdi olarak kullanılmaktadır. Toplam ithalatın %52'si gibi bir oranı oluşturan makineler bu kalemdeki en önemli kategoridir. Petrol ürünleri ise toplam ithalatın yaklaşık %5'ini oluşturmaktadır.

Yüksek enflasyon nedeniyle kur çıpasının yürürlükte olduğu geçen yıl Türk mallarının fiyat rekabeti düşmüştür. Türk Lirası'ndaki %50'den fazla değer kaybı bir önceki reel değer artışını fazlasıyla telafi etmiş ve Türk mallarının fiyat rekabetini iyileştirmiştir. Ancak Türk ihraç ürünlerinde yüksek ithalat içeriği, önemli derecede artan finansman maliyetleri ve uluslararası ekonomik durgunluk nedenleriyle ihracat sektörü Türk Lirası'nın değer kaybından tam anlamıyla fayda sağlayamamıştır.

ÜYELİK YÜKÜMLÜLÜKLERİNİ ÜSTLENME KAPASİTESİ

Bu kısımda Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini üstlenme kapasitesi ile geçen yıl yapılanlar değerlendirilmekte ve yapılması gerekenler belirtilmektedir. Türkiye'nin AB müktesebatını uygulamaya yönelik kurumsal ve hukuki kapasitesi 29 başlık altında incelenmektedir.

Müktesebatın Bölümleri

Bölüm 1: Malların Serbest Dolaşımı

Geçen rapordan beri Türkiye malların serbest dolaşımı kapsamında ilerleme kaydetmiş ancak genel anlamda uyum henüz tamamlanmamıştır.

Genel Değerlendirme

Türkiye malların serbest dolaşımı alanında ilerleme sağlamış olmakla birlikte, eski ve yeni yaklaşım kapsamındaki uyuma yönelik daha fazla çaba harcaması ve yasal metroloji altyapısını geliştirmesi gerekmektedir.

Ürün esaslı yaklaşım çerçevesinde bazı sektörlerde müktesebat uyumu tamamlanmıştır. Ancak Türkiye Gümrük Birliği yükümlülükleri arasında yer alan ve 2000 yılı sonuna kadar kabul etmesi gereken ürünler için teknik şartlar ile ilgili yasal mevzuat konusunda gecikmiştir. Birlik müktesebatının etkin uygulanması için, Türkiye’de akreditasyon, standardizasyon ve uygunluk değerlendirmesi gibi alanlarda faaliyet gösteren kurumların oluşturulmasına, mevcutların yeniden örgütlenmesine ve geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Söz konusu kurumların etkin ve özerk olabilmesi için çaba harcanması gerekmektedir.

AB-Türkiye Ortaklık Konseyi’nin 1/95 sayılı kararına göre Türkiye 2000 yılı sonuna dek ticareti engelleyen teknik engellerin kaldırılmasına yönelik AB mevzuatını kabul etmeyi taahhüt etmiştir. Ortaklık Konseyi’nin 2/97 sayılı kararında uyum sağlanacak AB mevzuatı ve Türkiye’nin mevzuatı kabul etmesine yönelik düzenlemeler ile koşullar sıralanmıştır. Ancak Türkiye 1/95 sayılı karardan kaynaklanan yükümlülüğünü yerine getirememiştir. Geçiş düzenlemelerinin süresi 2000 yılı sonunda dolmuş olmasına rağmen müktesebatın önemli bir bölümü uygulamaya geçirilmemiştir. Sanayi ürünlerinin Gümrük Birliği içinde serbest dolaşımına rağmen 2001 yılında tarife dışı engellerin sayısı artmıştır.

Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Çerçeve Kanun’un kabul edilmesi önemli bir gelişmedir. Bu kapsamda çıkarılacak beş yeni yönetmelik ise uygulamanın güçlenmesine ve Birlik müktesebatındaki yeni yaklaşım yönergeleri ile uyumda ilerleme sağlanmasına yardımcı olacaktır. CE işareti, uygunluk değerlendirme yöntemleri ve onaylanmış kurumlar, AB ile Türkiye arasında malların serbest dolaşımı ilkesine aykırı ulusal tedbirler ve teknik düzenlemeler hakkında bilgi değişimi, çerçeve kanunun uygulanmasını kolaylaştıracaktır. Türkiye Akreditasyon Kurumu’nun bu yıl içinde faaliyete geçmesi beklenmektedir.

Uygunluk değerlendirme ve piyasa gözetimi konularında elde edilecek ilerleme, Ürünlere İlişkin Teknik Mevzuatın Hazırlanması ve Uygulanmasına Dair Çerçeve Kanun’un uygulanmasına bağlıdır.

Ticarette ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik çalışmalar yoğunlaştırılmalıdır. TSE’nin daha etkin çalışması, uluslararası ve Gümrük Birliği standartlarına uymayan Türk standartlarının sayısını azaltacaktır. Ayrıca gereksiz belge talebi, onayların geç verilmesi ve aşırı test prosedürleri gibi sorunlara ağırlık verilmeli, ikincil mevzuat çıkarılırken bu hususlar dikkate alınmalıdır. Eski yaklaşım yönergeleri kapsamında yer alan motorlu araçlar ve traktörler alanında sağlanan uyum memnuniyet vericidir. Türkiye, tıbbi ürünler ve kimyasallar alanında uyumu hızlandırmalıdır. Mevcut durumda Türkiye tıbbi ürünlerde 2003, kimyasallarda 2005 yılından önce uyum sağlayamayacağını öngörmektedir. Kozmetikler sektörünün düzenlenmesinde Türkiye müktesebata aykırı hareket etmiş, hatta AB mevzuatında yer almayan tıbbi-kozmetik ürünler (cosmeceuticals) kategorisini oluşturmuştur. Bu alanlardaki mevzuatın kabul edilmesi ve uygulamanın sağlanması için yetkililer gerekli idari yapıların oluşturulmasına önem vermelidir.

Gıda sanayii mevzuatında tam uyum henüz sağlanmamıştır. Gıda ürünleri ile ilgili idari sorumluluk Sağlık ve Tarım Bakanlıkları arasında paylaşılmıştır. Söz konusu idari yapının güçlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle test laboratuvarları gerekli analizleri yapacak teçhizata sahip değildir.

Dış sınırlarda güvenlik kontrolü konusunda Türkiye’nin gerekli gözetim altyapısını kurması ve yetkili kurumlar arasında idari işbirliğini artırması gerekmektedir.

Mevcut kamu ihale rejimi AB müktesebatına uyumlu değildir.

Bölüm 2: Kişilerin Serbest Dolaşımı

Rapor döneminde bu alanda önemli bir gelişme yaşanmamıştır.

Genel Değerlendirme

Türkiye bu alanda müktesebata uyum sağlamamış, ancak bazı konularda ilk hazırlıkları tamamlamıştır. Mesleki niteliklerin karşılıklı tanınması ve vatandaş hakları konularında ilerleme yaşanmamıştır. Sosyal güvenliğin koordinasyonu alanında idari yapının güçlendirilmesi ve çalışmaların devamı gereklidir. İşçilerin serbest dolaşımı AB ile Türkiye arasında karşılıklı görüşmelere tabidir.

Bölüm 3: Hizmetlerin Serbest Dolaşımı

Türkiye mali hizmetler müktesebatına uyum konusunda bazı ilerlemeler kaydetmiştir.

Kişisel bilgilerin korunması alanında bir ilerleme sağlanmamıştır.

Genel Değerlendirme

Mali hizmetler sektöründe serbestleşme ve müktesebat uyumu ilerlemektedir. Bankacılık sektöründe yapılan reformlar memnuniyet vericidir. Mali hizmetler dışındaki hizmetler alanında müktesebat uyumunun sağlanması için yapılması gerekenler hayli kapsamlıdır.

Gümrük Birliği'nin hizmetler ve kamu alımlarını kapsayacak şekilde genişletilmesi ilerlemeyi kolaylaştıracaktır.

Mali hizmetler dışındaki hizmetler alanında Türk mevzuatı ile AB müktesebatı arasında önemli farklar bulunmaktadır. Türkiye'de yerleşik yabancılar Hazine Müsteşarlığı Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nden izin veya teşvik belgesi almak zorundadırlar. Bazı hizmetler sadece Türk vatandaşları tarafından sunulabilmektedir.

Yatırım hizmetleri ve menkul kıymetler piyasası alanında SPK tarafından kabul edilen yatırımcı koruma fonu memnuniyet verici bir gelişmedir. Merkezi kayıt sisteminin işleme alınması çok önemlidir.

Sigortacılık sektöründe hizmet sunumunda belirli kısıtlamalar devam etmektedir. Sigortacılık İzleme Kurulu'nun, Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanlığı ile arasındaki bağdan dolayı özerk olarak nitelendirilmesi mümkün değildir.

İdari kapasite ile ilgili olarak SPK yatırım hizmetleri ve menkul kıymetler piyasasının denetiminden sorumludur. SPK, Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonlar Örgütü ilkeleri ve AB standartlarına uygun olarak çalışmaktadır.

Bölüm 4: Sermayenin Serbest Dolaşımı

Son İzleme Raporu'nun yayınlanması sonrasında geçen sürede, Türkiye, Topluluk müktesebatı ile daha ileri seviyeli uyum gösterme konusunda sınırlı bir ilerleme kaydetmiştir.

Sermayenin dolaşımı ve ödemelere ilişkin olarak, 2001 yılı Haziran ayında Uluslararası Tahkim Kanunu'nun kabul edilmesi sermayenin serbest dolaşımının kolaylaştırılması açısından olumlu bir gelişmedir. Ödemeler sistemine ilişkin olarak ise, geçtiğimiz yıl kabul edilen yeni sistem elektronik transfer ve tasfiyeleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Merkez Bankası Kanunu'nu değiştiren Mayıs 2001 tarihli Kanun olumlu bir gelişmedir.

Genel Değerlendirme

Sermayenin serbest dolaşımına ilişkin Türk mevzuatının belirli ölçüde Topluluk mevzuatı ile uyumlaştırılmasına karşın, tamamen uyum sağlanması amacıyla daha fazla çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Faaliyetlerini madencilik, enerji, bankacılık, televizyon ve radyo alanında sürdüren şirketlere ve telekomünikasyon sektörüne ilişkin kısıtlamalar hala devam etmektedir.

Ayrıca, taşımacılık sektöründe (denizcilik ve havacılık konularında faaliyet gösteren şirketler) doğrudan yabancı sermayeye ilişkin kısıtlamaların henüz giderilmediği görülmektedir. Gayri menkul sektöründe sınırlı yabancı yatırım yapılabilmektedir ve Türk sigorta şirketlerinin rezervlerini yabancı aktif değerler cinsinden tutmalarına izin verilmemektedir.

Yatırımlara ilişkin olarak, yetki sisteminin kayıt sistemi ile değiştirilmesi hala gerçekleştirilmemiştir. Türkiye’de geçerli sistem ilgili Topluluk müktesebatıyla uyumlu değildir.

2001 Şubat ayında yaşanan kriz sonucunda Türkiye, mali sektör reformları gerçekleştirmeye yönelmiştir. Bu reformlar bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması ve sorunlu bankaların özelleştirilmesi veya faaliyetlerinin durdurulmasını içermektedir. Bankacılık sektörüne ilişkin reformların, Topluluk müktesebatı ile uyumlaştırılması amacıyla hızlı bir şekilde tamamlanması ve uygulamaya koyulması önem taşımaktadır.

Türkiye’nin para aklamaya ilişkin 1999 yılı Ağustos ayında kabul edilen mevzuatı tamamen uygulaması ve Mali Eylem Grubu’nun Tavsiyeleriyle uyumu gözetmesi de diğer önemli konular arasında yer almaktadır.

Bölüm 5: Şirketler Hukuku

Türkiye’nin, özellikle fikri mülkiyet haklarına ilişkin mevzuatın hazırlanması ve uygulanmasında belirli bir ilerleme kaydettiği gözlemlenmiştir. Şirketler hukuku alanında ise bir ilerleme olmamıştır.

Meclis 2001 yılı Mart ayında telif hakları konularına ilişkin bir kanun kabul ederek, Sivil Mahkemeler ve Ceza Mahkemelerinin fikri mülkiyet haklarına ilişkin davaları kabul etmeleri için yetki tanımıştır.

Türkiye Kasım 2000’de Avrupa Patent Konvansiyonu’nun yanı sıra, ilgili uygulamalarını AB ile uyumlaştırmak üzere İç Pazar Uyum Ofisi ile bir mutabakat onaylamıştır. 2001 yılı Şubat ayında benimsenen Gümrük Kanunu gümrüklerde fikri mülkiyet hakları ihlallerine karşı mücadele edilmesine ilişkin önlemlere yer vermektedir.

Genel Değerlendirme

Şirketler hukuku alanında, özellikle birleşmelere ilişkin hükümlerde ve muhasebe ve denetleme mevzuatında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Şirket kayıtlarının, bağlı oldukları Ticaret Odaları içindeki ofislerde gerçekleştirilmesi nedeniyle, bu alandaki veri ve kayıtların kalitesinin yükseltilmesine ihtiyaç bulunmamaktadır.

Fikri mülkiyet haklarında ise, Türkiye’nin Gümrük Birliği’nden doğan yükümlülüklerini tam anlamıyla uygulaması beklenmektedir. Ek olarak, Türkiye’nin WIPO Telif Hakları Antlaşması ve WIPO Performans Antlaşması üyeliği için çabalarını yoğunlaştırması gerekmektedir.

Türkiye’de kaçak görsel-işitsel ürünler ciddi bir sorun oluşturmakta ve telafi edici önlemlere yönelik girişimlerin artırılması önem taşımaktadır. Türkiye’nin, mevcut mevzuatın uygulanması ve yeni mevzuatın kabul edilmesi yönündeki öncelikleri hayata geçirmesi gerekmektedir.

Sınai mülkiyet hakları ve özellikle hakkın tüketilmesine yönelik Lahey Sözleşmesi’ne ilişkin konular Türk Patent Enstitüsü sorumlulukları arasında yer almaktadır. Ancak, bağımsız bir organ olmayan Türk Patent Enstitüsü, Sanayi Bakanlığı’na bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

Bölüm 6: Rekabet Politikası

Son İlerleme Raporu’nun yayınlanmasından bu yana Türkiye tarafından anti-tröst politikası alanında önemli ilerlemeler kaydedilmesine karşın, devlet yardımlarına ilişkin uyumlaştırma konusunda aynı oranda iyileşme sağlanamamıştır.

Haziran 2001'de Devlet yardımlarının uygulanması ile izlenmesinden sorumlu bağımsız bir kurumun oluşturulması kararlaştırılmıştır. Söz konusu kurumun 1 Ocak 2003'den itibaren faaliyete geçmesi beklenmektedir. Ancak, bölgesel kalkınma amaçlı devlet yardımlarına ilişkin herhangi bir gelişmeye rastlanmamıştır.

Genel Değerlendirme

Anti-tröst hükümlerinin uygulanma seviyesi tatmin edicidir. Ancak, Topluluk müktesebatı ile daha ileri seviyeli bir uyumlaştırma gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Rekabet Kurumu'nun önemli sayıda başvuruyu değerlendirmesine karşın, Kurumun idari kapasitesinin, sunulan hizmetlerin standardını yükseltecek şekilde güçlendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de AB ilke ve kriterlerine dayandırılmış devlet yardımları kontrol mekanizması bulunmamaktadır. Bu alanda Topluluk mevzuatına uyum gerekmektedir. Devlet yardımlarını denetleyici bağımsız bir kurumun oluşturulması hızlandırılmalıdır. Ayrıca, mevcut devlet yardımları envanteri veya Topluluğun devlet yardımlarına ilişkin araştırmalarının metodolojisini benimseyen yıllık düzenli raporlama sistemi Türkiye'de uygulanmamaktadır. Ancak, Türkiye bu alandaki çalışmaların Devlet Yardımları İzleme Kurumu'nun oluşturulması ile tamamlanacağını ifade etmiştir.

Türkiye'nin bölgesel kalkınmaya yönelik Devlet yardımları haritasının tanımlanması çalışmalarını hızlandırması gerekmektedir. Topluluk kriter ve metodolojisinin yanı sıra, coğrafi ve istatistiki verilerin Eurostat standartları uyarınca temin edilmesi çalışmaları sürdürülmelidir.

Bağımsız Rekabet Kurumu 1997 yılında çalışmaya başlamıştır. Ancak, Kurum'un kesin yetkilerinin daha net belirlenmesi önem taşımaktadır.

TEKEL'e ilişkin endişeler geçerliliğini korumaktadır. Gümrük Birliği Kararı gerekli düzenlemelerin 1998 yılı itibarıyla gerçekleştirilmesini öngörmektedir. 2001 yılı Ocak ayında kabul edilen yeni Kanun, Türkiye'nin Gümrük Birliği yükümlülükleriyle çalışmaktadır. Sonuç olarak, TEKEL'in kamu kuruluşu statüsünden çıkarılıp ticari bir kuruluş olarak yapılandırılmasına karşın, alkollü içecekler ve tütün ürünleri ticaretinde tekel statüsünü koruduğu görülmektedir. TEKEL'in özelleştirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

Bölüm 7: Tarım

Geçen yıl yayınlanan İlerleme Raporu'ndan bu yana mevzuat uyumunda ilerleme kaydedilmemiş olmasına karşın, Türkiye tarım reformu alanında çeşitli önlemler almıştır.

Yatay Konular

Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu ve diğer yatay mekanizmalara ilişkin uygulama önlemlerinin hazırlıklarına başlanmamıştır.

Dört ilde gerçekleştirilen hektar başına doğrudan gelir ödemelerine ilişkin pilot program çerçevesinde çiftçilerin kayıt edilmesine yönelik farklı yöntemler denenmiştir. Bu sonuçlar temelinde iki yıl içinde ulusal çapta bir kayıt sistemi geliştirilecektir. Halihazırda ilgili kurumların %20'si kadastro verilerini bilgisayar ortamına aktarmıştır.

Tarım arazilerinin haritasını çıkartmak ve bunları sınıflandırmak, üretim ve çeşitli ürünler için üretim kapasitesi tahminlerini gerçekleştirmek ve arazi kullanımına yönelik bir veri tabanı oluşturmak amacıyla Coğrafi Bilgi Sistemi ve Uzaktan Algılama Departmanı oluşturulmuştur.

Ortak Pazar Düzenlemesi

Gübre sübvansiyonları 1997 yılından itibaren nominal değerde sabit tutulmuş, tarım kredisi sübvansiyonlarının kademeli olarak kaldırılmasına ilişkin bir program onaylanmıştır.

Tütün, şeker pancarı, çay ve fındık için kullanılan arazinin azaltılması, alternatif ürünlerin ekilmesi ve (bunun mümkün olmadığı durumlarda) tarım dışında faaliyetler gerçekleştirilmesi amacıyla geçiş önlemi olarak çiftçiler mali yardım alabilmektedir. Bazı ürünler için gümrük vergisi azaltılmıştır.

Tarım reformu sürecindeki bir başka önemli husus da, tarım ürünleri ve tarımsal sanayi üretiminde devletin rolünün azaltılmasıdır. Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri ile Tarım Satış Kooperatiflerine ilişkin bir yasa 2001 yılında yürürlüğe girmiş, Tarımsal Yeniden Yapılanma Kurulu oluşturulmuş yıllık kredi ödemeleri ve sübvansiyonları yerine geçiş tazminatı ödemeleri getirilmiştir.

İşletmelerin özelleştirilmesi konusunda, TŞFAŞ'nin 2002 yılı itibariyle ticari anlayışla çalışması kararlaştırılmıştır.

Tarım Satış Kooperatifleri'ndeki değişiklikler devlet seviyesinde de çeşitli değişikliklere yol açacaktır. Bazı KİT'lerin sorumlulukları Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından üstlenilecektir. Bakanlığa ilişkin merkezi, bölgesel ve yerel seviyelerde yeniden yapılanmaya gidilmesi amacıyla yasal hazırlıklara başlanmıştır.

19 Nisan 2001 tarihinde, piyasayı rekabete açan, devletin müdahalesini azaltan ve kendi kendine yeterli, istikrarlı şeker üretiminin sürdürülmesi amacıyla Şeker Kanunu onaylanmıştır. Üretim kotaları sistemini düzenleyecek ikincil mevzuatın onaylanması gerekmektedir.

TEKEL'in serbest piyasa koşullarında işleyecek bir ticari işletme haline gelmesi ve ardından özelleştirilmesi hedeflenmektedir.

Kırsal Kalkınma ve Ormancılık

Kırsal kalkınma programları, Türkiye'de AB müktesebatında öngörüldüğü şekliyle uygulanmamaktadır. Ancak, kırsal bölgelerde altyapının iyileştirilmesi, gelir seviyesinin ve yaşam standardının artırılması amacıyla Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) ile birlikte çeşitli klasik kalkınma projeleri gerçekleştirilmektedir. GAP çerçevesinde uygulanan sektörel programlar tarımsal yapıların iyileştirilmesini sağlamıştır.

Arazi kullanımı ve toprağın korunmasına ilişkin bir yasa Meclis'tedir.

Hayvan ve Bitki Sağlığı ve Gıda Güvenliği

Hayvancılık sektöründe, hayvan hastalıkları ciddi durumunu muhafaza etmektedir. Hayvanların ıslahına ilişkin bir yasa Mart 2001'de yürürlüğe girmiştir.

Bazı hayvan hastalıkları nedeniyle, ithalat sınırlamalarının uygulandığı ülkelerin, bölgeselleştirilmesine ilişkin ilgili AB mevzuatının onaylanması için gerekli olan yasal dayanağı oluşturmak amacıyla Hayvan Sağlığı Hizmetleri'ne ilişkin temel kanunda Nisan 2001'de değişiklik yapılmıştır. Buna ek olarak, Şubat 2001'de hayvan sağlığı koşulları ve soyu tükenmekte olan kayıtlı ithal hayvanların beslenmesi ve üretimine ilişkin ilkeleri belirleyen bir genelge yayınlanmıştır.

Kırmızı et ve ürünlerini üreten kurumlara ilişkin yönetmeliğin Eylül 2000'de onaylanmasının ardından mezbahalardaki koşulların iyileştirilmesi için çalışmalara başlanmıştır.

Deli Dana Hastalığı'nın (BSE) izlenmesinde ilk adım olarak, 2001 yılı başında bir tarama programı başlatılmıştır. Ayrıca, 2000 yılı sonunda Ulusal BSE İzleme Komitesi kurulmuştur.

Ocak 2001'de Tarım ve Köy İşleri Bakanlığına bağlı İl Kontrol Laboratuvarları Müdürlükleri hakkındaki kanunda yapılan değişiklikle "İyi Laboratuvar Uygulamaları" çerçevesinde belirlenen ilkelere uyum için laboratuvar müdürlüklerinin yeniden yapılandırılması öngörülmüştür.

Zararlı organizmaların taşınması müdahale edilmesi ve bildirilmesi hakkında bir madde Bitki Karantinası'na ilişkin mevzuata eklenmiştir. Bitki ve bitki ürünleri ithalatçı ve üreticileri ile depolar ve sevkiyat merkezlerinin kaydedilmesi zorunludur.

Gıda güvenliği alanında, gıda güvenliği ve kalitesine ilişkin olarak gıda maddelerinin etkin denetimini sağlamak amacıyla İhraç ve İthal Edilecek Gıda Maddelerinin Giriş ve Çıkış Noktalarının Belirlenmesi ve Açıklanması hakkındaki bir Tebliğ 1 Mart 2001 tarihinde yayınlanmıştır. Gıda maddelerinin ihracat ve ithalatı için özel gümrük büroları belirlenmiştir. Sınır noktalarında gıda deneticilerinin eğitimine başlanmıştır.

Genel Değerlendirme

Türkiye'nin tarım alanındaki AB müktesebatına yasal uyum çalışmaları ilk safhalardadır. Hayvan sağlığı, bitki sağlığı ve gıda güvenliğiyle doğrudan ilişkili AB mevzuatının üstlenilmesi konusunda sınırlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Arazi kayıt sisteminin gelişimi tamamlanmamıştır. Bitki pasaport sistemi oluşturulmamış ve söz konusu sistem için gereken hazırlıklara başlanmamıştır.

Tarım sektörünün en önemli sorunları düşük gelir seviyesi, bazı sektörlerdeki üretim fazlası, dağınık çiftlik yapılanması ve çiftçilerin görece düşük eğitim seviyesi olarak sıralanmaktadır. Ancak, Hükümet tarım sektöründe mevcut olan verimliliğin ve etkinliğin iyileştirilmesi ihtiyacının bilincindedir. Türkiye tarım alanında büyük çapta bir reform süreci başlatmıştır. Ancak, atılan bazı adımlar mevcut Topluluk politikalarıyla örtüşmemektedir. AB ile Türkiye'de yaklaşım açısından önemli farklılıklar gözlenmektedir.

Devletin, tarım piyasaları ile tarım ürünlerinin işlenmesi çerçevesindeki rolü azalmaktadır.

Çiftçilere yönelik doğrudan gelir desteğinin uygulanması için işleyen bir arazi kayıt sisteminin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Türkiye, TAKBIS de dahil olmak üzere, bu alandaki projelere devam etme ve istatistik bilgi sistemlerini hazırlama konularında cesaretlendirilmektedir. Daha sonraki aşamalarda, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu, üretici örgütleri ve kırsal kalkınma programlarına ilişkin yönetim mekanizmaları gibi diğer yönetim sistemlerinin oluşturulması tavsiye edilmektedir.

Şeker Kanunu'nun kapsamının, kotaların oluşturulması gibi çeşitli uyum yasalarının içeriği ile bağlantılı olması nedeniyle söz konusu yasaya ilişkin detaylı bir görüşün oluşturulması mevcut durumda son derece zordur. Ayrıca, hayvanların beslenmesi alanındaki mevzuata ilişkin daha fazla bilginin toplanması gerekmektedir.

Tarım alanında, genel sağlık durumunun iyileştirilmesi ve sınırlarda hayvan ve bitki sağlığı kontrollerini kapsayan sistemin geliştirilmesi gerekmektedir. AT Gıda ve Hayvancılık Ofisi'nin Türkiye'de gerçekleştirdiği denetim ziyaretlerinde, Türk hayvancılık ofisinin icraatında ve denetim ve kontrol genel müdürlüğünün bazı departmanlarında önemli eksiklikler görülmüştür. AT Gıda ve Hayvancılık Ofisi'nin tavsiyeleri uygulanmalıdır.

Tarım alanındaki idari sistemler ile kontrol ve denetim ekipmanları acilen yeniden yapılandırılmalı ve iyileştirilmelidir. Gıda işleme kurumlarının modernleştirilmesi gerekmektedir.

Bölüm 8: Balıkçılık

Son rapordan beri balıkçılık sektöründe ilerleme kaydedilmemiştir.

Balıkçılık kanunu çerçevesinde uygulanan, ceza müeyyidelerini idari müeyyidelerle değiştirecek yasa Meclis'tedir.

Genel Değerlendirme

AB balıkçılık politikası kapsamındaki önemli unsurlarla, özellikle de kaynak yönetimi, denetim ve kontrol, piyasa ve yapısal politikalarla ilgili tutarsızlık devam etmektedir.

Kaynak yönetimi, denetim ve kontrol alanında bir kota sistemi uygulanmamakta, ancak, lisanslarda belirtilen şartlar uyarınca diğer koruma tedbirleri alınmaktadır. Fazla balık avlanmasını önlemek amacıyla, 1997'den beri tekne sertifikası verilmemektedir. Yabancılara ait olan tekneler Türk karasularında avlanmamaktadır.

Balıkçı ve balıkçı teknesi lisans kayıtlarını içeren bir veri tabanı oluşturulması için Tarım Bakanlığı İl Müdürlükleri tarafından tutulan kayıtların bilgisayar ortamına aktarılması amaçlanmaktadır.

İlk adım olarak, filo kayıt sistemi modernleştirilmeli ve üretici örgütleri kurulmalıdır. Ayrıca, idare, denetleme ve kontrol sistemleri iyileştirilmelidir.

Bölüm 9: Taşımacılık Politikası

Taşımacılığa ilişkin AB müktesebatının ulusal mevzuata aktarılmasına yönelik yeni bir düzenleme olmamasına rağmen, Türkiye, taşımacılık alanında bazı ilerlemeler kaydetmiştir.

Demiryolu taşımacılığı alanında yeni gelişmeler kaydedilmemiştir.

Hava taşımacılığında sorumlu yönetim, Sivil Havacılık İdaresi'nin kurulmasıyla yeniden yapılandırılmıştır. Türk hava sektöründe özelleştirme sürecine başlanmıştır.

Deniz taşımacılığı alanında ise, Türkiye, deniz güvenliğine ilişkin sorunlarını çözmek amacıyla adımlar atmaktadır.

(Güney) Kıbrıs'ta kayıtlı gemiler ile (Güney) Kıbrıs ticaretine hizmet sunan gemilere halen uygulanmakta olan sınırlamaların kaldırılmasında ilerleme gözlenmemektedir. Buna ek olarak, kıyı ticareti piyasasına sadece Türk bandıralı gemiler erişebilmektedir.

Genel Değerlendirme

Türkiye, Birliğin taşımacılık müktesebatına uyum için yasal çalışmaları hızlandırmalıdır. Önemli sayıda yeni düzenleme hazırlanmasına karşın, bunların büyük bir çoğunluğu çerçeve kanunlardır ve uygulamaya ilişkin detayları ikincil mevzuata bırakmaktadır. Ayrıca, tüm taşımacılık sektörlerinde, özellikle de denizcilik idarelerinde, mevzuatın etkin olarak uygulanmasına yönelik idari kapasitenin iyileştirilmesi gerekmektedir.

Karayolu taşımacılığına ilişkin olarak, bu sektörde faaliyet gösterenlerden toplanan vergilerin yapısı, üçlü AT yapısı ile kısmen uyumlaştırılmıştır. Türkiye karayolu kullanıcı vergisini, ilgili AB mevzuatında öngörüldüğü şekilde uygulamamakta, araç vergileri üretim yılına göre değişmektedir.

Türkiye, teknik alandaki AB karayolu taşımacılığı mevzuatını üstlenme ve uygulama konusunda ileri bir durumdadır. Ancak, yasal düzenlemelerin uygulamaya koyulmasında daha fazla çaba gösterilmelidir.

Türkiye karayolu taşımacılığı filosunun adaptasyonu konusunda sorunlarla karşılaşmaktadır. Uluslararası trafiğe çıkan araçlar, çevre normları, takograf ve hız sınırı ekipmanı gibi uluslararası normlara ve Avrupa normlarına uymaktadır. Ancak, ulusal taşımacılıkta kullanılan araçlar bu normlara uymaktan uzaktır. Örneğin, Türkiye, ancak şimdi, takograf kullanımını ulusal filoya yaymayı göz önünde bulundurmaktadır. Filonun adaptasyonunun ve gerekli değişikliklerin teknolojik açıdan filoya uyarlanmasının maliyeti yüksek olacaktır.

Demiryolu sektöründe ise düzenleyici kurumun oluşturulması gerekmektedir.

Hava taşımacılığı alanında, yeni bir uçuş güvenliği izleme sistemi oluşturulmuş ve Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO), Türkiye'nin bu uygulamasına ilişkin memnuniyetini dile getirmiştir.

Türk deniz güvenliği kayıtları ise kaygı verici bir durumdadır. Bu konudaki sorunların bilincinde olunmasına ve söz konusu sorunların giderilmesine ilişkin girişimlere karşın, Türk bandıralı gemilerin alıkoyulma oranları halen çok yüksektir. Bu kayıtların iyileştirilmesi Türkiye'nin acil önceliği olmalıdır. Türkiye için Bayrak Devleti uygulama yükümlülüklerini yerine getirme çalışması, öncelik sırasında başta gelmektedir. Liman Devleti yükümlülükleri de yerine getirilmelidir.

Bölüm 10: Vergilendirme

Türkiye, özellikle gümrük vergileri kapsamında önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Dolaylı vergilendirme alanında, Haziran 2001 tarihinde LPG'ye uygulanan asgari gümrük vergilerinin miktarı asgari AB seviyesinden yukarı çekilmiştir. Doğrudan vergilendirme çerçevesinde ise, Haziran 2001 tarihinde çeşitli kanunlara değişiklikler getirilmiş ve 2001 yılında, kişisel kimlik numarası uygulaması birçok mali işlemi de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Genel Değerlendirme

1985 KDV Kanunu ile bu verginin yapısına yönelik hazırlıklar tamamlandığı halde, özellikle muaf tutulan işlemler ve oranlar kapsamında uyum çalışmaları gerekmektedir. Gümrük vergileri kapsamında özellikle motor yağlarına uygulanan vergi oranlarında önemli ilerlemeler kaydedildiği halde; verginin yapısı, zorunlu muafiyetler ile tütün ve alkole uygulanan oranlarla ilgili uyum eksik kalmıştır. Doğrudan vergilendirme bağlamında kabul edilen kanun Türk mevzuatını bu alandaki AB direktiflerine yakınlaştırmış olsa da, halen uyum gerektiren önemli hususlar mevcuttur. Yönetim kapasitesi kapsamında, Türkiye'nin, vergi yönetimini güçlendirip modernize ederek, iş dünyasında yaygın bir şekilde görülen vergi kaçakçılığını önlemesi son derece büyük önem taşımaktadır.

Bölüm 11: Ekonomik ve Parasal Birlik

Türkiye, Ekonomik ve Parasal Birlik mevzuatının kabulünde bazı ilerlemeler kaydetmiştir. Bağımsızlığı artırılan Merkez Bankası, Mayıs 2001 tarihinden itibaren para politikası ve fiyat istikrarının sağlanması için gerekli olan araçların belirlenmesinden sorumludur. Yeni oluşturulan düzenlemelerle, Banka, Hazine ile kamu kurum ve kuruluşları tarafından birincil piyasaya sürülen borç enstrümanlarını satın alamayacağı gibi sadece para politikası hedeflerini yakalamak amacıyla açık piyasa işlemleri yürütebilecektir.

Genel Değerlendirme

Merkez Bankası'nın bağımsızlığını artırmaya yönelik önemli adımlar atılmış olmakla birlikte daha fazla çaba sarfedilmesi gerekmektedir. Enflasyon hedefleri Hükümet ile birlikte kararlaştırıldığı için Merkez Bankası bu hedeflerin belirlenmesinde tamamıyla bağımsız değildir. Merkez Bankası halen Bankacılık Sisteminin son borç vereni konumunda olmakla beraber, olağanüstü koşullar halinde Mevduat Sigorta Fonu'nu mali açıdan güçlendirme ve bankalara verilen kredileri uzatma görevlerini de barındırmaktadır.

Bölüm 12: İstatistik

Geçtiğimiz yıl içerisinde, Türkiye'deki ilgili kurumlar ve Eurostat arasında başlayan işbirliği dışında bu alanda herhangi bir somut gelişme gerçekleştirilmemiştir. Devlet İstatistik Enstitüsü, firma tescilleri ile ilgili bir çalışma grubu oluşturularak, temel istatistik alanları kapsayan ilk yıllık Çalışma Planı (2001) hazırlamıştır.

Genel Değerlendirme

Türkiye'nin istatistik sistemi özellikle altyapı; demografik ve sosyal istatistikler; bölgesel istatistikler; iş istatistikleri; ulaştırma, dış ticaret ve tarım istatistikleri kapsamında AB sisteminden önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir. Gümrük Birliği'nden dolayı makroekonomik istatistiklerde belirli bir uyum sağlanmış olmakla birlikte, bu alanda da giderilmesi gereken önemli farklar mevcuttur.

Söz konusu alanlarda mevzuata uyum amacıyla özellikle metodoloji ve verilerin kalite ve bütünlüğüne dair çalışmalar yapılması gerekmektedir. Türkiye'nin bu çerçevede ilk adım olarak gerekli sınıflandırmaları kabul etmesi, AB standartlarına uygun firma tescil sistemini oluşturması ve AB mevzuatı ile uyumlu olmayan İstatistik Kanunu'nu değiştirmesi gerekmektedir. Bunların yanı sıra, istatistik sisteminin idari yapısının iyileştirilmesine; önceliklerin belirlenmesine ve personelin eğitime ve AB departmanlarında uzman personel istihdam edilmesine önem verilmelidir.

Bölüm 13: Sosyal Politika ve İstihdam

Son Rapor'dan itibaren bu alanda çok kısıtlı gelişmeler kaydedilmiştir.

Çocuk işçiliği alanında Türkiye'nin, ilgili ILO ve Avrupa Sözleşmelerini kabul etmesine ve bu konuda yeni bir büro oluşturmasına karşın, çocuk işçi kullanımı halen çok yaygındır. Yeni Medeni Kanun tasarısı halen Meclis'de görüşülmektedir. İşyerinde sağlık ve güvenliğin sağlanması alanlarında bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Halihazırda sürmekte olan reformlara rağmen, kamu sağlık sisteminin durumunda bir önceki rapora göre bir gelişme kaydedilmemesinin yanı sıra, kamu harcamaları halen yetersiz olup, hizmetlerin dağıtım alanlarında da bir iyileşme kaydedilmemiştir.

Sosyal diyalog çerçevesinde, Haziran 2001'de kabul edilen kamu çalışanları sendikaları yasası, grev hakkı ve toplu müzakerelere dair kısıtlayıcı hükümler taşımakta; AB mevzuatı ile uyumlu olmayıp, Türkiye'nin onayladığı ilgili ILO sözleşmelerine de uymamaktadır. Sosyal koruma kapsamında, özel emeklilik sigortasını kabul ederek mecburi emeklilik sistemini tamamlayan bir Kanun Mart 2001 tarihinde kabul edilmiş; ancak söz konusu kanunda vergi muafiyetlerine yer verilmemiştir.

İdari kapasiteyi güçlendirme çerçevesinde, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nda yeni bir işbirliği dairesi kurulmuş olup; Sağlık ve Güvenlik Dairesi'nin statüsü yükseltilmiş, bu alanda başka önemli bir gelişme gözlemlenmemiştir.

Genel Değerlendirme

Söz konusu alandaki mevzuatın AB mevzuatına uyumlaştırılması için birçok çalışmanın gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu süreç ekonomik krizin derinleşmesinden etkilenmiştir.

Sosyal haklara dair Anayasa değişiklikleri kabul edilmiştir ve bunların uygulanması yeni kanunlarla sağlanacaktır. Bu alanda kaydedilen gelişmelere rağmen, Türk mevzuatı özellikle standartlar, yöntemler ve izleme koşulları kapsamında AB mevzuatından oldukça farklıdır.

İş hukuku alanında, şirketlerin iflası ve devri halinde işçilerin korunması; sözleşme veya istihdam ilişkileri; geçici işçilerin sağlığı ve güvenliği; çalışma saatlerinin ve part-time çalışmaların düzenlenmesi, çalışan gençlerin korunması, Avrupa İş Konseyi ve işçilerin atanması gibi konularda çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

İşyerinde sağlık ve güvenliğin sağlanması alanında, Türkiye'nin AB mevzuatını kendi hukukuna aktarması ve uygulaması gerekmektedir. Bu kapsamda, mevzuatı uygulayacak idari kapasite güçlendirilmelidir.

Türkiye, ayrıca, AB mevzuatına uyumlaştırılmış serbest bir sosyal diyalogun oluşması için gerekli koşulların hazırlanması alanında çalışmalarını da hızlandırmalıdır.

Örgütlenme özgürlüğü ve toplu sözleşmelere dair zorluklar hem kanun hem uygulamada görülmektedir. Sektörel düzeyde halen, şirket seviyesinde toplu sözleşmelere girecek bir sendikanın tanınması için %10'luk baraj gerekmektedir. Sendikal haklar serbest ticaret bölgelerinde (ihracat işleme bölgeleri) kısıtlanmakta; söz konusu bölgelerde iş hukuku mevzuatının büyük bir bölümü uygulanmamakta ve işçilerin örgütlenme ve toplu sözleşme haklarına kısıtlamalar getirilmektedir. Toplu sözleşmelerin kapsamı iyileştirilmeli ve işçilerin şirket seviyesindeki katılım, bilgilendirme ve danışma faaliyetlerini teşvik etmeye yönelik adımlar atılmalıdır.

Ekonomik ve Sosyal Konsey'in oluşturulması sivil toplumun daha fazla kesiminin sosyal diyaloga katılması açısından olumlu bir gelişme olmakla birlikte, ulusal düzeyde Hükümet, ekonomik ve sosyal politikanın görüşülmesi amacıyla sosyal ortaklarla üçlü diyalogu sürdürmeye çalışmalıdır. Türkiye, personel, diğer kaynaklar, ulusal üçlü ve çok taraflı diyalog için gerekli sekreteryaya ve toplu sözleşmelerin kaydı ve analizi alanlarında idari kapasiteyi güçlendirici çalışmalarını artırmalıdır.

Sosyal koruma alanında, sosyal güvenlik sisteminin halihazırda süren reformu hızlandırılmalı; sosyal güvenlik sisteminin karşılaştığı mali zorluklar giderilmelidir.

Türkiye'de engellilere yönelik bir ulusal program yoktur. Türk İş Hukuku'nda, özel ve kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanların en az %3'ünün engellilerden oluşması gerektiği hükmü yer aldığı halde, söz konusu hükmün uygulanmasında sorunlar yaşanmaktadır. Etkin uygulama ve yaptırımlar açısından idari kapasitenin genel anlamda iyileştirilmesi gerekmektedir.

Bölüm 14: Enerji

Bu alanda, özellikle rekabet edilebilirlik ve enerji iç piyasası kapsamında gelişmeler kaydedilmiş; arzın güvenliği konusunda ise ilerleme olmamıştır.

Rekabet edebilirlik ve enerji iç piyasası çerçevesinde, 18 Şubat 2001 tarihinde, söz konusu sektörün yeni yapısını ve sektörde faaliyet gösteren aktörlerin konumlarını tanımlayan Türk Elektrik Piyasası Kanunu kabul edilmiştir. 3 Mart 2001 tarihinde de doğal gaz sektörünün temel yapısını ve bu sektörde faaliyet gösteren aktörlerin konumlarını tanımlayan Doğal Gaz Piyasası Kanunu kabul edilmiştir.

Petrol ve gaz boru hatlarına ilişkin projeler Birliğin arz güvenliği kapsamında büyük önem taşımaktadır.

2000 yılı itibariyle, petrol sektöründe faaliyet gösteren rafinerilerin %35'i özelleştirilmiş; enerji etkinliğine ilişkin belirgin bir gelişme ise kaydedilmemiştir. Geçtiğimiz yıl içerisinde, Mersin-Akkuyu'da kurulacak ülkenin ilk nükleer santrali için açılan ihale iptal edilmiştir. Nükleer maddelerin güvenliği alanında Türkiye, IAEA ile tam kapsamlı güvenlik anlaşması imzalamıştır. Söz konusu anlaşmanın ek protokolu, Temmuz 2001 tarihinden itibaren yürürlüktedir.

Genel Değerlendirme

Türkiye, elektrik ve gaz sektörlerinde iki önemli çerçeve kanunu kabul ederek Topluluk müktesebatına uyum ve ülkenin enerji iç pazarına hazırlanmasına yönelik uyumlaştırma çalışmalarında ilerleme sağlamıştır. Ancak, Elektrik Direktifi'nin ağı ulaşım, pazara erişim ve yeni kapasite oluşturulması gibi belirli unsurları Elektrik Mevzuatı'nda yer almamaktadır. Bu unsurların ikincil mevzuat ile gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Aynı şekilde, Gaz Direktifi bünyesinde yer alan üçüncü tarafların erişimi ve kamu hizmetleri yükümlülükleri veya depolama gibi hükümlerin, ikincil mevzuat ile çözümlenmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca söz konusu mevzuatı kabul edecek düzenleyici organın da kurulması gerekmektedir.

Enerji Düzenleme Kurumu hala oluşturulmamıştır. Söz konusu kurumun en kısa sürede oluşturularak AB Elektrik ve Gaz Direktifleriyle uyumlu mevzuatın uygulanması, fiyatların ve tarifelerin oluşturulması önem taşımaktadır. Kurulması öngörülen kurumun bağımsız olması ve yeterli kaynaklara sahip olması gerekmektedir.

Genel olarak, Türkiye'nin enerji sektöründe yeniden yapılanmaya gitmesindeki öncelik, yatırımın teşvik edilmesi ve devlet kontrolünün azaltılmasıdır. Bu yeni iki kanun her bir sektörün açılımı için gerekli zemini hazırlamakta ve rekabeti teşvik etmektedir, ancak AB standartlarına uyum konusundaki çalışmalar sürdürülmelidir.

Güvenli dağıtıma ilişkin olarak, Uluslararası Enerji Birliği (UEB) üyesi olan Türkiye, UEB yükümlülüklerini karşılamak ve müktesebata uymak yönünde önemli adımlar atmıştır.

Türkiye'nin enerjinin etkin kullanımına gerekli dikkati göstermesi gerekmektedir.

Türkiye'nin Euratom'un gereklerine ve prosedürlerine uyum sağlaması gerekmektedir.

Bölüm 15: Sanayi Politikası

2000 yılı İlerleme Raporu'nun yayınlanması sonrasında, hükümet makro-ekonomik istikrarın sağlanması üzerinde yoğunlaşmış, sanayi ve işletme politikası çerçevesinde sınırlı bir ilerleme kaydetmiştir.

Türk sanayi politikası, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'na dayandırılmış ve Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nda daha da geliştirilmiştir. Program'ın yönlendirici politikalarının tasarlanmasına iş dünyası da katılmıştır.

Hükümet yabancı yatırımların teşvik edilmesi amacıyla bir program kabul etmiş, ayrıca likidite sorunu yaşayan işletmelere yardım için yeniden yapılandırma fonunun oluşturulacağını açıklamıştır. Bu yöndeki finansmanın Hükümet ve mali sektörün katkılarıyla gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

Özelleştirmede ilerleme sağlanmış olmasına karşın, tüm özelleştirme girişimleri öngörülen zamanda gerçekleştirilememiştir.

Kamu şirketlerinin yeniden yapılanması konusunda ilerleme kaydedilememiştir.

Genel Değerlendirme

Genel olarak, Türk sanayi politikasının büyük ölçüde AB sanayi politikası ilkeleriyle (pazara dayalı, istikrarlı ve tahmin edilebilir) uyumlu olduğu görülmektedir. Ancak, politikaların uygulanmasında makroekonomik dengesizlikler nedeniyle sorunlar yaşanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin iş dünyasının ihtiyaçlarını da dikkate alarak, önceliklerini belirleme yönünde çabalarını sürdürmesi ve belirlenen politikaları etkin bir şekilde yürürlüğe koyması gerekmektedir. Bu yaklaşım aracılığıyla özellikle KOBİ'ler açısından sanayinin rekabet gücü daha da artırılabilir.

Özelleştirme alanında ilerleme sınırlı olmuştur. Ancak bu süreç devam edecektir. Türkiye'nin, üretim altyapısının daha ileri seviyede modernize edilmesi ve genişletilmesi için doğrudan yabancı sermayeye ihtiyacı bulunmaktadır. Önceki yıllara kıyasla doğrudan yabancı sermayede gözlenen artışa rağmen, ülkenin potansiyeli ve büyüklüğüne kıyasla, girişler düşük kalmaktadır. Dolayısıyla, ülkenin yatırım çekmesi amacıyla, yatırım ortamının önemli ölçüde geliştirilmesi gerekmektedir. İdari prosedürlerin azaltılması ve şeffaflığın artırılması bu anlamda olumlu yansımalar üretecektir. İdari kapasitenin Gümrük yetkilileri, metroloji ve akreditasyon sistemi gibi alanlarda güçlendirilmesi gerekmektedir.

Bölüm 16: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler

Türkiye, KOBİ'lere yönelik politikalarının gözden geçirilmesinde ve devlet destek sisteminin reforme edilmesinde belli ilerleme sağlamıştır. Özellikle, "KOBİ Çerçeve Eylem Planı" bir dizi olumlu girişimi içermektedir.

Yeni ekonomik reform programı, sosyal partönerler ve KOBİ'ler dahil olmak üzere ekonomik aktörlere danışılarak düzenlenmiştir. İş ortamının iyileştirilmesiyle ilgili olarak sınırlı bir ilerleme kaydedilmiştir. KOBİ tanımının uyumlaştırılmasıyla ilgili belirli bir gelişme olmamıştır.

Genel Değerlendirme

Türkiye, AB'nin KOBİ'lere yönelik yaklaşımına belirli bir ölçüde uyum sağlamıştır. KOBİ'lerin iş ortamının geliştirilmesi için daha fazla çabaya ihtiyaç duyulmaktadır. Türk KOBİ'leri son zamanda yaşanan ekonomik krizden etkilenmiştir. Azalan iç talep nedeniyle KOBİ'ler sorun yaşamakta, rekabet güçlerinin, Türk Lirası'nın devalüasyonu karşısında avantaj yakalamalarına izin verecek şekilde güçlü olmadığı görülmektedir. Bu koşullarda "KOBİ Çerçeve Eylem Planı" ve diğer ilgili girişimlerin yürürlüğe koyulması önem taşımaktadır.

Türk KOBİ'lerinin temel sorununun sermayeye erişim alanında olduğu ve sorunun ekonomik kriz nedeniyle daha da derinleştiği görülmektedir.

İşletmeleri desteklemeye yönelik belirli girişimler sürdürülmektedir. Küçük işletmelere yönelik destek hizmetleri oldukça gelişmiş olmasına karşın, iş ortamı daha istikrarlı ve öngörülerin yapılabileceği bir ortam haline gelmedikçe etkileri sınırlı kalacaktır. Türk Hükümeti'nin işletmelerin faaliyetlerini sürdürdükleri iş ortamının koşullarını geliştirici önlemler alması gerekmektedir. KOBİ'lere destek, büyük oranda yarı kamu kurumu olan TESK; KOSGEB ve İKV tarafından sunulmaktadır. Ancak, KOBİ tanımı hala Avrupa Komisyonu tavsiyeleriyle tam olarak uyumlu değildir.

Bölüm 17: Bilim ve Araştırma

Bu alanda belirli ilerleme kaydedilmiştir. 2000 yılı Aralık ayında Türkiye, Araştırma ve Geliştirme'ye ilişkin Altıncı Çerçeve Programı'na katılmak üzere başvuru hazırlamayı resmi olarak kararlaştırmıştır. Türkiye proje başında Beşinci Çerçeve Program'a katılmaya devam etmektedir.

Genel Değerlendirme

Avrupa Araştırma Alanı'nın dayandırıldığı ilkelere Türkiye'nin destek verdiği görülmekle birlikte, Araştırma ve Teknolojik Gelişme sektöründe daha ileri düzeyde gelişme sağlayabilecek imkan bulunmaktadır. Bu sektörde ilerleme kaydedilmesi ve Türkiye'nin Avrupa Araştırma Alanı'yla daha etkin bir şekilde bütünleşmesi amacıyla, teknolojik kalkınmaya yönelik harcamaların artırılması önem taşımaktadır.

Bilim ve araştırma faaliyetleri temel olarak üniversiteler ve kamu araştırma kuruluşları tarafından yürütülmekte, özel sektörün faaliyeti (bazı durumlarda büyük ölçekli firmalar kendi AR-GE faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir) sınırlı kalmaktadır. KOBİ'lerin teknolojik yeniliklere erişiminin iyileştirilmesi gerekmektedir.

Bölüm 18: Eğitim

Eğitim alanında sadece sınırlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye'nin Socrates, Leonardo da Vinci ve Gençlik gibi Topluluk programlarına katılma hazırlıkları yeni bir ivme kazanmıştır. Ulusal Ajansın nasıl oluşturulacağına yönelik bir öneriye gereksinim duyulmaktadır.

Göçmen işçilerin çocuklarının eğitilmesini öngören direktife ilişkin ilerleme kaydedilmediği görülmektedir.

2005 yılından itibaren temel eğitim süresinin 12 yıla çıkarılması beklenmektedir.

Genel Değerlendirme

Genel anlamda eğitim sisteminin dayandırıldığı ilkelerin çoğu üye ülkelerinkilerle uyumludur. Ancak, özellikle kırsal kesimlerde eğitim sisteminin kalitesi eşit değildir.

Özellikle mesleki eğitim ve eğitim sektörüne fayda sağlayacak olan yeni eğitim kanunu olumlu bir adım oluşturmaktadır.

Türkiye'nin yakın gelecekte öncelikli olarak Topluluğun üç eğitim programı ile ilgili bir Ulusal Ajans kurmak için gerekli önlemleri alması gerekmektedir. Türkiye'nin söz konusu programlara katılabilmesinde bu unsur önemli bir koşul oluşturmaktadır.

Göçmen işçilerin çocuklarının eğitime ilişkin direktif halen aktarılmamıştır ve uygulamanın sağlanması gerekmektedir.

Bölüm 19: Telekomünikasyon ve Bilgi Teknolojisi

Türkiye son İlerleme Raporu'ndan bu yana ilerleme kaydetmiştir.

Yeni ekonomik reformlar çerçevesinde telekomünikasyon sektörünün serbestleştirilmesinde belirli gelişmeler kaydedilmiştir. Türk Telekom'un özelleştirilmesine yasal zemin oluşturan Kanun 2001 yılı Mayıs ayında kabul edilmiş ve kurumun tamamının özelleştirilmesi öngörülmüştür. Cep telefonu sektöründe daha fazla rekabetin sağlanması konusunda da bir ilerleme kaydedilmiş, bu gelişme GSM tarifelerinde düşüş ile sonuçlanmıştır.

Telekomünikasyon Üst Kurulu'nun oluşturulmasını takiben bu kurumla ilgili prosedürlere ve görevlere ilişkin bir yönetmelik Şubat 2001'de çıkartılmıştır. Telekomünikasyon sektöründe lisans verme yetkisi Ulaştırma Bakanlığı bünyesinden alınıp Telekomünikasyon Üst Kurulu'na devredilmiştir.

Posta hizmetleri piyasasının serbestleştirilmesine ilişkin bir ilerleme yoktur.

Genel Değerlendirme

Telekomünikasyon sektörünün serbestleştirilmesi amacıyla adımlar atılmasına karşın, telekomünikasyon düzenleyici çerçevesinin Topluluk müktesebatı ile tamamen uyumlaştırılması için çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Bu unsurlar posta hizmetleri için de geçerlidir.

Söz konusu pazarın serbestleştirilmesinde kapsamlı ve şeffaf bir düzenleyici çerçeveye gereksinim duyulmaktadır. Bu alanda önemli gelişme sağlanması için Şubat 2000 tarihli Telekomünikasyon Kanunu'nun değiştirilmesi ve temel konular arasında yer alan numaralama, ara bağlantı, küresel hizmet ve verilerin korunması gibi konularda yönetmeliklerin çıkartılması gerekmektedir.

Yeni tarife yönetmeliğinden hareketle, maliyete dayalı tarife ilkesinin uygulanması gerekmekte bu ise Türk Telekom'un maliyet muhasebesi yöntemlerini kullanmasını gerektirmektedir. İdari kapasitenin güçlendirilmesi kapsamında personelin mevzuat hazırlama ve lisans verme sorumluluğu dahil olmak üzere tüm görevleri yürütebilecek şekilde eğitilmesi ve bunları sağlayabilecek personelin istihdamı gerekmektedir. Ayrıca, Kurul'un Ulaştırma Bakanlığı'ndan tamamen bağımsız olmasının sağlanmasında daha fazla ilerleme kaydedilmelidir.

Bölüm 20: Kültür ve Görsel-İşitsel Politika

Son ilerleme raporundan bu yana söz konusu alanda sınırlı bir ilerleme kaydedilmiştir. 2 büyük sanayi grubunun hakimiyeti altında olan görsel-ışitsel sektör özellikle ekonomik ve mali krizden etkilenmiş olup, 2001 yılının ilk yarısında medya sektöründe işsiz kalan insan sayısı 4000 olarak tahmin edilmektedir.

Önemli bir gelişme Parlamento'nun Haziran 2001'de kabul ettiği, radyo ve televizyon kanunu, basın kanunu, gelir vergisi kanunu ve kurumlardan alınan vergilere ilişkin kanunda değişiklik yapan RTÜK kanunudur. Cumhurbaşkanı tarafından veto edilen bu kanun yeniden değerlendirilmektedir. Söz konusu kanun Türkçe dışındaki bir dilde yayın yapılması konusunda herhangi bir değişiklik getirmemiş ve Topluluk müktesebatının bir parçası olan "Sınırları olmayan Televizyon" Direktifiyle uyumlaştırmaya yönelik hiçbir hükme yer verilmemiştir.

Genel Değerlendirme

Bu alanda müktesebat uyumlaştırması sınırlı kalmaktadır. Yeni kanun özellikle ifade özgürlüğü ve düzenleyici Kurulun bağımsızlığı konularında uluslararası medya standartlarına uyumda geri adım teşkil etmiştir. Dolayısıyla, söz konusu Kanun'un uluslararası standart ve Konsey'in ilgili tavsiyelerini karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Türkiye Avrupa Konseyi'nin Sınırlar Ötesi Televizyon Sözleşmesi'ni onaylamış olup, Sözleşmeyi değiştirecek yeni protokolün hükümleri bağlayıcı olacaktır.

Türkiye ayrıca Topluluk görsel-ışitsel mevzuatı ile uyumlaşmada ilerleme kaydetmemiştir. Bu alanda "Sınırları Olmayan Televizyon" Direktifi'nin aktarılması gerekmektedir.

Ayrıca Türkiye'nin GATS/DTÖ çerçevesindeki uluslararası taahhütleri ile aday ülke olarak Topluluk müktesebatının tamamıyla uygulanmasından kaynaklanan taahhütleri arasında çelişki vardır.

Bölüm 21: Bölgesel Politika ve Yapısal Enstrümanların Eşgüdümü

2000 İlerleme Raporundan bu yana yapısal politikaların uygulamaya koyulmasında ilerleme kaydedilmemiştir. Bu alandaki Topluluk müktesebatının uygulanmasını sağlayacak yasal çerçevenin kabul edilmesinin yanı sıra, kurumsal yapı, programlama, izleme ve değerlendirme, mali idare ve kontrol alanlarında da daha fazla gelişme kaydedilmemiştir.

Genel Değerlendirme

Türkiye'de bölgesel politika mevcut olmakla birlikte, yapısal politikaların uygulamaya koyulmasına yönelik hazırlıklara henüz başlanmamıştır. Bu çerçevede, Topluluk standartlarıyla uyumlu ve geri kalmış bölgelerdeki temel sorunları ele alan etkin ve modernleştirilmiş bir bölgesel politikanın oluşturulmasına büyük bir önceliğin verilmesi gerekmektedir. Ayrıca, idari açıdan bölgesel kalkınmayı gerek merkezi gerek bölgesel düzeyde idare edecek yapıların güçlendirilmesi de gerekmektedir.

Bölüm 22: Çevre

Türkiye son ilerleme raporundan bu yana Topluluk müktesebatının aktarılmasında önemli bir ilerleme kaydetmemiştir.

İdari kapasite alanında Çevre Bakanlığı'nın temel kurumlarının yeniden tanımlanmasına ilişkin kanunun kabul edilmesi çevre mevzuatının uygulanmasının sağlanmasında ilk önemli adımı oluşturmaktadır.

Genel Değerlendirme

Bu alanda Türk mevzuatı ile Topluluk mevzuatı arasında özellikle standartlar, izleme koşulları ve ölçme yöntemleri konularına ilişkin ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Topluluk müktesebatı ile tam bir bütünleşme sağlanması, büyük çaba sarf edilmesini gerektirmektedir.

Çevre politikası, plan ve programlara sürdürülebilir kalkınma ilkesinin entegre edilmesi ve Stratejik Çevresel Etki Değerlendirme Prosedürü'nün uygulanmasını sağlamayı amaçlayan ve Meclis Çevre Komitesi tarafından onaylanan Taslak Çerçeve Kanun AB müktesebatının aktarımı için gerekli olan yasal çerçeveyi sunacağı için önemli bir adım oluşturmaktadır.

AB müktesebatının aktarılmasında sadece yatay mevzuat değil, hava ve su kalitesi, atık idaresi, doğanın korunması, sanayi kirliliği ve risk idaresi, genetik olarak değiştirilmiş organizmalar, ses kirliliği ve nükleer güvenlik ve radyasyondan korunma alanlarında da ilgili çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Türkiye'nin çevre alanındaki yatırımlarının kapsamlı bir yatırım stratejisine dayalı olarak büyük ölçüde AT çevre direktiflerinin uygulanması üzerinde yoğunlaşması gerekmektedir.

Genel olarak ulusal ve bölgesel düzeyde idari kapasite endişe konusudur. Çevreye ilişkin kuralların uygulanmasının farklı seviyelerde çeşitli organ ve kurumların katılımı nedeniyle sağlanamadığı görülmektedir. İzleme ağlarının oluşturulması, izin prosedürleri, güçlü ve iyi tanımlanmış yetkilere sahip çevre müfettişliği gerekmektedir.

Bölüm 23: Tüketicinin Korunması ve Sağlık

Raporlama döneminde yasal uyumda daha fazla bir ilerleme olmamıştır. Güvenlik ve diğer önlemler ile piyasa izleme alanlarında gelişme kaydedilmemiştir. İdari kapasite bağlamında İstanbul, Ankara ve İzmir'de tüketici mahkemeleri kurulmuştur.

Genel Değerlendirme

Genel olarak Türk tüketici koruma mevzuatının AB müktesebatı ile uyumu sınırlıdır.

Türkiye'de genel bir tüketici koruma sisteminin kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Sektör halen 1995 yılında kabul edilen çerçeve kanun ile yönetilmektedir.

Reklamlar, tarifeler ve fiyatlar konularında bir takım girişimlerde bulunulmuş; devre mülk, tüketici sözleşmelerindeki haksız koşullar, uzaktan satışlar ve paket turlar alanlarında mevzuat uyumunun tamamlanması için hazırlık çalışmaları başlatılmıştır.

Gıda ürünleri konusundaki sorumluluk (kontrol dahil) Sağlık ve Tarım Bakanlıkları arasında paylaşılmıştır. Mevcut laboratuvarlar gerekli analizlerin yapılmasını sağlayacak yeterli donanımına sahip değildir. İdari kapasitenin güçlendirilmesi gerekmektedir.

TÜRKAK henüz akreditasyon vermediğinden dolayı hiçbir laboratuvar akredite olmamıştır.

Tüketici örgütlerinin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Elde edilen bilgiler temelinde, önemli bir uyumun katılım öncesinde büyük ölçüde idari yapılar, teknik imkanlar ve mevzuat alanlarında yapılması gerekecektir.

Bölüm 24: Adalet ve İçişleri

Geçen yıl süresince belirli bir ilerleme sağlanmıştır.

Verilerin korunması alanında müktesebat uyumunda gelişme kaydedilmemiştir.

Vize politikası konusunda Kazakistan ve Bosna-Hersek'in muafiyetine son verilmiş, yasadışı göçün gerçekleştiği bazı ülkelere havaalanı transit vizesi getirilmiştir. Temmuz 2001'den itibaren Bulgaristan vatandaşları vizeden muaf tutulmaktadır.

Schengen Anlaşması'na uyum konusunda ilerleme sağlanmamıştır.

Dış sınır kontrolünün güçlendirilmesi amacıyla çeşitli bakanlıklar ve kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyon süreci başlamıştır.

Göç alanında, bazı varış ve menşe ülkeleriyle yeniden kabul anlaşmaları için ikili müzakerelere başlanmıştır. Suriye ile yeniden kabul anlaşması imzalanmıştır. İran, Pakistan, Bangladeş, Hindistan, Sri Lanka, Çin, Romanya ve Bulgaristan ile taslak yeniden kabul anlaşmaları çerçevesinde görüşülmüştür. Yunanistan ile yeniden kabul protokolü görüşmeleri hayli ilerlemiştir.

İçişleri Bakanlığı Kamu Güvenliği Genel Müdürlüğü yasadışı sınır geçişlerini engelleme önlemi olarak evrak sahtekarlığının engellenmesine ilişkin eğitim düzenlemiştir. Schengen Bilgi Sistemi'ne katılım için yasal düzenleme hazırlanmaktadır.

Türkiye insan kaçakçılığı konusunda varış ve transit ülke konumundadır. Türkiye insan kaçakçılığının önlenmesine yönelik asgari standartları karşılamamaktadır ve bu konuda özgün mevzuat henüz kabul edilmemiştir. Yasadışı göçle mücadele alanındaki uluslararası araçların onaylanmasında ilerleme olmamıştır.

İltica konusunda Hükümet, gözden geçirmek veya yeni mevzuat kabul etme şeklinde yasal düzenleme konusunu ele almaya karar vermiş, ayrıca bazı koşulların sağlanması şartıyla 1951 Birleşmiş Milletler Mültecilerin Statüsü'ne Dair Sözleşmesi'ndeki coğrafi çekinceyi kaldırma niyetini teyit etmiştir.

Polis işbirliği ve organize suçlarla mücadele alanında Yunanistan ile Türkiye arasındaki işbirliği anlaşması yürürlüğe girmiştir. Polis ve jandarma teşkilatlarının teknik altyapısı iyileştirilmektedir.

Sahtecilik ve yolsuzlukla mücadele konusunda en önemli ilerleme Türkiye'nin Avrupa Konseyi'nin Ceza Hukuku ve Özel Hukuk Sözleşmelerini imzalamasıdır.

Sahtecilik ile mücadelede gelişme sağlanmamıştır.

Uyuşturucu ile mücadelede Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesi'ni Değiştiren 1972 tarihli Protokole katılım için prosedürler tamamlanmıştır. İçişleri Bakanlığı tarafından Türkiye Uluslararası Uyuşturucu ve Organize Suçlarla Mücadele Akademisi kurulmuştur.

Para aklama konusunda Türkiye ilgili Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni imzalamıştır.

Adli işbirliği alanında ceza ve özel hukuk alanlarında ilgili sözleşmelere katılımında ilerleme sağlanamamıştır.

İdari kapasitenin güçlendirilmesi alanında Adalet ve İçişleri Bakanlıklarındaki çalışmalar devam etmektedir.

Genel Değerlendirme

Genel olarak, Türkiye adalet ve içişleri alanlarında AB müktesebatına uyum sürecine başlamıştır.

Verilerin korunması alanında ilgili Avrupa Konseyi Sözleşmesi dahil olmak üzere ilerleme kaydedilmemiştir.

Vize politikası konusunda kademeli olarak müktesebat uyumunun sağlanması için çalışmalar başlamakla birlikte, kesin hedefler ve takvim bulunmamaktadır. Bu güne kadar elde edilen somut sonuçlar pasaport tanzimi ve hudut kapılarına optik okuyucu sistemleri yerleştirilmesi projesi ile ilgilidir.

Dış sınırlar ve Schengen Anlaşması'na uyum konuları ile ilgili olarak sınır yönetimini güçlendirme çalışmaları devam etmelidir. Sınır kontrolünden sorumlu askeri olmayan, uzman bir birimin kurulması hususu üzerinde durulmalıdır. Türkiye sınırlarının etkin kontrolü ve yönetimi için bir strateji belirlenmesi ve teknik altyapının iyileştirilmesi önem taşımaktadır. Sınırların korunması alanında idari kapasitenin artırılması için sorumlu kurumlara eğitim verilmelidir.

Göç konusu ile ilgili olarak Türkiye'nin imzaladığı yeniden kabul anlaşmalarının kapsamı, içeriği, ve zamanlamasının netleştirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin transit ülke konumunda bulunduğu göz önüne alındığında, AB'nin Temmuz 2001'de yaptığı önerileri doğrultusunda Türkiye'nin AB ile transit geçiş konularında işbirliği yapması göç sorununun hafifletilmesinde önemli bir adım olacaktır. Türkiye'nin öncelikli olarak yasadışı göç ve insan kaçakçılığına karşı mücadelesini güçlendirmesi gerekmektedir. Bu açıdan Türkiye ile AB arasında yeniden kabul anlaşmasının imzalanması doğru yönde atılmış bir adım olacaktır.

Türkiye'nin 1951 Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ndeki coğrafi çekinceyi kaldırma niyeti iltica alanında olumlu bir gelişmedir. Bununla ilgili koşullar müzakere edilmesi gereken bazı sorunlar doğurmakta; iltica ile ilgili mevcut mevzuat ve uygulamalar konusunda ciddi endişeler bulunmaktadır.

Türkiye'den tutuklanan yasadışı göçmenler arasında bulunan mültecileri saptayacak ulusal bir izleme mekanizması kurması talep edilmektedir.

Organize suçlar, sahtecilik ve yolsuzlukla mücadelede ilgili Avrupa Konseyi Sözleşmesi ile Yolsuzluğa Dair Ceza Hukuku ve Özel Hukuk Sözleşmeleri'nin onaylanma prosedürü hızlandırılmalıdır.

Türkiye OECD'nin 1997 Yabancı Kamu Görevlilerine Uluslararası İşlemlerde Rüşvet Verilmesinin Önlenmesine dair Sözleşmesi'ni uygulamaya geçirecek düzenlemeleri yapmalıdır. Türkiye, Avrupa Topluluklarının Mali Çıkarlarının Korunması Sözleşmesi ve Protokollerine uyum sağlamalıdır.

Uyuşturucu ile mücadelede uluslararası işbirliği teşvik edilmelidir. Uyuşturucu Maddelere Dair 1961 Tek Sözleşmesi'ni Değiştiren 1972 tarihli Protokol'e katılım tamamlanmalıdır.

Türkiye'nin 1995 Avrupa Konseyi Deniz Yoluyla Yasadışı Trafığa Dair Anlaşma'ya katılımı teşvik edilmektedir.

Uyuşturucu maddelerle ilgili konular kapsamında Ankara'da "ufak-Dublin Grubu" kurulması önerilmekte; Türkiye'den 2000-2004 AB Uyuşturucu Maddeler Stratejisi ile uyumlu ulusal uyuşturucu madde stratejisi oluşturması istenmektedir.

Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun'un AB müktesebatına uyum doğrultusunda gözden geçirme süreci aktif bir şekilde izlenmelidir.

Polis işbirliği alanında Europol ve Schengen Bilgi Sistemi'ne tam katılım ile Polisin görev ve yetkilerine dair yasanın AB müktesebatına uyum doğrultusunda gözden geçirilmesini hedefleyen İçişleri Bakanlığı tarafından koordine edilen çalışmalar hızlandırılmalıdır. İçişleri Bakanlığı bünyesinde Dış İlişkiler ve AB ile Koordinasyon Genel Müdürlüğü'nün oluşturulması idari kapasiteyi güçlendirici bir diğer olumlu adım olacaktır.

Hukuki ve cezai konularda adli işbirliği alanında Türkiye Medeni Kanun, Ceza Kanunu gibi yasaların kabulünü hızlandırmalıdır. Adalet Bakanlığı'nın idari kapasitesinin güçlendirilmesi ile sağlanan ivme devam ettirilmelidir. Temyiz mahkemesi ile Adalet Akademisi'nin kuruluşu hızlandırılmalıdır. Yargıların bağımsızlığı ve tarafsızlığını güçlendirmeye, yargıç ve savcılarının sayısını artırmaya, çocuk mahkemelerinin sayısını artırmaya, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin yetkisini gözden geçirmeye yönelik ek önlemler ele alınmalıdır.

Bölüm 25: Gümrük Birliği

Geçen dönemde Gümrük Birliği alanında Türkiye belirli bir ilerleme sağlamıştır.

Türkiye Ocak 2001'den itibaren AB-Türkiye Ortaklık Konseyi'nin 2/97 sayılı kararına göre hassas ürünler olarak belirlenen ürünlere Ortak Gümrük tarifelerini uygulamaktadır. Yeni Türk Gümrük Kanunu AB müktesebatı ile çok büyük ölçüde uyumludur. Ancak özellikle serbest bölgeler ve ekonomik etkisi olan gümrük usulleri konularında uygulamada farklılıklar bulunmaktadır. Gümrük Kanunu dışındaki ilgili ulusal mevzuat uyumlaştırılmamıştır. Sahte ve korsan ürünler, kültürel mallar ile WCO/ECE Gümrük Sözleşmelerinin hükümleri alanlarında ilerleme sağlanmamıştır. İdari kapasite konusunda bazı ilerlemeler gerçekleşmiş, gümrük görevlileri eğitim programlarına katılmış, gümrük işlemlerinde bilgisayar kullanımı artmıştır.

Genel Değerlendirme

Türkiye OGT ile uyumu tamamlamak üzeredir. Ayrıca gümrük mevzuatı AB müktesebatı ile büyük ölçüde uyumludur.

Türkiye'den serbest bölgeler ve ekonomik etkisi olan gümrük usulleri konularındaki hükümlerin uygulanmasına önem vermesi talep edilmektedir.

Tek İdari Belge'yi (SAD) uygulamaya yönelik hazırlık çalışmaları devam etmektedir.

Yetkinin gümrükler, dış ticaret ve dış ilişkilerden sorumlu birimler arasında paylaşıldığı alanlarda tam uyumun sağlanması ve mevzuatın uygulanması yönündeki çabalar artırılmalıdır. Gümrük Kanunu dışındaki mevzuat uyumu konusunda da çaba harcanmalıdır.

Özellikle bazı konularda AB ile koordinasyon eksikliğine bağlı sorunlar devam etmektedir.

İdari kapasite alanında Türkiye sınır yönetimini geliştirme çalışmalarına, idari yolsuzluk ve düzensizliklerle mücadelesine devam etmelidir. Gümrüklerde bekleme süresi azaltılmalı ve gümrüklerde meydana gelen ekonomik suçlara ve yolsuzluğa karşı tedbirler alınmalıdır.

Bölüm 26: Dış İlişkiler

Gümrük Birliği'nin getirdiği yükümlülükler sonucunda, Türkiye'nin ticaret politikası, Avrupa Birliği'nin Ortak Ticaret Politikası ile büyük ölçüde uyumlaştırılmıştır. Tercihli gümrük sistemi konusunu ele alan, AB ve Türkiye arasındaki danışma mekanizması iyileştirilmiştir.

Türkiye, serbest ticaret anlaşmaları imzalanmasına yönelik hazırlık ve girişimlerini sürdürmüştür. Ancak, Türkiye ve (Güney) Kıbrıs arasında ticaret anlaşması yapılması yönünde hiçbir gelişme yaşanmamıştır.

GATS alanında bir ilerleme kaydedilmemiştir.

Türkiye, ayrıca, çeşitli üçüncü ülkelere kalkınma yardımı ve insani yardım sağlamayı sürdürmüştür.

Genel Değerlendirme

AB ve Türkiye'nin dış ticaret politikaları büyük ölçüde örtüşmektedir.

Türkiye AB'nin DTÖ, özellikle de yeni müzakere turu hazırlıkları çerçevesindeki tutum ve politikalarını desteklemektedir

Türkiye, üçüncü ülkelerle yeni ticaret anlaşmalarının imzalanmasına yönelik müzakereler hakkında AB'yi bilgilendirmeye devam etmelidir. Komisyon'un Türkiye'nin serbest ticaret anlaşması imzalaması gereken üçüncü ülkelerin buna hazırlanmaları yönündeki girişimleri devam edecektir.

Türkiye'nin ihracat kredilerine ilişkin mevzuatının AB müktesebatıyla uyumlaştırılması gerekmektedir.

Bölüm 27: Ortak Güvenlik ve Dış Politika

Geçen Rapordan bu yana, Türkiye dış politikasını, AB dış politikası ile uyumlaştırmaya devam etmiştir.

Türkiye, düzenli olarak AB'nin açıklama ve bildirimlerini benimsemiş, Birliğin bazı ortak eylem ve tutumlarına katılmıştır.

Türkiye, terörizmle mücadele hakkındaki Eylül 2001 tarihli Olağanüstü Avrupa Konseyi sonuç bildirgesini desteklediğini bildirmiştir. Meclis, askeri olanakların kullanılabilmesi için karar almıştır.

Son Rapordan bu yana, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ikili ilişkilerde önemli ölçüde iyileşme gözlemlenmektedir. Ayrıca, diğer komşu ülkelerle olan ilişkiler daha da derinleşmiştir. Özellikle Suriye ve Irak'la ilişkilerde ilerleme kaydedilmiştir. Türkiye'nin Ermenistan sınırı halen kapalıdır. Ekonomi, turizm, kültür, eğitim, araştırma, çevre ve medya alanında diyalogu ve karşılıklı anlayışı teşvik etmek amacıyla, gayri resmi Türk-Ermeni Uzlaşma Komisyonu kurulmuştur.

Genel Değerlendirme

Türkiye'nin, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'na ilişkin müktesebata uyumu ileri düzeydedir. Bu konuda gösterdiği işbirliği gelişmiştir. Ancak, çatışmaların önlenmesi ve barış koruma operasyonları için AB'nin NATO varlıklarına erişimi gibi Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası konularında farklılıklar devam etmektedir.

Türkiye, bölgesindeki (Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu) istikrarın ve güvenliğin teşvikinde önemli bir rol oynamakta ve bu konuya yönelik çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Kriz yönetimi operasyonlarında da etkin bir rol oynamaya devam etmektedir.

Ortak Güvenlik ve Dış Politika hükümlerinin uygulanmasına yönelik idari kapasiteye ilişkin olarak, Türkiye'de iyi kadrolu ve iyi işleyen bir Dışişleri Bakanlığı bulunduğu söylenebilir. Türkiye, AB'nin, Ortak Güvenlik ve Dış Politika çerçevesinde aday ülkelerle iletişim kurduğu Ortak Muhabirler Ağı bilgi sistemine de bağlıdır.

Bölüm 28: Mali Denetim

Bu alandaki ilerleme düşük seviyededir. Kamu mali iç denetimi konusunda sınırlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Ulusal Program'da bu konuyla ilgili olarak Türkiye'deki mevcut sistemin değiştirilmesi gereğine işaret edilmektedir.

Genel Değerlendirme

Türk kamu mali iç denetim sistemi, kavram ve uygulama açısından tutarlı değildir. Buna ek olarak, iyi mali yönetim, şeffaflık, kamuoyuna hesap verebilirlik ve performans yönetimi gibi uluslararası çevrelerde kabul görmüş ilkeleri istikrarlı bir şekilde takip etmemektedir. Ayrıca sistemin bütünleştirilmiş yasal bir çerçevesi bulunmamaktadır. Sonuç olarak, mevcut sistem, yolsuzluğun, sahteciliğin ve/veya suistimalin önlenmesi konusunda etkin değildir.

Çözümlemesi gereken en önemli konular; bir çok kamu harcama kaleminin kontrol ve denetim kapsamı dışında olması, yetkili kurumların hangi denetim ve kontrol konularından sorumlu olduklarının açık olmaması, devletin modern kamu mali iç denetim sistemine yaklaşımının tutarsız olması, kamu mali iç denetimi hakkında çerçeve kanun olmaması ve Türkiye'de kamu iç denetim mesleğinin bulunmamasıdır.

İç ve dış mali kontrolün rolü ve sorumlulukları iyi bir biçimde tanımlanmamıştır. Çeşitli kamu kurumları tarafından kurulan iç denetim birimlerinin toplam sayısı 129'dur. Bu birimlerin görevlerinin net bir biçimde belirlenmesi gerekmektedir. Türkiye, Maliye Teftiş Kurulu görevlerinin Uluslararası Denetim Enstitüsü standartları ile uyumlu olduğunu göstermek amacıyla, Kurulun denetim yöntemlerini ve deneyimlerini açıklamaya çağırılmaktadır.

Mevcut durum, aynı faaliyetin bir çok kez denetlenmesine veya aksine bazı faaliyetlerin denetim dışında bırakılmasına yol açmaktadır. Mali yönetim ve kontrol görevleri, iç denetim faaliyetleri ve dış denetim görevleri arasında, idari yapı açısından netlik bulunmamaktadır.

Devletin tüm ulusal bütçe harcamaları ve bütçe dışı harcamaları, harcama öncesi kontrol ve denetime tabi tutulmalıdır. Bütçe dışı fonların varolması, bir çok önemli devlet harcama kaleminin kontrol ve denetiminin yapılmamasına, kamu kesiminde uyumlaştırılmamış çeşitli kontrol ve denetim sistemlerinin olmasına yol açmaktadır. Halihazırda, mali kontrol ve iç denetime yönelik bütünleştirilmiş yaklaşımı olmayan önemli sayıda denetim kurumu bulunmaktadır.

Sayıştay, harcama sonrası denetim çerçevesindeki ana görev ve yükümlülükleriyle çelişen harcama öncesi denetim görevleri nedeniyle, bütçe harcamalarına ilişkin dış denetim görevlerini uygun şekilde düzenleyememektedir. Sayıştay, harcama öncesi denetim sorumluluğunu devlete devretmeli ve devletin bütçe harcama birimlerinde kurulan kamu maliye iç denetim sistemlerinin performans denetimlerine yoğunlaşmalıdır. Sayıştay, ayrıca, uygunluk bildirimine ilişkin denetim çabalarının değerini artırmak ve izleme usullerini Bakanlıklar ve Meclis ile uyumlaştırmak için stratejiler geliştirmelidir.

Maliye Bakanlığı bünyesinde kontrol ve denetim yönetimlerini koordine etmek için Merkezi Uyumlaştırma Birimi kurulmalıdır. Bu birim mali yönetim ve kontrol kılavuzlarının, denetim kılavuzlarının ve kamu harcamalarına ilişkin tüm kesimlerin denetim raporlarının taslak çalışmalarını gerçekleştirmekten sorumlu olmalıdır. Bu birime ayrıca, tavsiyelerinin uygulanıp uygulanmadığını denetlemek için yerinde kontrol yapma yetkisi verilmelidir.

AB'nin mali çıkarlarını korumak amacıyla, Türkiye, yetkili AB kurumlarının yerinde denetim yapabilmesi için gerekli mevzuat çalışmasını gerçekleştirmeli ve AB mali çıkarlarına ilişkin olumsuzlukların ortaya çıkması halinde bu durumu karşılayacak kanun uygulama kurumları ve hukuki yapılar da dahil olmak üzere, müktesebatın uygulanabilmesi için yeterli idari kapasiteyi oluşturmalıdır.

Bölüm 29: Mali Kontrol ile Mali ve Bütçesel İşler

Geçtiğimiz dönemde özellikle ulusal bütçeye yönelik önemli ilerlemeler kaydedilmiştir.

Hükümet, ayrıca kamu maliyesi ve borç yönetimine ilişkin borçlanma kurallarını ve kamu harcamaları sınırlamalarını ve borçlara yönelik Hazine garantilerini açıkça düzenleyen bir yasanın kabul edilmesi için kararlılığını belirtmiştir.

Hükümet öz kaynaklar alanında herhangi bir ilerleme kaydetmemiştir.

Genel Değerlendirme

Türkiye'nin bütçe uygulamaları, AB'de genellikle uygulanan standartlar ile uyumsuzluk göstermektedir. TBMM'ye sunulan esas bütçeye, döner sermaye ve bütçe dışı fonlar dahil edilmemiştir. Bu kapsamda döner sermaye ve bütçe dışı fonlar standart bütçe sınıflandırmasına uymamaktadır.

Tüm bu olumsuzluklara rağmen genel durumda iyileşme kaydedilmiştir. Bütçe konsolide edilmiş ve Hükümet özellikle kamu harcamalarına ilişkin tavsiyeleri de içeren kamu kesiminin reformuna yönelik kapsamlı bir program hazırlamıştır. Bu yöndeki çalışmalar sürdürülmelidir.

Harcamaların kontrolünü sağlamak amacıyla etkin bir mekanizma oluşturulmalıdır. Hükümet birimleri tarafından harcamaların etkin bir şekilde izlenebilmesi için bilgisayarlı muhasebe sistemine geçilmesi gerekmektedir. Uluslararası standartlara uygun yeni bir bütçe sınıflandırması tamamlanmıştır ve 2002 bütçesi için altı pilot bütçe biriminde uygulanacaktır.

Mali yönetime ilişkin sorumluluklar farklı bakanlıklar tarafından yönetilmektedir. Bu noktada kamu kesimi bütçesinin tamamına yönelik bir sorumlu bulunmamaktadır. Bütçenin kapsadığı alanların yukarıda bahsedilen hususlar çerçevesinde genişletilebilmesi için bütçe ve muhasebe standartlarında şeffaflığın geliştirilmesi ve kapasitelerin artırılması gibi konulara öncelik verilmelidir.

Öz kaynakların ve idari altyapının geliştirilmesi konularında ilerleme sağlanması gerekmektedir. Raporun hazırlandığı dönemde Türk mali sistemindeki öz kaynakların Avrupa Birliği ile uyum göstermesi için herhangi bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Katma Değer Vergisinin ve GSMH'nin hesaplanması için ek düzenleme ve idari yapının modernize edilmesi gerekmektedir.

* * * * *

Genel Değerlendirme

Türkiye'nin AB mevzuatına uyumu özellikle Gümrük Birliği'nin kapsadığı alanlarda en ileri düzeydedir. Önceki İlerleme Raporu'ndan bu yana bu alandaki uyum çalışmaları hız kazanmıştır. Buna ek olarak telekomünikasyon, enerji, tarım ve özellikle Merkez Bankası ile ilgili olarak bankacılık alanında önemli yasal değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Ancak kozmetik, kültür ve işitsel politika ve sosyal politika alanında yapılan mevzuat değişiklikleri AB mevzuatıyla uyum göstermemektedir. Müktesebatın uygulanmasına yönelik idari kapasitenin güçlendirilmesi konusunda ilerleme sağlanamamıştır.

Tek pazara ilişkin mevzuatın birkaç alanında malların serbest dolaşımını da içeren yasalar kabul edilmiştir. Teknik mevzuat için bir çerçevenin kabul edilmesi önemlidir. Ancak birkaç konu üzerinde daha ileri adımların atılması gerekmektedir. Kamu ihaleleri ile ilgili mevcut mevzuat müktesebat ile uyumlu değildir. Kişilerin serbest dolaşımına ilişkin ilerleme sağlanamamıştır. Sermayenin serbest dolaşımı konusunda özellikle dış yatırımcılara yönelik çeşitli sektörlerde kısıtlamalar devam etmektedir. Mali alanlar dışındaki hizmetlerin uyumlaştırılabilmesi için önemli çalışmalar gerekmektedir. Kara para aklama konusundaki mevzuatın uygulanmasına önem verilmelidir. Şirketler hukukunda yeni ticari mevzuatın hazırlanmasına yönelik ilerleme kaydedilmemiştir. Fikri mülkiyet hakları mevzuatının AB müktesebatına uyumlaştırılması için önemli adımlar atılmıştır. Rekabet politikası çerçevesindeki anti-tröst hükümleri uygulaması memnuniyet vericidir. Ancak devlet yardımları konusu AB mevzuatı ile uyumlu değildir. Çıkarılan yeni yasaya karşın, alkol ve tütün üzerindeki tekel endişe verici olmaya devam etmektedir.

Türkiye tarım sektöründe önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Ancak Türkiye'nin doğrudan gelir desteği politikası AB'nin mevcut yaklaşımı ile farklılık göstermektedir. Arazi kaydının Türkiye genelinde sağlanması için bir dizi mekanizmanın oluşturulması gerekmektedir.

Balıkçılık konusunda Ortak Balıkçılık Politikası ile uyumlu bir düzenleme gerçekleştirilememiş, yenilenmiş gemi kayıt sistemi oluşturulamamıştır.

Aynı şekilde, ulaştırma politikasında da ilgili mevzuat çalışmalarının Birlik mevzuatına uygun bir şekilde hızlandırılması gerekmektedir.

Vergilendirme konusunda ise KDV oranlarının yakınlaştırılması için önemli çalışmalar yapılmalıdır.

Türkiye'deki istatistik uygulamaları, AB'den her alanda farklılık göstermektedir. Bu konuda herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir.

Sosyal politika ve istihdam alanında değişiklikler gerçekleştirilmiş ancak müktesebatın her alanına uyum sağlanamamıştır. Örneğin Ekonomik ve Sosyal Konsey ile ilgili yasa sosyal diyalogu sağlamaya yönelik koşulları yaratamamıştır. Bu konuda Türk mevzuatı AB mevzuatından çok farklıdır. Enerji konusunda ise özellikle gaz ve elektrik sektörlerinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye'yi enerji tek pazarına hazırlayacak iki önemli yasa kabul edilmiştir.

Telekomünikasyon alanında, yeni düzenleyici çerçevenin, evrensel hizmetler ve veri korunması konularında AB mevzuatına uygun bir hale getirilmesi gerekmektedir.

Yapısal politikalar alanında hiçbir şekilde ilerleme gerçekleştirilmemiştir. Yapısal politikaların uygulanmasına yönelik hazırlıklara önem verilmelidir.

Çevre konusunda halihazırda Meclis'te bulunan önemli bir çerçeve kanun da dahil olmak üzere yeni bir mevzuatın kabul edilmesi gerekmektedir.

Adalet ve İçişleri ile ilgili olarak Türkiye, Avrupa Konseyi'nin kara para aklama ve yolsuzlukla mücadele konusunda üç önemli konvansiyonunu imzalamıştır. Ayrıca Türkiye ile Yunanistan arasında bu alandaki suçları önlemek amacıyla imzalanan iki taraflı anlaşma yürürlüğe girmiştir. Türkiye, AB vize politikasına uyum sağlamak ve göçmenlerin geri dönüşü anlaşmalarını tamamlamak üzere girişimde bulunmuştur. Sınır kontrolleri ve yasadışı göç ile ilgili idari yapının da güçlendirilmesi gerekmektedir.

Gümrükler alanında hemen hemen tam uyum sağlanmıştır. Mali kontrol konusunda, Türk Hükümeti bütçe ve mali kontrol mekanizması geliştirmelidir.

Birlik mevzuatının yürürlüğe koyularak etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak için idari kapasitenin farklı alanlarda güçlendirilmesi gerekmektedir. İdari yapının tüm kesimlerinde iyileştirme yapılmalıdır. Bu kapsamda devlet yardımları ve bölgesel gelişim alanlarında yeni yapılanmaların oluşturulması gerekebilir. Bazı alanlarda yeni düzenleyici kurumlar halihazırda oluşturulmuştur. Söz konusu kurumların her alanda bağımsız hareket etmelerine ve etkin çalışabilmelerine yönelik yeterli personel ve mali kaynak sağlanmalıdır.

Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiş ve bunun uygulanması için Türkiye kapsamlı bir çaba harcamıştır. Türkiye AB mevzuatını önemli oranda kavramış ve Hükümet yeni mevzuat hazırlıkları için yoğun bir döneme girmiştir. Türkiye, malların serbest dolaşımı, fikri mülkiyet hakları, enerji, telekomünikasyon ve gümrükler gibi konularda gerçekleştirdiği düzenlemelerle Katılım Ortaklığı'nın kısa vadeli önceliklerini kısmi olarak yerine getirmiştir. Ancak Katılım Ortaklığı Belgesi'nde müktesebat uyumuna yönelik olarak yer alan kısa vadeli önceliklerin karşılanması için önemli ölçüde çaba gösterilmelidir.

KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ VE ULUSAL PROGRAM: GENEL DEĞERLENDİRME

Katılım Ortaklığı Belgeleri ve Mevzuatın Kabulüne İlişkin Ulusal Programlar, kaydedilen gelişmelerin ifade edilmesi ve yeni öncelikler belirlenmesini sağlamak amacıyla düzenli olarak yenilenmektedir.

Katılım Ortaklığı Belgesi

Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program'ın kabulünden sonra Türkiye, AB mevzuatını incelemek ve uyum sağlamak amacıyla gerekli yasal değişikliklerin hazırlanması yönünde dinamik ve yoğun bir sürece girmiş ve bu süreçte faaliyet göstermek üzere çeşitli komiteler ve çalışma grupları oluşturmuştur.

Aşağıdaki değerlendirme, belirli bir ilerlemenin sağlandığı kısa vadeli öncelikleri içermektedir. Orta vadeli önceliklerin sağlanması yönündeki gelişmeler bir sonraki İlerleme Raporu çerçevesinde sunulacaktır.

Güçlendirilmiş siyasi diyalog ve siyasi kriterler

- Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin Kıbrıs sorununu çözmeye yönelik girişimlerini desteklediğini ifade etmiş; ancak Rauf Denktaş'ın hem BM gözetimi altındaki dolaylı görüşmelerden çekilmesini hem Genel Sekreter'in Eylül 2001 tarihinde New York'ta gerçekleştirecek görüşmelere davetini reddetmesini destekleyerek hayal kırıklığına yol açmıştır
- 3 Ekim 2001 tarihinde Meclis tarafından kabul edilmiş olan Anayasa değişiklikleri, insan hakları ve temel özgürlükler alanındaki güvenceleri güçlendirmede ve idam cezasının kısıtlanmasında önemli bir adım teşkil etmiştir. Söz konusu değişiklikler, ifade ve düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü gibi temel özgürlüklerin kısıtlandığı durumlara sınırlamalar getirmektedir. Bu önemli değişikliklerin etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Bu çerçevede Hükümet, özellikle ifade ve düşünce özgürlüğüne dair Anayasal değişikliklerin uygulanmasına yönelik yeni bir mevzuat tasarısı paketi hazırlamaktadır. Ancak, söz konusu değişikliklere rağmen, temel özgürlüklerin kullanımı alanında halen belirli kısıtlamalar bulunmaktadır. Türkiye vatandaşlarının temel özgürlüklerin kullanımında gerçek bir iyileşme yaşayabilmesi, uyum yasalarının ayrıntılarına ve bunların uygulanmasına bağlıdır. Yapılan reformlarla, orantısallık ilkesinin getirilmesi ve reform sürecinin temel amacının insan hakları ve hukuka saygının öne çıkartılması olarak ifade edilmesi olumlu karşılanan bir gelişmedir.

- Anayasa'nın 19. maddesinde yapılan değişiklikle, yargıç karşısına çıkartılmadan önce gözaltında tutulma süresi toplu suçlar kapsamında 4 güne indirilmiştir. Tutuklulara yönelik kötü muamelenin engellenmesi çerçevesinde önemli bir gelişme olan bu değişikliğin, Devlet Güvenlik Mahkemeleri kapsamına giren ve olağanüstü hal bölgelerinde işlenen suçlara da uygulanması gerekmektedir.
- Yargıçlar ve emniyet görevlilerine yönelik çeşitli insan hakları eğitim seminerleri düzenlenmiş olmakla beraber, henüz bunların etkilerini değerlendirmek için erkendir.
- Yargı etkinliğinin güçlendirilmesi çerçevesinde infaz yargıçlığının oluşturulması ve adli sistem içinde, fikri mülkiyet hakları ile tüketicinin korunması alanlarında uzman özel bölümlerin kurulması gibi sınırlı sayıda gelişme kaydedilmiştir.
- İdam cezasının uygulanmasındaki moratoryum sürmektedir.

Çeşitli Anayasal, yasal ve idari değişikliklere rağmen, Türkiye'deki insan hakları durumunun iyileştirilmesi gerekmektedir.

Ekonomik kriterler

- Hükümet, Mart 2001'de, yapısal reformlar ile kamu kaynaklarını geliştirmeye yönelik politikaları kapsayan yeni bir mali ve ekonomik program hazırlamıştır.
- Yeni ekonomik programın önemli bölümlerinden birini de mali sektörün yeniden yapılandırılması oluşturmaktadır. Bankacılık sektörünü güçlendirmek amacıyla Bankacılık Kanunu değiştirilmiştir. Merkez Bankası'nın bağımsızlığını artırmak amacıyla da Merkez Bankası Kanunu'nda değişiklikler yapılmıştır.
- Türkiye, katılım öncesi mali izleme prosedüründe yer almaktadır.
- Hükümet, ulusal düzeyde uygulanacak hektar başına doğrudan gelir desteği sistemini kurmak amacıyla yapısal tarım reformları sürecini başlatmıştır. Ayrıca yeni bir Şeker Kanunu kabul edilmiştir.
- Ekonomi ve tarım sektörlerindeki özelleştirme çalışmaları sürdürülmüştür. TEKEK'in uyumlaştırılması ve özelleştirilmesi süreci devam etmektedir. Ocak 2001 tarihinde yayınlanan yeni kanuna rağmen, alkol ve tütün tekellerinin düzenlenmesine ilişkin sorunlar bulunmaktadır.

İç Pazar

- Fikri mülkiyet hakları mevzuatına uyum kapsamında Türkiye, Mart 2001 tarihinde fikri mülkiyet kanununda değişiklik yapmış ve Avrupa Patent Sözleşmesi'ne üye olmuştur. Bu gelişmelere rağmen, bu alandaki yasal çerçeve ile uygulama ve yaptırım kapasitesinin güçlendirilmesine ihtiyaç vardır. Türk Patent Enstitüsü'nün ise tümüyle bağımsız olması gerekmektedir.
- Malların serbest dolaşımı çerçevesinde, Haziran 2001'de kabul edilen yeni çerçeve kanun Ocak 2002'de yürürlüğe girecektir. Söz konusu kanunun tam anlamıyla uygulanması, Gümrük Birliği gerekleri doğrultusunda, bu alandaki ilgili mevzuatın kabulünü hızlandıracaktır. Avrupa standartlarına uyum alanında da gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak gıda maddeleri, tıbbi ürünler ve kozmetikler sektörlerindeki uyum çalışmalarının başlatılması gerekmektedir. Ayrıca standardizasyon, akreditasyon, uygunluk değerlendirmesi ve piyasa gözetimi alanlarında faaliyet gösteren kurumların oluşturulması ve işleyişlerinin geliştirilmesi kapsamında çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

Enerji

- Elektrik ve gaz sektörlerinde faaliyet gösterecek bağımsız bir düzenleyici kurumun oluşturulması yönünde ilerlemeler kaydedilmiştir. Sektörün yeniden yapılandırılması kapsamında Elektrik Piyasası Kanunu ve Doğal Gaz Piyasası Kanunu kabul edilmiştir. Söz konusu düzenleyici kurumun oluşturulması, başta gelen öncelikler arasında yer almakta,

bununla bağlantılı uyum çalışmalarının da gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Enerji iç piyasasına yönelik hazırlıklar başlatılmıştır. Elektrik Piyasası Kanunu'nun 2003 yılı itibariyle tam anlamıyla yürürlükte olması beklenmektedir. Buna rağmen, ağlara erişim, piyasaların açılması ve yeni kapasite yaratılması gibi konuların ele alınması, hazırlanması gereken ikincil mevzuata bırakılmıştır. Aynı durum, üçüncü tarafların erişimi, ağların açılması, kamu hizmeti yükümlülükleri ve depolama gibi konular için de geçerlidir. Dağıtım sistemine erişim konusunda ise herhangi bir planlama bulunmamaktadır.

Telekomünikasyon

- Yeni bir Telekom yasası ve lisans düzenlemesi kabul edilmiştir. Ara bağlantı, numaralandırma, evrensel hizmet ve veri korunması gibi alanlarda düzenleyici çerçevenin mevzuat ile uyumlu olmasını sağlamak amacıyla ek çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Telekomünikasyon Kurumu'nun insan kaynakları ve eğitim alanlarındaki idari kapasitesini geliştirici çabalar gerekmektedir.

Adalet ve İçişleri

- Dış sınırlar, göç, iltica ve uyuşturucu ile mücadele alanlarında çeşitli bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Eğitim konusundaki girişimlerde ele alınan konular genişletilmeli ve bu girişimlerden yararlanan yetkililerin sayısı artırılmalıdır. Organize suç ve uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele kapsamında Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan suçla mücadelede işbirliği anlaşması Temmuz 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Eylül 2001 tarihinde Kara Paranın Aklanması ile Yolsuzlukların Önlenmesi konularındaki Avrupa Sözleşmelerini imzalamıştır. Suçla mücadelede geniş kapsamlı bir stratejinin oluşturulması yönünde önemli ölçüde çaba harcanması gerekmektedir.

Ulusal Program

Katılım Ortaklığı Belgesi'nin kabulünden çok kısa bir süre sonra tamamlanan Ulusal Program, KOB'daki pek çok önceliği içeren kapsamlı bir metindir. Türkiye'nin Ulusal Programı ve bunun uygulanması, katılım öncesi strateji çerçevesinde yer alan dinamik bir süreçtir. Türk yetkililerin müktesebat incelemelerini tamamladıktan sonra hazırlanacak gözden geçirilmiş metin ise geleceğe yönelik planlamalar açısından uygun bir araç olacaktır. Bu şekilde öncelik sıralamalarının ve takvimlerin özellikle KOB ile örtüşme açısından daha net ve açık bir hale gelmesi sağlanacaktır. Böyle bir belge aynı zamanda, Türkiye'nin uyum çalışmalarının daha kolay izlenmesine olanak tanıyacaktır.

Ulusal Program'da, kısa vadeli bazı öncelikler orta vadeye kaydırılmış veya kısa ve orta vade arasında bölünmüş durumdadır. Siyasal kriterler çerçevesinde, özellikle Anayasa değişiklikleriyle Ulusal Program'da öngörülen çalışmaların bazılarının ötesine geçildiği görülmektedir. Revize edilmiş Ulusal Program'ın bunları da kapsamaması gerekecektir. Mevcut Ulusal Program, kültürel haklar gibi KOB'da belirtilen bazı önceliklerin nasıl ele alınacağını yeterince belirtmemektedir. Ulusal Program, tüm vatandaşlara verilen kültürel hakların güvencesi kapsamında KOB'da belirtilen önceliklerden geri kalmaktadır. Bunun yanı sıra, tüm Türk vatandaşlarının televizyon ve radyo yayınlarında kendi ana dillerini kullanabilmelerini engelleyen yasal düzenlemelerin kaldırılması da revize edilmiş Ulusal Program'a öncelikli olarak dahil edilmelidir. Ulusal Program'da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ölüm cezasına dair 6 nolu Protokolü'nün imzalanması hususuna yer verilmemektedir. Güncellenmiş Ulusal Program'da ayrıca, özellikle Lozan Antlaşması tarafından kapsanmayan azınlıklara din özgürlüğünün sağlanması yönündeki çalışmalar da yer almalıdır.

Mevzuat uyumu çerçevesinde, özellikle tarım, sosyal işler, ulaştırma, enerji, bölgesel politika, adalet ve içişleri ve gümrükler kapsamında KOB ile Ulusal Program arasındaki farklılıklar giderilmelidir. Bazı durumlarda, Ulusal Program'da belirtilen yasal adımların mevzuatın uygun başlıkları altına taşınmaları gerekmektedir. Devlet yardımları ve belirli alanlardaki devlet yardımı kontrolleri hakkında daha fazla bilgi verilmelidir. Güncellenmiş bir Ulusal Program aynı zamanda Türk Hükümeti tarafından üstlenilen ve yasal bağlayıcılığı olan yükümlülükleri de (örneğin Gümrük Birliği çerçevesinde yer alan malların serbest dolaşımı, rekabet, devlet yardımları, devlet tekellerinin uyumlaştırılması) içermelidir.

Güncellenmiş belgeye açık bir şekilde eklenmesi gereken mevzuat bölümleri de bulunmaktadır. Sosyal işler kapsamında iş hukuku, fırsat eşitliği ve işyerinde güvenlik ve sağlığa ilişkin bazı direktifler bunlara örnek olarak verilebilir. Ulaştırma alanında da Türk taşımacılık filosunun AB'nin öngördüğü şartlara uyması gerekliliği yer almamaktadır. Çevre politikası kapsamında, mevzuatın uygulanmasına

yönelik çalışmaların detayları verilmemektedir. Adalet ve İçişleri alanında, sınır yönetimine dair konuların daha net belirtilmesi gerekmektedir. Tarım politikası çerçevesinde ise hayvan ve bitki sağlığı alanlarındaki mevzuatın kabulü yönünde stratejik bir plan geliştirilmesinin gerekliliği ifade edilmelidir.

Yasal, idari, kurumsal ve mali hazırlıklar ile bütçe hazırlıklarına yardım ederek önceliklerin uygulanmasını sağlayacak olan mali kaynakların daha net bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. Bu, özellikle çevre ve dış sınır kontrolleri gibi, maliyetlerin fazla olduğu alanlar açısından önem taşımaktadır. Bir sonraki Ulusal Program, kurumsal sorunlar ile AB mevzuatının etkin bir şekilde uygulanmasına yönelik öngörülen idari yapılanmaya daha detaylı bir şekilde yer vermelidir. Bu çerçevede, Ulusal Program'da ilgili politikalarından sorumlu kamu kurumları da belirtilmelidir. Ulusal Program'ın güncellenmesinde Türk Hükümeti, TAIEX desteğinden yararlanabilecektir.

AVRUPA BİRLİĞİ KOMİSYONU'NUN ONÜÇ ADAY ÜLKEYE YÖNELİK STRATEJİ BELGESİ'NİN TÜRKİYE BÖLÜMÜ

3 Ekim 2001 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen Anayasa değişiklikleri insan hakları ve temel özgürlükler alanındaki garantilerin güçlendirilmesinde ve idam cezasının sınırlandırılmasında önemli bir adımdır. Değişiklikler, ifade özgürlüğü ve düşüncenin yayılması, basın özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü gibi temel özgürlüklerin sınırlarını genişletmektedir. Dikkatler şimdi bu önemli değişikliklerin etkin bir şekilde uygulanmasına çevrilmiştir. Türk Hükümeti, özellikle ifade ve düşünce özgürlüğü ile ilgili çeşitli Anayasal değişikliklerin uygulanmasını hedefleyen yeni taslak mevzuat paketini sonuçlandırma aşamasındadır. Bunun Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan önceliklerin karşılanmasına yönelik ilerlemeyi kolaylaştırması beklenmektedir. Bu değişikliklere rağmen, temel özgürlüklerin kullanılmasına yönelik belirli sayıda sınırlama varlığını korumaktadır. Türkiye'deki bireylerin, temel özgürlüklerin kullanılmasına yönelik gerçek bir iyileşmeden faydalanabilmeleri, uygulamaya dönük mevzuatın ayrıntılarına ve yasaların pratikteki uygulamasına bağlı olacaktır. Bu anlamda genel bir orantılılık ilkesinin varlığı ve reformların genel hedefinin insan hakları ve hukuk devletine saygının etkin bir şekilde ön plana taşınması olarak belirtilmesi cesaret vericidir. İdam cezası hakkındaki moratoryum muhafaza edilmiştir. Anayasa'nın gözden geçirilen 38. maddesi, idam cezasını sadece savaş, çok yakın savaş tehdidi ve terör suçları ile sınırlamaktadır. Terör suçlarıyla ilgili istisna, Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nun (hiçbir ihtiraz kaydına izin vermeyen) 6. Protokolü'ne uygun değildir. Ancak savaş suçları durumundaki istisnaya, 6. Protokol izin vermektedir. Gözden geçirilen bu maddenin uygulamaya koyulması için Ceza Kanunu'nda değişiklikler gerekecektir. Bu, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nun 6 sayılı protokolünü imzalama ve onaylama konumunda olup olmadığının değerlendirilmesini sağlayacaktır.

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin reformlar çeşitli olumlu unsurlar içermektedir. Anayasa'nın 26 ve 28. maddelerinde kanunca yasaklanan dillerin kullanılmayacağını hükme bağlayan ifadeler kaldırılmıştır. Türkçe dışında diğer dillerin kullanımını sağlayabilecek bu değişiklik, olumlu bir gelişmedir. Türk yetkililerin de kabul ettiği gibi, Anayasal reformun uygulanabilmesi için mevcut sınırlayıcı mevzuat ve uygulamaların değiştirilmesi gerekecektir. Etnik köken dikkate alınmaksızın tüm Türklerin kültürel haklardan gerçek anlamda yararlanması konusunda ise bir iyileşme yoktur.

Cezaevlerine ilişkin belli sayıda temel reform kabul edilmiştir. Türkiye bu reformların tamamıyla yerine getirilmesini sağlamak için teşvik edilmektedir. Cezaevlerindeki protestoların durdurulmasında orantısız güç kullanımı, esefle karşılanmaktadır. Açlık grevleri sonucunda süregelmekte olan hayat kaybı insani bakış açısından, kabul edilemez niteliktedir. Buna katılanların siyasi yaklaşımları dikkate alınmaksızın daha fazla ölüm olmasının önlenmesi için çabalar artırılmalıdır. Bu konulara ilişkin özgür tartışmalara izin verilmelidir. Adli sistem reformu başlamıştır. Yargının bağımsızlığı, Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve askeri mahkemelerin gücü ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarına uyum konusu endişe vermeye devam etmektedir. Kanun uygulayıcılar ve adli personelin insan hakları konusundaki bilgi seviyesinin artırılması için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Ancak bunların uygulamadaki etkilerinin değerlendirilmesi için çok erkendir.

Türk sosyal hayatında daha fazla şeffaflığın teşvik edilmesine yönelik birçok girişime rağmen yozlaşma halen ciddi bir sorundur. Yakın geçmişte yozlaşma ve para aklamaya ilişkin Avrupa Konseyi Konvansiyonlarının imzalanması olumlu bir gelişmedir.

Güneydoğuda bölgesel farklılıkların azaltılması ve tüm vatandaşlar için ekonomik, sosyal ve kültürel imkanların artırılması için ekonomik durumun iyileştirilmesini teminen daha fazla çaba gerekmektedir. Olağanüstü hal uygulaması ülkenin bu bölümünde dört ilde halen devam etmektedir.

Demokratik bir sistemin temel özellikleri Türkiye’de mevcuttur ancak silahlı kuvvetler üzerinde sivil kontrol gibi bazı temel konuların ele alınması gerekmektedir.

Belli sayıda anayasal, yasal ve idari değişikliğe rağmen, Türkiye’de yaşayan kişileri etkilediği biçimiyle mevcut insan hakları durumunun iyileştirilmeye ihtiyacı vardır.

Türkiye bazı alanlarda ilerleme kaydetmeye başlamakla birlikte Kopenhag siyasi kriterlerini henüz karşılamamaktadır ve ülke genelinde tüm vatandaşlar için insan hakları ve temel özgürlüklerin yasalarla ve uygulamayla tamamiyle güvence altına alınması için reform sürecini yoğunlaştırmaya ve hızlandırmaya teşvik edilmektedir.

İnsan hakları, Kıbrıs ve sınır tartışmalarının barışçı bir şekilde çözümü gibi anahtar konularda daha fazla ilerlemenin teşvik edilmesi için güçlendirilmiş siyasi diyalog tam olarak kullanılmalıdır.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulma çabaları konusunda, Türkiye’nin siyasi diyalog çerçevesinde ifade ettiği desteğini, şimdi çözümü kolaylaştırmak için somut adımlara dönüştürmesi gerekmektedir.

İki mali krizle karşı karşıya gelen Türkiye, işleyen bir piyasa ekonomisine ulaşmada fazla ilerleme sağlayamamıştır. Ancak ekonomik açıdan Gümrük Birliği çerçevesinde AB pazarında zaten rekabet etmektedir. İki mali kriz Türkiye ekonomisinin toparlanmasını, duraklama noktasına getirmiş ve bir önceki ekonomik istikrar programına son vermiştir. Makroekonomik istikrar sarsılmış ve birçok makroekonomik dengesizlik yeniden belirmiştir. Türkiye bir önceki programa göre, mali sektörün risklerini ve zayıflıklarını çok daha iyi ele alan ve ekonominin birçok alanında devlet müdahalesini azaltmaya çalışan iddialı bir ekonomik reform programını kabul etmiş ve uygulamaktadır. Öncelik, enflasyonla mücadeleye dayalı, kısa vadeli makroekonomik istikrarın oluşturulmasına verilmiştir. Ancak yetkililer orta vadede piyasaya dayalı sürdürülebilir ekonomik kalkınma için sağlam temellerin oluşturulması üzerinde odaklanmaya da devam etmelidirler. Genel olarak ekonominin orta vadede rekabet gücünü garanti etmek için bankacılık, tarım gibi çeşitli sektörler ve kamu işletmelerinde belirgin yeniden yapılanmaya halen ihtiyaç vardır. Eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve kamu altyapısında yeterli düzeyde yatırım sağlamak için orta vadeli perspektifte bütçe önceliklerinin yeniden tanımlanması gerekmektedir.

Türkiye’nin müktesebat uyumu en fazla ilerlemeyi Gümrük Birliği’nin kapsadığı alanlarda kaydetmiştir. Son İlerleme Raporu’ndan bu yana, bu alanlarda daha fazla ilerleme gerçekleşmiştir. Ayrıca Merkez Bankası dahil olmak üzere bankacılık alanında, telekomünikasyon, enerji ve tarım gibi sektörlerde önemli mevzuat kabul edilmiştir. Ancak bazı durumlarda yeni kabul edilmiş mevzuat önemli ölçüde müktesebattan sapmıştır (kozmetik, görsel-işitsel politika, sosyal politika). Müktesebat ve Türk mevzuatı arasındaki başlıca farklılıklar varlığını sürdürmüştür. Müktesebatın uygulanmasına yönelik idari kapasitenin güçlendirilmesindeki ilerleme ise sınırlı olmuştur.

İç Pazar konu başlığı altında, malların serbest dolaşımına ilişkin standartları da içeren çeşitli hükümler kabul edilmiştir. Teknik düzenlemelere dair çerçevenin oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Ancak halen birkaç alanda atılması gereken önemli adımlar bulunmaktadır. Mevcut kamu ihaleleri sistemi, Topluluk müktesebatıyla uyumlu değildir. Ayrıca kişilerin serbest dolaşımı konusunda ilerleme kaydedilememiştir. Sermayenin serbest dolaşımı çerçevesinde, yabancı yatırıma dair çeşitli sektörlerdeki önemli kısıtlamaların devam ettiği de görülmektedir.

Mali olmayan hizmetlerin Topluluk müktesebatıyla uyumlaştırılması hususunda ise daha çok çaba harcanması gerekmektedir. Kara para aklama ile ilgili mevzuatın uygulanması konusuna da önem verilmesi gerekmektedir. Şirketler hukuku alanında, yeni bir ticaret kanununun oluşturulmasına yönelik ilerleme kaydedilememiştir. Ancak, fikri ve sınai mülkiyet haklarının Topluluk müktesebatıyla uyumlaştırılması hususunda önemli adımlar atılmıştır.

Fikri ve sınai mülkiyetin korunması konusunda ihtisas mahkemeleri oluşturulmuştur, ancak bu alandaki uygulama kapasitesinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Rekabet politikası alanında, anti-tröst hükümlerinin uygulanması tatminkar olmaya devam etmektedir. Türkiye'nin devlet yardımları politikası ise halen Topluluk müktesabatıyla uyumlu değildir. Konuya ilişkin yeni bir kanunun varlığına rağmen, alkol ve tütüne ilişkin tekel düzenlemesi, ilerleme kaydedilmesi gereken bir konu olmayı sürdürmektedir.

Türkiye, tarım sektörüne ilişkin bir reform süreci başlatmıştır. Ancak, yeni doğrudan gelir desteği politikasının bazı temel özellikleri, AB'de halihazırda uygulanan yöntemden farklılıklar göstermektedir. Türkiye halen arazi tapu sicil sistemi gibi birkaç temel mekanizmayı oluşturamamıştır. Ayrıca, hayvan ve bitki sağlığı sektörlerine ilişkin Topluluk müktesabatının aktarımına ve uygulamasına önem verilmesi gerekmektedir.

Balıkçılık alanında, Ortak balıkçılık politikasına yönelik bir gelişme kaydedilmemiştir. Modernize edilmiş bir gemi kayıt sisteminin oluşturulmasına olan ihtiyaç ise halen devam etmektedir.

Ulaştırma politikası çerçevesinde, Türkiye Topluluk müktesabatı ile uyuma ilişkin yasama çalışmalarını hızlandırmalıdır. Ayrıca, sözü edilen düzenlemelerin uygulanabilmesi için tüm sektörlerdeki idari kapasitelerin artırılması gerekmektedir.

Vergilendirme alanında, özellikle de KDV oranlarının uyumlaştırılması konusunda önemli ilerlemelere ihtiyaç vardır.

Türkiye'nin istatistiki altyapısı halen AB'ninkinden çok farklıdır ve birçok alanda ilerleme kaydedilememiştir.

Sosyal politika ve istihdama yönelik önemli adımlar atılmasına karşın, kaydedilen ilerlemelerin bu alanlara ilişkin Topluluk müktesabatı ile tam uyum sağladığını söylemek mümkün değildir. Örneğin Ekonomik ve Sosyal Konsey'e yönelik oluşturulan yeni kanun, sosyal diyalog için gerekli koşulların yaratılması konusunda yetersiz kalmaktadır. Enerji politikası çerçevesinde, elektrik ve gaz sektörlerinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Özellikle bu yıl benimsenen iki temel kanun, Türkiye'nin Topluluk enerji pazarına hazırlanması açısından büyük önem taşımaktadır.

Telekomünikasyon sektöründe ise yeni düzenleyici çerçevenin, özellikle uluslararası hizmetler ve bilgilerin korunması alanlarında Topluluk müktesabatıyla uyumlaştırılması gereği bulunmaktadır.

Bölgesel politika konusunda Türkiye herhangi bir ilerleme kaydedememiştir. Ayrıca yapısal politikaların uygulanmasına dair hazırlıkların yapılması konusunun dikkatle ele alınması şarttır.

Çevre alanında, TBMM'nin henüz karara bağlamadığı yeni çerçeve kanun da dahil olmak üzere, yeni yasama çalışmalarının sürdürülmesine yönelik çaba harcanması gerekmektedir.

Adalet ve içişleri alanlarında, Türkiye kara para aklama ve yolsuzluklarla mücadeleye ilişkin üç önemli Avrupa Konseyi sözleşmesini imzalamıştır. Ayrıca Yunanistan ile suçla mücadele konusunda imzalanan ikili anlaşma yürürlüğe girmiştir.

Türkiye, vize politikasını AB'nin politikası ile uyumlaştırmaya ve göçe ilişkin yeniden kabul anlaşmalarını sonuçlandırmaya yönelik girişimlerde bulunmuştur. Ancak bunların yanında, sınır kontrolleri ve yasadışı göç ile mücadele konularında idari kapasitenin güçlendirilmesi gerekmektedir.

Gümrükler alanında hemen hemen tam uyum sağlanmıştır.

Mali kontroller çerçevesinde ise, mali kontrol ve bütçe kontrol mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Çeşitli alanlardaki idari kapasitelerin güçlendirilmesi Topluluk müktesabatının uygulanması açısından büyük önem taşımaktadır. Tüm yönetim katmanlarını kapsayacak köklü bir reform ihtiyacı bulunmaktadır.

Devlet yardımları ve bölgesel kalkınma gibi alanlarda, bu reform yalnızca birkaç yeni yapının oluşturulmasından ibarettir. Bazı alanlarda yeni düzenleyici yapılar oluşturulmasına karşın, bu yapıların özerk statülerinin gerekli kadro ve mali kaynaklar ile garanti altına alınması gerekmektedir.

Katılım Ortaklığı Belgesi, 2001 yılının Mart ayı itibariyle uygulamaya koyulmuştur. Türkiye'nin, Katılım Ortaklığı Belgesi'nin hükümlerini uygulamaya yönelik önemli hazırlık çalışmaları yaptığı söylenebilir. Türkiye, Topluluk müktesebatına yönelik kavrayışını güçlendirmiş ve Türk hükümeti yoğun bir yasama süreci başlatmıştır. Malların serbest dolaşımı, fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması, enerji, telekom ve gümrükler alanlarında Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer verilen kısa vadeli önceliklerinin bir kısmını karşılamıştır. Ancak, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan müktesebata ilişkin diğer kısa vadeli önceliklerin yerine getirilmesi açısından çabaların ve çalışmaların sürmesi gerekmektedir.